

PRIDODOK	1
1. TRPILJNI PROBLEMI POJAVA "TRPINČENEGA OTROKA" TER OBSTOJEČE OBLIKE NEKONVENCIONALNE OBLIVANJA NANI	1
1.1. Priloge problema in njegovega raziskovanja v svetu in pri nas	1
1.1.1. Opredelitev trpinčenja otrok - Alenka Selih	1
1.1.2. Okoliščine pojava - Alenka Selih	4
1.1.3. Obseg pojava in njena glavna značilnosti - Alenka Selih	10
1.1.4. Medicinske značilnosti pojava trpinčenja otrok - Anica Kos	16
1.1.5. Otrok kot objekt kazensko-pravnega varstva v zgodovinski perspektivi - Alenka Selih	28
1.1.6. Raziskave o trpinčenju otrok v Jugoslaviji - Alenka Selih	31
NEKATERI VIDIKI TRPINČENJA OTROK	
- pravno, medicinsko in socialno-skrbstveno obravnavanje -	34
2.1. Oblike skrbstvenega varstva - Anica Kos	34
2.2. Oblike socialno-skrbstvenega varstva - Alenka Selih	37
2.3. Vloga in možnosti OZI pri posredovanju v družinskih križih - Jozef Janes	40
2.4. Pravni vidiki varstva - Alenka Selih	60
3. Kazensko-pravne oblike varstva otroka - Jože Friedl	66
3.1. Jugoslavija	66
3.2. Kazensko-pravno varstvo otrok in mladostnikov v kazensko- pravnem sistemu republike Kazenije - Jože Friedl	84
II. TRPILJNA PORNJA TRPINČENJA OTROK V EN KRAJINI - A. Selih	93
1. Uvod	93
2. Podatki organov	94
3. Podatki iz pravnega sistema	99
4. Podatki sodne statistike	102
5. Podatki skrbstvenega sistema s posredovanjem in varstvom otrokov in mladostnikov	105
III. TRPILJNE OBSTOJEČE O KAZENSKO-PRAVNEM VARSTVU OTROK V ENI KRAJINI NA OBLASTI NEKONVENCIONALNE OBLIVANJA NANI - Vlasta Pavlič-Palipov	107
1. Splošne značilnosti obravnavanih primerov	107
2. Splošni kazenski dejavniki, ki so se pojavili	108

Ljubljana, december 1985

V S E B I N A

	Stran
PREDGOVOR	III.
I. TEMELJNI PROBLEMI POJAVA "TRPINČENEGA OTROKA" TER OBSTOJEČE OBLIKE DRUŽBENEGA ODZIVANJA NANJ	1
1. Prikaz problema in njegovega raziskovanja v svetu in pri nas	1
1.1. Opredelitev trpinčenja otrok - Alenka Šelih	1
1.2. Odkritje pojava - Alenka Šelih	4
1.3. Obseg pojava in njene glavne značilnosti - Alenka Šelih	10
1.4. Medicinske razsežnosti pojava trpinčenja otrok - Anica Kos	16
1.5. Otrok kot objekt kazenskopravnega varstva v zgodovin- ski perspektivi - Alenka Šelih	28
1.6. Raziskovanje problema trpinčenega otroka v Jugoslaviji- Alenka Šelih	31
2. Oblike pomoči in varstva otroka	34
2.1. Oblike zdravstvene pomoči - Anica Kos	34
2.2. Oblike socialno-varstvene pomoči - Alenka Šelih	37
2.3. Vloga in možnosti ONZ pri posredovanju v družinskih krizah - Pečar Janez	40
2.4. Pravni vidiki varstva - Alenka Šelih	60
3. Kazenskopravne oblike varstva otroka - Jože Friedl	68
3.1. Jugoslavija	68
3.2. Kazenskopravno varstvo otrok in mladoletnikov v kazen- skem pravu zvezne republike Nemčije - Jože Friedl ...	84
II. STATISTIČNA PODOBA TRPINČENJA OTROK V SR SLOVENIJI - A. Šelih	93
1. Uvod	93
2. Podatki organov za notranje zadeve	94
3. Podatki javnega tožilstva	99
4. Podatki sodne statistike	102
5. Podatki zdravstvene službe o poškodovanih in umrlih otrocih in mladoletniki	105
III. EMPIRIČNE UGOTOVITVE O KAZNIVIH DEJANJIH, PRI KATERIH SO ŽRTVE OTROCI IN MLADOLETNIKI NA OBMOČJU TEMELJNEGA SODIŠČA CELJE, ENOTA CELJE - Vladka Petrič-Filipov	107
1. Splošne značilnosti zbranih podatkov	107
2. Zaznavnost kaznivih dejanj, kjer so žrtve otroci	108

II.

	Stran
3. Kazniva dejanja	112
4. Storilci	118
5. Žrtve	122
6. Potek kazenskega postopka	129
IV. EMPIRIČNO ZBRANI PODATKI O POJAVU TRPINČENEGA OTROKA NA OB-	
MOČJU OBČIN LJUBLJANA-MOSTE-POLJE IN LJUBLJANA-ŠIŠKA -	
Zoran Pavlović	141
1. Območje zbiranja, viri podatkov, način zbiranja	141
2. Zaznavanja šol	144
3. Zaznavanja organov notranjih zadev	148
4. Zaznavanja centrov za socialno delo	152
5. Zaznavanja Svetovalnega centra	157
6. Ocena pojava in njegove problematičnosti - povzetek rezul-	
tatov in diskusija	160
LITERATURA	165
PRILOGE	177

PREDGOVOR

V raziskavi, ki je pred bralcem, smo se raziskovalci lotili pojava, za katerega velja, da je težaven v več pogledih. Gre za pojav, ki ga je težko opredeliti, pojav, ki ga je težko odkriti oziroma odkrivati in pojav, za katerega obstaja več stališč o tem, kako ga obravnavati.

V raziskavi smo želeli razčleniti najprej, kakšni so temeljni problemi trpinčenega otroka in kakšne so obstoječe oblike družbenega odzivanja nanj. V zvezi s tem nas je zanimalo raziskovanje tega pojava v svetu in pri nas, prav tako pa oblike varstva in pomoči, ki jih različne vede poznajo in uporabljajo v zvezi z odkrivanjem, obravnavanjem in preprečevanjem trpinčenja otrok - tega večstranskega problema, ki nujno vključuje delovanje več strok.

Vprašanju trpinčenja otrok se v zadnjih dveh desetletjih po svetu, in v zadnjih desetih letih tudi pri nas, posveča čedalje več pozornosti. Raziskave, opravljene v jugoslovanskem prostoru, so doslej obravnavale praviloma le podatke o kaznivih dejanjih, pri katerih so bile žrtve otroci ali mladoletniki - bodisi da je šlo pri tem za sodno kazensko statistiko ali za podatke javnega tožilstva. Le ena raziskava se je ukvarjala tudi z vprašanji tega pojava, kakor ga zaznavajo socialno-skrbstveni organi in šole, kot metodo pa je uporabila pismeno anketo, ki je dala skromne podatke.

Pričujoča raziskava se je lotila problema - kolikor gre za empirični prikaz - tako, da smo najprej podali podatke o kaznivih dejanjih, o zaznavanjih organov za notranje zadeve v SRS ter podatke zdravstvene službe o nasilnih poškodbah oziroma smrti otrok in mladostnikov.

Področje raziskovanja pa smo razširili z zbiranjem podatkov centrov za socialno delo, šol na območju dveh slovenskih občin in postaje milice na istem območju. Podatke so zbirali strokovni delavci centrov oziroma svetovalni delavci šol, ki se pri svojem delu srečujejo s problemi trpinčenja otrok.

Pri zbiranju podatkov so naleteli na več težav - od tega, da merila za uvrščanje niso bila jasno opredeljena v vprašalniku do tega, da so jih bremenile slabe izkušnje pri reševanju problemov otrok, ki so bili žrtve trpinčenja - v kakršnikoli obliki.

Raziskavo je treba razumeti kot poskus podati več vidikov problema trpinčenega otroka - kakor izhaja iz spoznanj tujih in naših raziskav in kakor izhaja iz najbolj grobih empiričnih podatkov o tem pojavu pri nekaterih institucijah, ki se z njim srečujejo in ga obravnavajo. Kakor je danes splošno sprejeta ugotovitev, da je to, kar obravnavajo sodišča v zvezi s problemom trpinčenega otroka, le vrh ledene gore, tako lahko rečemo tudi za to raziskavo, da se je mogla ukvarjati le z najbolj splošnimi problemi - pa že ti so se pokazali kot izredno občutljivi in malo dostopni za raziskovanje.

Prav zato, ker so imeli strokovni delavci, ki so zbirali podatke, pri tem izredno težko nalogo, se jim želimo tukaj posebej zahvaliti. Sodelavke in sodelavci CSD Ljubljana-Moste-Polje in CSD Ljubljana-Šiška, strokovni svetovalci na osnovnih in srednjih šolah teh dveh občin, delavci postaj milice v teh občinah in sodelavke Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše, so opravili delo, ki bi ga ne mogel nihče drug in se jim zato prav lepo zahvaljujemo.

Upamo, da bodo rezultati te naloge kot začetni spodbudili morda kakšno drugo raziskavo, zlasti upamo da bodo pripomogli k oblikovanju takšnega družbenega vzdušja, ki bo imelo več razumevanja za vprašanje, ki mu je naloga posvečena ter bo morda sposobno vsaj malo spremeniti tudi - včasih zelo nasilno - resničnost na tem področju.

Vodja raziskave

prof.dr. Alenka Šelih

I. TEMELJNI PROBLEMI POJAVA TRPINČENEGA OTROKA TER OBSTOJEČE OBLIKE DRUŽBENEGA ODZIVANJA NANJ

1. PRIKAZ PROBLEMA IN NJEGOVEGA RAZISKOVANJA V SVETU IN PRI NAS

1.1. Opredelitev trpinčenja otrok - Alenka Šelih

Trpinčenje otrok predstavlja zapleten pojav, v okviru katerega je mogoče govoriti o različnih plasteh: gre za medicinski vidik tega vprašanja, za socialni vidik, za psihološki vidik, pa tudi za pravni. Pojav, ki ga označujemo kot trpinčenje otrok nikakor ni enoznačen, temveč odseva različne probleme položaja otroka v sodobnem svetu in v družini. Poseben problem v zvezi z opredelitvijo pojava pa je tudi okoliščina, da gre za pojav, ki je zelo malo raziskan in je v glavnem delu skrit.

Trpinčenje otrok je obstajalo v zgodovini človeštva takorekoč od zmeraj in v določenem obsegu ga je človeška družba vedno tolerirala. Šele v zadnjem času je to vprašanje postalo poseben socialni problem, vprašanje, o katerem se bistveno več razpravlja ter pojav, ki se ga bistveno bolj raziskuje kot nekdanj. Opredelitev pojava je nedvomno odvisna od koncepta o minimalnih pravicah, ki jih ima otrok in ki se nanašajo na njegovo fizično in psihično celovitost. V zvezi s tem je seveda posebno vprašanje, ki povzroča težave, dejstvo, da so vsi doslej poznani vzgojni sistemi dovoljevali določeno stopnjo nasilnosti pri vzgoji otroka in je ta nasilnost obsegala tako fizično kot psihično kaznovanje ter je zato razmejitev med dovoljenim in nedovoljenim tudi v tem širšem vzgojnem in, lahko bi rekli moralnem, kontekstu zelo težavna. Nobenega

dvoma pa ni, da družba, ki je bolj občutljiva za obseg pravic, ki jih daje otroku, strožje ocenjuje to, kar imenujemo trpinčenje otroka.

V novejšem času so prvi opozorili na problem trpinčenja otrok zdravniki - pediatri. Kempe je v začetku 60. let prvi objavil delo, v katerem uporablja izraz "sindrom pretepenega otroka". Pozornost pediatrov se je najprej osredotočila na fizične zlorabe otrok, na različne oblike fizičnega grdega ravnanja in v tem smislu je začetek novejšega razmišljanja o problemu trpinčenega otroka razmišljanje o problemu fizičnega maltretiranja. Temu so se kasneje pridružili drugi še vedno medicinski vidiki vprašanja trpinčenega otroka, ki pa so se razširili deloma na emocionalna prikrajšanja, deloma pa na druge oblike psihičnega maltretiranja.

Temu pogledu na trpinčenega otroka se je nekaj let kasneje pridružil sociološki vidik. V okviru tega vidika posvečajo posamezni avtorji posebno pozornost zlorabi otrok ter se ne zadovoljujejo samo z izrazom trpinčenje. Gre namreč za to, da skušajo opredeliti vsako prikrajšanje otroka kot določeno kršitev njegovih pravic. Eden najvidnejših predstavnikov sociološkega vidika trpinčenja otrok David Gil opredeljuje pojav zlorabo otroka takole: Zlorabo otroka predstavlja vsaka storitev ali opustitev, ki jo izvršijo posamezniki, institucije ali družba kot celota in ki ima za posledico, da so otroci prikrajšani glede enakosti socialnih, ekonomskih ali političnih pravic; te storitve ali opustitve pa so tudi v nasprotju z njihovim optimalnim razvojem. Predstavnike sociološke opredelitve trpinčenja otrok torej ne zanima le posamičen primer in individualna usoda, prav tako se ne zadovoljujejo le z individualnimi vzroki, ki so pripeljali do tega pojava. To kar jih

zanima, je predvsem vprašanje, ali so tudi kakšne družbene razmere in če - katere pripomogle k temu, da je prišlo do trpinčenja otroka ne le doma, temveč tudi v institucijah, s katerimi prihaja otrok v stik (n.pr. vrtci, šole, tudi sodišča, socialno skrbstveni organi in podobno), ali pa je celo družba kot celota prispevala k prikrajšanju otrokovih pravic.

Poleg teh dveh vrst opredelitev - medicinske in sociološke - obstajajo tudi še mešane, ki upoštevajo tako medicinski vidik problema kot tudi njegove sociološke razsežnosti. Pri tem je seveda možno, da dajejo enemu ali drugemu vidiku večjo težo.

Ne glede na to, kateri opredelitvi damo prednost, je gotovo tudi zelo pomembno, kaj obsega pojem trpinčenega otroka. Pri tem se je mogoče osredotočiti na ravnanje samo, torej na vedenje napadalca, lahko pa izhajamo tudi iz učinka posameznega napada na otroka.

Večina avtorjev pa vendarle meni, da se je pravilno osredotočiti na storilčevo ravnanje ter poudariti v zvezi s tem, da gre za neslučajno naravo tega vedenja. Različni avtorji vključujejo med ravnanja, ki vodijo do trpinčenja otrok, različne oblike vedenja, za katera je značilno, da se med seboj prekrivajo. Nobenega dvoma ni, da sodi med ta ravnanja fizični napad. Temu se pridružuje psihično grdo ravnanje, materialno ali emocionalno prikrajšanje, materialno ali emocionalno zanemarjanje ter - včasih - tudi seksualno zlorabljanje. Nekateri avtorji menijo, da je treba oblike prikrajšanja ali zanemarjanja obravnavati ločeno in prav tako, da predstavlja seksualna zloraba posebno obliko maltretiranja, ki nima enake narave kot denimo fizični napad ali psihično grdo ravnanje.

Z vidika storilčevega ravnanja je potrebno povedati, da gre lahko tako za aktivno vedenje, torej različne vrste storitve, kot tudi za pasivno zadržanje, ki je povezano zlasti s prikrajšanjem ali zanemarjanjem. Večina avtorjev meni, da gre pri tem praviloma za naklepna ravnanja, vendar tudi za taka, ki so izvršena iz malomarnosti.

Razlikovanje med naklepno poškodbo ali poškodbo iz malomarnosti ter nesrečo je izredno delikatno vprašanje. To vprašanje je posebej pomembno v zvezi z odkrivanjem pojava, saj oseba, ki oškodovanega otroka pripelje k zdravniku, navadno navaja nesrečo v gospodinjstvu, pri delu, pri igri in podobno kot vzrok za poškodbo.

1.2. Odkritje pojava - Alenka Šelih

Avtorji, ki poročajo o odkritju tega pojava, so si enotni v ugotovitvi, da je trpinčenje otrok v zelo različnih oblikah pojav, ki je tako star kot človeštvo samo. V različnih oblikah se je trpinčenje otrok izvrševalo iz zelo različnih razlogov, v začetku zlasti iz kulturnih, verskih, medicinskih, pa tudi ekonomskih in seveda predvsem vzgojnih razlogov.

Ilustracije, ki jih je mogoče navesti v zvezi s tem, so številne. Tako je znano, da je patria potestas v rimskem obdobju dovoljevala očetu popolno pravico nad življenjem in smrtjo otrok. V Kitajski so deformirane in nezaželene otroke metali preko zida, ali jih izpostavljali. Podobne zgodbe poznamo tudi iz stare Grčije. Erazem Roterdamski, Martin Luther in drugi poročajo o ekscesivnem telesnem kaznovanju v njihovem času. V bistvu je mogoče reči, da je telesno kaznovanje in trpinčenje otrok spremljalo razvoj človeš-

ke družbe ves čas, in da vse do konca 19. stoletja pravzaprav niti ni zbuvalo posebnih pomislekov.

Šele v tem času, ko so ljudje bili priče strahotnemu telesnemu izkoriščanju otrok v novo nastajajoči in razvijajoči se kapitalistični industriji, so se pojavili tudi prvi glasovi o tem, da takšno ravnanje ni dovoljeno in celo, da ni niti moralno.

V različnih evropskih deželah, zlasti v Angliji, Franciji in Nemčiji najdemo v tem času prve razprave o trpinčenju otrok in o tem, kako ta pojav preprečiti. Poleg tega sodijo v ta čas tudi prvi poskusi pravnega urejanja položaja otrok.

Nasplošno pa je treba povedati, da je pojav trpinčenja otrok, takšen kakršnega poznamo in skušamo spoznati danes, vendarle pojav, ki smo mu začeli posvečati več pozornosti šele zadnjih dvajset let. Razlogi, da bi trpinčenje otrok priznali kot poseben fenomen in kot poseben problem, so bili številni. Najpogosteje so se s tem problemom srečevali zdravniki. Vendar pogosto niso vedeli, da obstaja posebna diagnoza, ki jo je mogoče opredeliti kot trpinčenje otroka. Poleg tega je bilo zelo težko verjeti, da bi bili lahko starši ali druge osebe, ki skrbijo za otroka, povzročitelji takšnega ravnanja. Končno in ne nazadnje je treba povedati, da je poseben dejavnik, ki je oviral spoznanje, da gre za specifičen pojav, povezan z etiko zdravniškega poklica. Zdravniški poklic zahteva zaupnost med zdravnikom in bolnikom in ta okoliščina je nedvomno imela med drugim za posledico to, da je bilo prijav o trpinčenju otrok relativno malo. Končno velja tudi poudariti, da je vsaka takšna prijava pomenila tudi, da bo tisti, ki je prijavo

podal, vključen v kazenski postopek, kar seveda ni prijetno.

Po odkritju tega pojava so imeli zdravniki nedvorno najpomembnejšo vlogo. Prvi med njimi, ki so pojav opazili v večjem obsegu, so bili radiologi. Kasneje so se jim pridružili zlasti pediatri. Dejstvo, da so bili zdravniki tisti, ki so pojav prvi opredelili, je imelo pomembne posledice. Zdravniki so namreč najprej oblikovali zdravstveni model obravnavanja in tega so vsaj na začetku prevzele tudi druge strokovne službe, ki so se s pojavom začele srečevati, zlasti socialno delo in pravo. To je bilo še zlasti razumljivo v tistem času, ko so se prva poročila o pojavu trpinčenega otroka pojavila, saj je bil ta čas - začetek 60-ih let - obdobje, ko je bilo tudi pri obravnavanju odklonskega vedenja močno razširjeno stališče o tem, da gre za posebne oblike socialne patologije. Zaradi tega se je zdravstveni model obravnavanja zelo dobro vključeval v tedaj prevladujočo sociološko teorijo o odklonskem vedenju.

Zdravstveni vidik, ki je sprva prevladoval pri ugotavljanju in obravnavanju problematike trpinčenega otroka, se je ukvarjal, zlasti z vprašanji individualne geneze tega pojava. Kmalu pa se je pokazalo, da je ta okvir preozek in nadomestil ga je ali pa morda razširil mikro socialni model, ki je upošteval pri ugotavljanju ter obravnavanju problema trpinčenega otroka, problem družine, okolja v katerem je družina živela ter njihovega medsebojnega sovplivanja. V zvezi s tem so posamezne raziskovalce iz tega obdobja zanimali zlasti pogoji, v katerih je družina živela, medsebojni odnosi družinskih članov ter še posebej odnosi do trpinčenega otroka.

Končno je pojav trpinčenega otroka prerastel tudi ta okvir ter se danes postavlja, lahko bi rekli, v makrosocialnem vidiku, ki ga zanima tudi viktimiziranje s strani posameznih institucij. Pri tem gre zlasti za takšne institucije, v katere se otroci praviloma vključujejo, kot so na primer vrtci in šole, pa tudi take, ki vključujejo samo nekatere skupine otrok oz. mladostnikov, kot so na primer vzgojni zavodi ali pa bolnice.

Navedeni trije različni pristopi se kažejo na svojstven način tudi v odgovorih na vprašanje, kaj so vzroki trpinčenja otrok. Danes ni nobenega dvoma, da je cela vrsta vzrokov, ki prispevajo in so prispevajo k temu pojavu, zato ni mogoče na pojav trpinčenja otrok gledati izolirano z vidika enega samega dejavnika. Če pa nekoliko širše presojamo poskuse ugotoviti vzroke tega pojava, jih je vendarle mogoče razporediti v tri različne skupine.

Prva in najstarejša skupina je obsegala tiste poskuse, ki so šteli trpinčenje otroka za psihopatološko vedenje. Ti poskusi so izhajali s stališča, da je vsakdo, ki otroka trpinči, bolnik. Za današnji čas je treba reči, da vemo, da so psihiatrične posebnosti staršev, ki trpinčijo svoje otroke, zelo velike, vendar pa zdravniki nasplošno ugotavljajo, da med temi starši praviloma ni najti psihotičnih staršev. Pristaši tega pristopa so opravili več poskusov, da bi izdelali tipologijo teh skupin staršev. Najbolj znana je Merillova tipologija. Ta loči štiri skupine staršev, ki so lahko storilci trpinčenja otrok: prva skupina so starši, ki kažejo sovražnost in agresivnost, včasih nasproti svetu nasploh, posebej pa proti otrokom; druga skupina so starši, ki so rigidni, kompulzivni, ki jim manjka topline in niso sposobni za mirno presojo ;

tretjo skupino tvorijo starši, ki kažejo močne znake pasivnosti in odvisnosti. Med temi je mnogo takih, ki so nezreli in nedorasli; končno uvršča Merill v četrto skupino zlasit očete in sicer tiste, ki so mladi, pogosto psihično prizadeti in objektivno nesposobni, da bi preživljali svoje družine. V takih družinah mati pogosto dela, oče pa ostaja doma, da bi skrbel za otroke.

Kakor vsaka tipologija tudi ta, ki smo jo navedli, nima posebno velike splošne vrednosti, kaže pa vendarle, da tudi v okviru psihopatološkega modela kot vzročnega faktorja za trpinčenje otrok ni mogoče govoriti o enotnem tipu staršev kot subjektov tega ravnanja.

Za psihopatološki model je potrebno tudi povedati, da je model izjemno ozek in enovzročen, kar nikakor ne more ustrezati resničnosti. Posebno omejitev tega modela pomeni tudi dejstvo, da je utemeljen na podatkih, ki so jih zbrali v različnih kliničnih institucijah, vzorec, ki so ga mogli pri tem uporabiti, pa je seveda omejen glede na to, da samo majhen del celotne populacije v takšno klinično institucijo sploh prihaja bodisi po pomoč ali zaradi obravnave zaradi trpinčenja otroka.

Sociološki pristop do vprašanja trpinčenega otroka vidi glavni vzrok za ta pojav v pogojih interakcije med staršem in otrokom ter v interakcijah med družino in njenim socialnim okoljem. Gil, ki je najpomembnejši zastopnik takšnega stališča, meni, da sta najpomembnejša razloga za trpinčenje otrok pritisk in frustracija, ki nastajata zaradi različnih prikrajšanj, ki jih povzročajo revščina in spremljajoči pojavi kot so gostota prebivalstva, slaba stanovanja, neustrezne soseščine, veliko število otrok, zlasti ko gre za družine z enim staršem, posebej če je to mati, ter pomanjkanje vsakršnih alternativ za varstvo otrok. Prav tako šteje Gil za pomembne vzroke tudi nizko izobrazbo in okoliščine, ki odtujujejo večino delovnih mest. Pri tem Gil sicer ne domneva, da je revščina sama po sebi direktno vzrok trpinčenja otroka. V večji meri lahko rečemo, da meni, da prihaja revščina do izraza peko različnih drugih spremenljivk. V

zvezi s tem Gil domneva, da je trpinčenje otrok osredotočeno v nižjih socialnih plasteh, toda hkrati priznava, da imajo družine z višjim ekonomskim statusom več možnosti, da takšno ravnanje prikrijejo. Podobna ugotovitev velja tudi za pojave mladostniškega prestopništva in je splošno priznana. Sociološki pristop pri razlagi vzrokov za nastanek trpinčenja otrok poudarja pomen osamljenosti, ki nastaja v visoko mobilni družbi, ko ljudje pogosto menjavajo tako delovno mesto kot kraj bivanja. Poudarja dalj dejstvo, da gre pogosto za takšne zveze parov, ki niso stalne ali da gre za družine, ki niso popolne v tem smislu, da otrok izvira iz kakšne prejšnje zveze.

Sociološki pristop posebej poudarja, da nasilje poraja nasilje. V zvezi s trpinčenjem otrok ugotavljajo, da je nasilje-oblika otrokove socializacije, ko pa otrok odraste, uporablja isto obliko socializacije tudi za svoje lastne otroke, kar povzroča, da se pojav trpinčenja otrok ponavlja iz generacije v generacijo. Po mnenju predstavnikov teh stališč gre torej za vrsto socialnega učenja, vendar pa ne morejo razložiti okoliščin, da v situacijah, ki so polne pritiskov, nekateri izmed staršev nasilje uporabijo, drugi pa ga ne uporabijo.

Tretji pristop o vzrokih trpinčenja otrok imenujejo strukturni pristop. Ta vključuje tri kategorije vzročnih dejavnikov ter jih povezuje v med seboj povezano celoto. Najbolj temeljna skupina vzrokov, ki vplivajo na trpinčenje otrok obstaja - po tem stališču - v temeljni socialni filozofiji določene družbe, v prevladujočem vrednostnem sistemu in v temeljnih konceptih, ki iz tega sledijo. Na ta stališča vplivajo socialne, ekonomske in politične institucije, ki jih prav ta konceptualna izhodišča oblikujejo. V zvezi s tem je treba razlikovati demokratično in egalitarno družbo, ki v večji meri prispeva k zmanjšanju trpinčenja in neegalitarno družbo, ki jo označuje tekmovalnost, posameznikova osamitev, nezaupanje, strah in negotovost.

Druga, ožja skupina vzrokov za trpinčenje otrok tiči, kakor navajajo pristaši strukturnega pristopa - v družbeni opredelitvi otroštva, in sicer tisti, ki je v določeni družbi

prevladujoča. Gre za vprašanje, kako družba gleda na svoje otroke, koliko podreja-
nja in konformnosti pričakuje od njih, kolikšna je svoboda njihovega vedenja in ko-
likšno stopnjo različnosti in drugačnosti določena družba sprejema - pri otrocih in
pri odraslih. S tem v zvezi je pomembno stališče družbe nasploh do uporabe sile kot
legitimnega sredstva za doseganje vzgojnih ciljev. Ta odnos se praviloma kaže v do-
pustnosti ali prepovedanosti telesnega kaznovanja v javnih institucijah, zlasti v šolah,
zavodih za mladino in podobno..

Tretjo skupino vzročnih dejavnikov označuje poglavitni predstavnik opisanih stališč Gil
kot "sprožilne kontekste". Pri tem gre za spoznanje, da morajo v konkretni situaciji
obstajati določene posebne okoliščine, ki ravnanje samo, torej trpinčenje, sprožajo .
Odrasli, ki trpinčijo otroke, tega ne delajo ves čas. Takrat ko so pritiski, frustracija,
pomanjkanje samokontrole ali sploh nekontrola največji - razlogi zanje pa so lahko
zelo različni - prihaja konkretno do posameznih oblik trpinčenja otrok. Strukturni pri-
stop glede vzročnih dejavnikov trpinčenja otrok poudarja, da je tretja skupina vzrokov
tista, ki se nanaša na medosebno raven, na otrokov dom oz. okolje, kjer otrok živi in
da izhaja iz medsebojnih psihičnih napetosti, lahko pa tudi iz prihopatoloških značil-
nosti posameznih storilcev. Toda brez prvih dveh skupin vzročnih dejavnikov tudi ta
tretji ne bi bil mogoč.

1. 3. Glavne značilnosti pojava - Alenka Šelih

Obseg pojava .

Vsi avtorji, ki se ukvarjajo s trpinčenjem otrok, so enotni glede tega, da ugotovljeni
podatki kažejo le del celotnega problema. V bistvu poznamo samo sodne statistike in
statistike drugih organov družbenega nadzorstva (javno tožilstvo in organi za notranje
zadeve). Ti podatki pa vedno prikazujejo samo ekscesivne primere, tiste, ki so bili tu-
di prijavljeni. Pomen temne številke je pri tem pojavu posebno velik. Zaradi tega, ker
ni možnosti ugotoviti pojav v okviru zbranih podatkov, obstaja v literaturi nekaj posku-

sov, ko posamezni avtorji ocenjujejo obseg pojava. Najbolj znan takšen poskus je poskus Davida Gila, ki je skušal oceniti obseg pojava trpinčenja otrok za ZDA. Gil se je lotil problema s pomočjo javnomnenjske raziskave. Med 1520 anketiranci, ki so bili reprezentativno izbrani, jih je 58 % menilo, da bi skoraj vsakdo ob določenem času lahko poškodoval otroka, za katerega skrbi; 22 % jih je menilo, da bi lahko oni sami ob določenem času poškodovali otroka in 16 % jih je priznalo, da so bili zelo blizu temu, da bi poškodovali otroka; samo 0,4 % jih je priznalo, da so fizično poškodovali otroka, za katerega so skrbeli. Obe zadnji kategoriji podatkov predstavljata po Gilovem mnenju spodnjo še možno oceno o trpinčenju otroka, ker se nanašata na priznanje kaznivega dejanja oz. priznanje nečesa, kar je zelo blizu kaznivemu dejanju. Poleg tega je Gil ugotovil, da je 3 % anketirancev v vzorcu osebno poznalo družine, v katerih je prišlo do trpinčenja otrok preteklo leto (šlo je za 1965. leto). Ta podatek je ekstrapoliral ter ugotovil, da je v ZDA v letu 1965 med 2,53 in 4,07 milijona odraslih osebno poznalo družine, v katerih je prihajalo do trpinčenja otrok. Tudi sam priznava, da je to zgornja meja še možne ocene, kajti mogoče je, da eno družino, ki trpinči otroke, pozna več kot samo ena oseba. Iz tega podatka je izračunal oceno gornje meje trpinčenja otrok za leto 1965 (točneje oktober 1964 - oktober 1965) ter pojav ocenil na 13,3 do 21,4 primerov na tisoč oseb.

Ko so v začetku 60-ih let začeli pojav trpinčenega otroka, zlasti v ZDA, bolj preučevati, se je povečalo tudi število ugotovljenih primerov trpinčenih otrok. Posamezni raziskovalci to dejstvo različno razlagajo, nekateri menijo, da je to med drugim tudi posledica večjega števila nezakonskih rojstev in zakonov med mladoletnimi osebami; ugotavljajo pa tudi, da je zakonodaja, ki je bila sprejeta konec 60-ih let prispevala k višji stopnji prijav in da je splošno spoznanje o tem problemu prispevalo k povečanju registriranih primerov v različnih organih družbenega nadzorstva.

V zvezi s temi značilnostmi otrok pa je treba poudariti, da je včasih težko ugotoviti, ali so ti duševni in vedenjski simptomi, ki jih zaznavajo pri trpinčenih otrocih, vzrok ali pa posledica trpinčenja.

Značilnosti storilcev.

Storilci so v veliki večini primerov starši ali njihovi namestniki. Večina študij je tudi pokazala, da je med njimi več mater kot očetov. Pri tem pa vendar avtorji soglašajo v tem, da nosita za dejanje samo odgovornost oba starša, čeprav je samo eden tisti, za katerega se ugotovi, da je tako ravnal. Večina storilcev je tudi relativno mladih. Dejstvo, da je mati pogosto storilka kaznivega dejanja in da gre za mlade storilce, je mogoče povezati z okoliščino, da je delež otrok v majhni starosti relativno velik, to pa pogojuje starost storilcev in seveda tudi to, da je mati tista, ki za majhnega otroka najpogosteje skrbi.

V zvezi z intelektualnimi značilnostmi storilcev raziskave niso pokazale, da bi obstajala zveza med stopnjo inteligentnosti in trpinčenjem otrok. Pač pa podatki številnih študij kažejo, da imajo storilci takšnega ravnanja precej dolgo a različno oblikovano zgodovino antisocialnega vedenja. V nekaterih raziskavah so raziskovalci prišli do sklepa, da je prejšnja kriminalna aktivnost signifikantno povezana s trpinčenjem otrok, vsaj ko gre za moške storilce.

Socialne značilnosti družin, v katerih je prišlo do trpinčenja otrok, po ugotovitvah raziskav kažejo, da gre za družine, ki so bile močno mobilne, vendar je hkrati zanje značilno, da so dokaj izolirane od okolja, sorodnikov in prijateljev. Nekatere študije, ki so uporabile tudi kontrolne skupine, so pokazale, da imajo družine s trpinčenimi otroki, večje število otrok kot poprečne družine. Prav tako se je pokazala kot signifikantna zveza med deležem razvez in pa družin z enim staršem. V zvezi z razmerji med staršema ter med starši in otroki, je več raziskav ugotovilo, da je obstajala v družinah, kjer so ugotovili trpinčenje otrok, visoka stopnja nasilnosti, puntivnosti,

odklanjanja, ali pa celo sovražnosti.

Podatki o psihiatričnih značilnostih ali morebitnem disfunkcioniranju med storilci tega ravnanja so nekonzistentni. Na njihovi podlagi ni mogoče sklepati, da bi bile psihiatrične značilnosti tiste, ki bi bistveno vplivale na pojav trpinčenja otrok. Tako so npr. številne študije ugotovile pomen alkoholizma in uživanja mamil za nastajanje trpinčenja otrok. Toda v zadnjem času sta dve študiji odkrili, da ti problemi niso v skupinah, kjer je šlo za trpinčenje otrok, nič pogostejši kot v populaciji nasploh glede na skupino, iz katere so bili vzeti. Vsi podatki pa vendarle kažejo, da je alkoholizem dejavnik, ki trpinčenje otrok pospešuje. Čeprav po ugotovitvah raziskav delež psihoz med storilci ni velik, pa so vendarle ugotovili, da je več storilcev tega kaznivega dejanja imelo opravka z različnimi institucijami za duševno zdravje, ali so bili celo hospitalizirani.

Ekonomske značilnosti življenja družin, v katerih je prišlo do trpinčenja otrok kažejo, da ti otroci praviloma prihajajo iz spodnjih socio-ekonomskih skupin. Posamezni raziskovalci domnevajo, da obstaja povezanost med dohodkom (ekonomskim statusom), zaposlitvijo, vzgojo otrok in prebivališčem. Nekateri avtorji poročajo, da je za družine, ki trpinčijo svoje otroke, značilna nezaposlenost ali nepopolna zaposlenost, menjavanje zaposlitve in tudi menjajoče se stanje zaposlitve in nezaposlitve.

Interakcijski vidik trpinčenja otrok.

Kazniva dejanja, povezana s trpinčenjem otrok, so značilna po tem, da obstaja pri njih močno personalizirano razmerje med storilcem in žrtvijo. Gre za takšna kazniva dejanja, kjer je interakcijski vidik med obema udeležencema pri kaznivem dejanju izredno močan in zanje značilen. V ožjem socialnem okolju lahko rečemo, da vplivajo trije dejavniki na razvoj situacije, ki vodi v trpinčenje otroka: to so značilnosti otroka samega, storilca ter situacije, v kateri je do ravnanja prišlo. Novejše razlage trpinčenja otrok vse bolj poudarjajo medosebno dinamiko trpinčenja ter interaktivno na-

ravo razmerja med storilcem in otrokom. V številnih primerih pride do trpinčenja otroka zaradi tega, ker otrok ni izpolnil starševih pričakovanj, ali ni mogel zadovoljiti njegovih potreb. Drugi interaktivni vidik trpinčenja otrok se nanaša na dejstvo, da starši otroke pogosto nepravilno dojemajo ter jim postavljajo prevelike zahteve, ki jih otroci niso sposobni izpolniti.

Velikega pomena v zvezi z interaktivno naravo trpinčenja otrok pa je sprožilo vedenje žrtev. Trpinčenje otrok je pogosto ravnanje, ki nastane zaradi nekega sprožilnega momenta. Gre običajno za močno pretirano reakcijo v določenih okoliščinah, ki so navadno polne pritiskov in ki ga sproži otrokovo moteče in provokativno vedenje. Več raziskav je že ugotovilo, da otrok ni fizično trpinčen ves čas, temveč da fizično trpinčenje, patudi kakšne druge oblike, sledijo situacijam, ki jih je Gil imenoval sprožilni konteksti. Ti sprožilni konteksti tičijo lahko pogosto v otrokovem vedenju, pogosto pa seveda niso povezani z njim, temveč izhajajo od drugod in pripravijo starša ali koga drugega do uporabe sile ali druge oblike trpinčenja. Pri tem se zdi skorajda odveč poudariti, da na ravnanje vplivajo vedenjski vzorci in stališča, ki so lahko stimulatívni ali destimulatívni za uporabo takšnih oblik reagiranja.

V zvezi z interakcijsko naravo trpinčenja otrok velja poudariti tudi, da je ta pojav praviloma ponavljajoč se. Pravilo je, da institucije, ki naj skrbijo za varstvo otrok, šele po ponavljajočem se dejanju za posamezen primer trpinčenja sploh izvedo. Trpinčeni otroci so praviloma večkrat viktimizirani, ko pa odrastejo, sami viktimizirajo svoje otroke. Gre za nek model socialnega učenja ali kot ga tudi pogosto označuje - jo, gre za medgeneracijski cikel trpinčenja. Glavni razlog za ponavljajoče se trpinčenje tiči - tako se zdi - v okoliščini, da je tudi razmerje med odraslim in otrokom, ki vodi do tega pojava, ponavljajoče se narave. Poleg tega so nekatere raziskave ugotovile, da otrok, ki je bil trpinčen, ostaja otrok, ki sproža to ravnanje in je zato vzrok in posledico pri tem zelo težko razlikovati.

1.4. MEDICINSKE RAZSEŽNOSTI POJAVA TRPINČENJA OTROK - Anica Kos

Pojav trpinčenja otrok je družbeni pojav, katerega obravnavajo različne družbene službe, med njimi ima pomembno mesto zdravstvo. Trpinčenje otrok seže v področje zdravstva predvsem zaradi:

1. posledic trpinčenja: telesne in psihične prizadetosti otroka zaradi trpinčenja (fizičnega trpinčenja, spolne zlorabe, hudega zanedanja, ki vodi v podhranjenost, bolezen ali razvojni zaostanek);
2. vzrokov trpinčenja otrok: individualne lastnosti posameznikov (staršev, otrok) ali odnose značilnosti družine trpinčenega otroka;
3. zdravljenja: telesnih in psihičnih posledic trpinčenja ter zdravljenja psihosocialno motenih oseb, ki trpinčijo otroka;
4. preprečevanja pojava: odkrivanje rizičnih oseb ali skupin, preventivnega mentalno-higienskega delovanja, itd.

Vendar ima zdravstvo v navedenem programu dokaj omejene razsežnosti in možnosti delovanja. Omejitve so sorodne narave kot pri drugih službah povezanih s pojavom trpinčenja otrok.

To so predvsem:

1. Nejasne opredelitve pojava

Gelles (1978) opredeli trpinčenje kot dejanje storjeno z namenom, da bi fizično prizadeli drugo osebo. Poudarja pa, da je opredelitev trpinčenja otroka zelo težavna, ker je trpinčenje otrok pravzaprav le pojav v nizu fizičnih kaznovanj otroka, ki sega od klofut do najhujšega fizičnega kaznovanja in uboja. Ali z drugimi besedami: običajno fizično kaznovanje otroka, ki je razširjeno in kot vzgojni vzorec družbeno sprejeto na eni strani in trpinčenje otroka na drugi strani sta le dva pola kontinuuma fizičnega nasilja. Besede, ki v zdravstvu pogosto pokrivajo pojav trpinčenja otrok, so: "nesreča", "nezgoda", "disciplinski ukrep".

Še več operacionalnih nejasnosti je ob opredeljevanju drugih oblik trpinčenja otrok.

Mednarodni stalni komite za trpinčene otroke pri Mednarodnem združenju za varstvo otrok v Ženevi, je leta 1983 izdal in poslal institucijam, ki so na državni ravni zadolžene za zaščito otrok, osnutek teksta s konceptualnimi izhodišči za opredelitev pojavnosti in pojmov, ki so povezani z maltretiranjem otrok. Tekst jasno kaže na težave pri opredeljevanju ter omejitve pri odkrivanju in obravnavi pojavnosti.

Komite je izdelal sledečo klasifikacijo maltretiranja otrok:

a. Fizično nasilje v okviru družine

To je najpogostejša oblika maltretiranja otrok. Gre za ponavljajoče se fizično nasilje do otroka, ki ga izvajajo starši ali drugi družinski člani, lahko tudi ljudje, ki niso sorodniki, a živijo v skupnem gospodinjstvu. Prvotno so takšno nasilje pojmovali kot medicinski problem, ki ga je treba obravnavati z individualno ali družinsko terapijo. Toda danes vse bolj prevladuje mnenje, da gre za vprašanje širokih socialnih in legalnih razsežnosti, ki je kompleksno pogojeno.

b. Zanemarjanje otroka v družini

Drugi način prizadevanja zla otroku je zanemarjanje otroka s strani staršev ali skrbnikov, kar ima za posledico zaostanek ali motnjo v otrokovem fizičnem, psihičnem, emocionalnem ali socialnem razvoju. Zanemarjanje lahko izhaja iz nesposobnosti staršev ali zavestne nepripravljenosti staršev, da bi skrbeli za otroka. Zanemarjanje lahko pomeni odklanjanje otroka s strani staršev, emocionalno ali materialno prikrajševanje otroka v njegovih osnovnih potrebah ali prikrajševanje za normalne dražljaje in spodbude nujne za normalni intelektualni razvoj.

c. Seksualna zloraba otroka v družini

To dogajanje je težko ugotoviti in dokazati, še težje ga je obravnavati preventivno in še posebej težko ga je ustrezno in učinkovito terapevtsko obravnavati. Seksualna zloraba otroka ni le incest, temveč tudi odnosi znotraj družine, ki imajo seksualni karakter oz. so seksualne narave in vplivajo moteče na otrokova sedanja in prihodnja

stališča in reakcije, tudi na njegove čustvene odnose z ljudmi zunaj družinskega kroga in na njegove poznejše seksualne odnose.

d. Psihološko ali emocionalno maltretiranje otroka v družini

Za to obliko maltretiranja so značilni: ponižujoča ali omalovažujoča obravnava oziroma ravnanje z otrokom (npr. besedno ponižanje), ki pa nima značaja fizičnega nasilja ali materialnega zanemarjanja. Po vsebini so to lahko reakcije staršev na nezmožnost otroka, da bi izpolnil njihova nerealistična pričakovanja in zahteve, ali pa je odraz hudo motenih odnosov znotraj družine ali posledica hude družinske dezorganizacije.

2. Težave pri prepoznavanju pojava

Te lahko izvirajo iz stvarnih medicinsko diagnostičnih ali psihološko diagnostičnih problemov ali iz nezadostne poučenosti, pozornosti in občutljivosti zdravstvenih delavcev za pojav. Zlasti, ko gre za spolno zlorabo otrok, se zdravstveni delavci šele ob "trdih dejstvih" odločajo za opredelitev in poimenovanje pojava (Green 1984).

3. Pojav ledene gore

Čeprav je služba zdravstvenega varstva otrok tista, ki doseže vse otroke v populaciji, se v njej nikakor ne pojavljajo vsi otroci, ki bi zaradi trpinčenja potrebovali pomoč zdravstvene službe. To še mnogo bolj velja za mentalno higienske službe v katerih starši, ki trpinčijo otroke le v redkih primerih poiščejo pomoč.

4. Vprašljiva reprezentativnost populacije staršev in otrok, ki jih obravnava zdravstvena služba

Predstava pojava trpinčenja otrok izvira v pretežni meri iz podatkov, statistik in analiz zdravstvene in socialne službe. Te kažejo na nekatere značilnosti staršev in družine ter značilnosti samega trpinčenega otroka.

V ameriški in zahodno evropski strokovni literaturi (Kos, 1979) so najbolj pogosto omenjene značilnosti trpinčenega otroka in njegove družine sledeče:

Med trpinčenimi otroci prevladujejo dečki. Najbolj so ogroženi glede trpinčenja otroci v starosti od 3 mesecev do 3 let. Med trpinčenimi otroci je razmeroma veliko takšnih, ki so utrpeli zgodnjo ločitev od staršev, razvojno prizadetih otrok, mentalno subnormalnih otrok, težje vzgojljivih otrok, telesno prizadetih otrok, skratka otrok, ki terjajo več potrpljenja, več energije in naporov staršev in otrok, ki v večji meri izzivajo starše s svojim vedenjem.

V nekaterih družinah starši trpinčijo vse otroke, odvisno od trenutnih okoliščin, otrokovega vedenja in njihovega razpoloženja. Pretežno je v družini z večimi otroki, trpinčen predvsem eden. "Izbrani" otrok bo najverjetneje tisti, ki je težje vodljiv in vzgojljiv. "Izbrani" otrok je marsikdaj tudi tisti, ki mu starši kaj zamerijo, npr. podobnost z osovraženim očetom ali materjo, da jih je zavrl v ostvarjenju njihovih življenjskih ambicij, da jih obremenjuje in ovira. Če je trpinčen otrok družini odvzet, stopi pogosto na njegovo mesto drugi otrok.

Pri opisu osebnosti staršev, ki trpinčijo svoje otroke, izstopajo psihosocialna motenost, alkoholizem, psihopatske značilnosti, čustvena labilnost, impulzivnost in eksplozivnost, agresivnost in razmeroma redko psihoetične motnje. Matere trpinčenih otrok so pogosto imele tudi same hude konfliktno odnose z lastnimi starši, pogosto so bile fizično trpinčene v otroštvu. Isto, vendar v nekoliko manjši meri velja za očete. Očete opisujejo predvsem kot neobvladane, agresivne in alkoholike. Med starši, ki trpinčijo svoje otroke, je razmeroma veliko zelo mladih staršev, ki nimajo niti dovolj znanja o otrokovih potrebah in značilnostih otrokovega odzivanja in vedenja, niti dovolj strpnosti za vzgojo otrok.

Družina je pretežno razbita ali nepopolna, psihosocialno motena ter dezorganizirana. Odnosi med starši ali partnerji v družinah trpinčenih otrok so običajno konfliktni, pogosto prihaja do fizičnih obračunov. Moški partnerji so večkrat nezanesljivi, ne skrbijo za dom ne za otroke. Dogaja se, da je mati povsem podrejena možu ali partnerju in ne zmore dovolj sil, da bi se uprla njegovemu ravnanju z otrokom.

Večina avtorjev poudarja, da je trpinčenje otrok bolj pogosto v nižjih socialnih slojih, kjer vladata prikrajšanost, revščina, stanovanjska stiska, skratka v okoljih, kjer je družina veliko bolj obremenjena z življenjskimi in materialnimi stiskami in od tod izvira-jočimi stresi.

V zadnjem času se mnogi sprašujejo, če je takšna podoba otroka staršev in družinskih odnosov edina karakteristična podoba družine, ki trpinči otroka. Socialno deprivirane in dezorganizirane družine, starši alkoholiki in sociopati, so bolj izpostavljene javnim zdravstvenim in socialnim službam, te jih poznajo in imajo boljši vpogled v dogajanje v družini. Obstaja pa veliko število neodklonskih in urejenih družin ter staršev, ki trpinčijo otroka. Trpinčenje v takih družinah ostaja prikrito in o njem nimamo prave predstave. Analiza hudo trpinčenih otrok na področju Splita (Frleta in sod., 1973) npr. pokaže, da je 80 % trpinčenih otrok iz popolnih družin in 20 iz nepopolnih, kar pomeni, da popolna družina nikakor ne zavaruje otroka pred trpinčenjem.

Newberger (1983) opozarja na vrsto metodoloških problemov, ki omejujejo utemeljenost posploševanja in znanstvene vrednosti podobe trpinčenja otrok, izvedene iz kliničnih in socialnih primerov. Majhno število zajetih in vprašljiva reprezentativnost vzorca sodita med te probleme. Predpostavljamo lahko, da bi bila v našem sistemu enotnega zdravstvenega varstva, izkrivljenost podobe trpinčenja otrok manjša kot v sistemih držav z diferenciranimi zdravstvenimi službami (privatni-državni sektor). Vendar z izjemo podatkov, ki jih je zbral Pediatrični oddelek kirurških strok Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani (Kornhauser 1979), nimamo zbranih in analiziranih podatkov o trpinčenju otrok iz zdravstvenih služb v Sloveniji.

5. Eksplanatorni modeli, ki nimajo pomembne praktične vrednosti za prevcijo in terapijo

Prevladujoči zdravstveni eksplanatorni koncept je psihodinamski po katerem bi bilo potrebno psihoterapevtsko (individualna ali družinska

terapija) vplivati na starše trpinčenih otrok. Toda ti starši v veliki večini primerov ne sprejemajo psihoterapevtske obravnave in ko bi jo sprejeli, ne bi bilo dovolj strokovnih služb, da bi izvajali dolgotrajno in zahtevno psihoterapevtsko obravnavo in ne nazadnje, rezultati psihoterapevtskega procesa so mnogo premalo zanesljivi za obravnavo pojava, ki lahko življenjsko ogroža otroka.

Mednarodni komite za trpinčenje otrok pri Mednarodnem združenju za varstvo otrok v Ženevi posebej opozarja na trpinčenje otrok v institucijah za otroke (šolah, vrtcih, internatih, zdravstvenih ustanovah), ki nikakor ni zanemarljiv pojav. Ob njem je zdravstvo s svojimi psihoterapevtskimi pristopi še bolj nemočno.

6. Hudo omejene možnosti identificiranja rizičnih skupin staršev predvsem trpinčenih otrok se povezujejo z etičnimi vprašanji in vprašanji možnosti strokovnih služb storiti nekaj za identificirane rizične otroke.

Čeprav so znane značilnosti obravnavanih primerov trpinčenih otrok, identificirane individualne, družinske in socialne značilnosti nikakor ne omogočajo zadovoljivega predvidevanja pojava trpinčenja. Individualne družinske in socialne značilnosti pojava trpinčenja otrok niso specifične za pojav trpinčenih otrok. Srečamo jih tudi ob pojavu disocialnosti in so elementi enega od eksplanatornih modelov disocialnega vedenja. Za praktično akcijo je velik problem prevencije v tem, da v nobenem konkretnem primeru ne moremo zanesljivo predvideti trpinčenja otrok, ker je ta pojav izraz disfunkcije kompleksnega ekosistema družine z mnogimi intervenirajočimi variablami (Newberger, 1983). Med temi najmanj vemo o zaščitnih dejavnikih pri otroku, družini, v širšem okolju, ki v podobnih družinah in v podobnih življenjskih okoliščinah sopogojujejo prisotnost ali odsotnost pojava, in kot vse kaže, bistveno vplivajo na psihosocialni razvoj trpinčenega otroka (Newberger, 1983).

Spričo navedenih in še mnogih drugih problemov spoznavne, vrednostne, etično-človeške in profesionalne narave, je razumljivo, da je za

zdravstvenega delavca srečanje s pojavom trpinčenih otrok frustrirajoče, bodisi ob posameznem trpinčenem otroku v ambulanti, bodisi ob razmišljanjih o možnostih preprečevanja pojava in njegovih posledic.

V svoji profesionalni realnosti se zdravniki različnih strok in splošni zdravniki, otroški zdravniki, šolski zdravniki, kirurgi, otroški psihiatri in drugi zdravstveni delavci srečujejo s pojavom in so ne glede na vse epidemiološke, konceptualne in teoretično eksploratorne negotovosti dolžni se odločati in ukrepati. V medicinski strokovni literaturi je nekaj vodil, ki olajšuje zdravstvenemu delavcu prepoznavanje pojava in ukrepanje ob pojavu.

Ob vprašanju ali morda starši ne trpinčijo svojega otroka, Kempe (1962), avtor, ki je med prvimi energično opozoril na problem trpinčenega otroka, daje koristna vodila za razmišljanje o tem, če je otrok trpinčen. Po Kempe-ju si je koristno zastaviti sledeča vprašanja:

Ali so starši zmožni trpinčiti svojega otroka? Večja verjetnost je

- če so sami v otroštvu bili trpinčeni,
- če so pod hudimi stresi ali pritiski,
- če so po značaju ekspozivni, impulzivni, slabše obvladani, nagibajo k abnormnim reakcijam, imajo psihosocialne odklone, kot je npr. alkoholizem,
- če so starši psihiatrični bolniki,
- če je roditelj samohranitelj,
- če je družina socialno izolirana,
- če so pričakovanja staršev glede otrokovega vedenja in njegovih dosežkov povsem nerealistična, če zaradi npr. popolnega nepoznavanja normalnega otrokovega razvoja vidijo otroka kot malega odraslega.

Ali je otrok ogrožen? Bolj ogroženi otroci so:

- nezaželjeni otroci,
- otroci pri katerih obstajajo dvomi glede očetovstva,

- če so starši želeli otroka drugega spola ali so kako drugače z otrokom nezadovoljni,
- če so bile težave pri vzpostavljanju ustreznih odnosov med materjo in otrokom, te lahko izvirajo iz matere (npr. shizoidna mati) ali iz otroka (slabša čustvena odzivnost otroka, otroški avtizem, huda težavnost otroka) ali iz neugodnih situacij kot je zgodnja ločitev otroka od staršev,
- bolezenska stanja ali razvojne motnje zaradi katerih je otrok bolj težaven, vzgoja otroka bolj obremenjujoča za starše,
- kakršnakoli odstopanja oziroma drugačnost pri otroku v negativnem smislu kot so telesne hibe, duševna prizadetost,
- podobnost otroka v značaju ali izgledu z osovraženim partnerjem.

Otroka ogroža tudi:

- družinska dinamika, ki določa otroka za črno ovco
- obstoj krizne situacije, ki lahko sproži trpinčenje, npr. različni stresni socioekonomske, stanovanjske, bolezenske narave, nezaželjena nosečnost, konflikti v družini in drugi.

Cooper (1978) in Gregg (1968) pa priporočata zdravstvenemu delavcu, naj bo pri odkrivanju pojava fizičnega maltretiranja otroka pozoren zlasti na sledeče:

A. Podatki o bolezni - poškodbi

1. nepojasnjena poškodba otroka
2. nezadovoljivo pojasnilo staršev ali drugih udeleženih oseb za nezgodo ali opis okoliščin, ki ne ustreza poškodbi.
3. podatki o nezgodi, ki niso v skladu z razvojno stopnjo otroka
4. spremembe v opisu dogodka ali neskladnost opisov, ki jih podajajo starši ali spremljevalci otroka
5. podatki o predhodnih nezgodah in telesnih poškodbah
6. časovni zamik med poškodbo ali bolezenskimi znaki in prihodom k zdravniku
7. podatki o težavah pri prehranjevanju in spanju
8. podatki o otrokovi vedenjski težavnosti.

B. Opazovanje otroka

1. zaostanek v telesnem razvoju
2. psihični razvojni zaostanek
3. očitno moteno in moteče vedenje otroka
4. očitne motnje v interakcijah med otrokom in starši ali drugimi za otroka pomembnimi odraslimi osebami, ki kažejo na izrazito moten odnos.

C. Zdravniški pregled otroka

1. koža in podkožno tkivo: znamenje slabe telesne nege (umazanost, kožna vnetja, ugrizi insektov itd.); opekline od cigaretnih ogorkov ali druge opekline, ugrizi, modrice ali rane od udarcev; podkožne krvavitve, podplutbe, opraskanine, natrganine, ki so v otrokovi starosti neobičajne; poškodbe zunanjšega splovila; sledovi davljenja na vratu od rok ali vrvi; poškodbe uhlja zaradi preluknjanja, vlečenja ali zavijanja uhlja; neobičajni izpuščaji po telesu, ki jih ni možno razložiti z dermatološkimi diagnozami; opekline, posebno na podplatih in zadnjici;
2. okostje: občutljivost, oteklina, omejena gibljivost okončin; deformitete dolgih kosti; nalomi ali zlomi večjih kosti;
3. glava: nepravilnosti oblike glave zaradi poškodbe lobanje; znamenje krvavitev možganskih ovojnic ali možganske krvavitve; znaki poškodbe možganov;
4. oči: vidne poškodbe zunanjih delov očesa, krvavitve v mrežnici in druge spremembe očesnega ozadja;
5. ušesa: perforiran bobnič zaradi udarcev glave;
6. obraz: podplutbe in pikčaste krvavitve okrog oči; premaknjen nosni hrustanec; krvavitev iz nosu; zlom spodnje čeljusti;
7. usta: natrganine zgornje ustnice; razmajani ali manjkajoči zobje; opekline ustnic in jezika,
8. prsni koš: deformacije prsnega koša in omejeno gibanje zaradi zloma reber; težave pri dihanju zaradi poškodbe porebrnice;

9. trebuh: znaki poškodb notranjih organov;
10. osrednje živčevje: različni nevrološki znaki odvisni od lokacije in veličine poškodbe;
11. rentgenski posnetki z nepričakovanimi poškodbami okostja.

D. Družina

Zdravstveni delavec naj bi pri svoji oceni upošteval še:

1. dokumentirane podatke o predhodnem zanemarjanju ali trpinčenju pacienta ali drugega otroka;
2. podatke o funkcioniranju družine in osebnosti staršev ter o stresih, ki jih je družina doživljala v času domnevnega trpinčenja otroka;
3. neustrezne vzgojne vzorce kot npr. hudo fizično kaznovanje otroka kot običajen vzgojni postopek v družini;
4. nerealistična pričakovanja staršev do otroka glede njegovega ritma (zbujanja, hranjenja), čistoče, sposobnosti uboganja, sposobnosti obvladovanja, lepega vedenja, šolskega uspeha itd.;
5. da starši le redko priznavajo trpinčenje otroka;
6. da poročila prič o trpinčenju otrok niso vselej zanesljiva.

Zdravstvenega delavca obvezuje k takojšnjemu ukrepanju

- zdravstveno in psihično stanje otroka
- kazenska zakonodaja s področja telesnih poškodb in kazenske določbe, ki so predvidene kot sankcije pri surovem ravnanju z otrokom (Lovšin, 1979)
- etična pravila stroke in obča načela človečnosti
- ogroženost otroka v prihodnosti glede nadaljnjega trpinčenja in njegovih telesno-zdravstvenih posledic
- ogroženost psihosocialnega razvoja trpinčenega otroka
- ogroženost družinskega sistema trpinčenega otroka.

Ogroženost trpinčenega otroka in njegove družine je osvetlila vrsta raziskav. Nekatero od ugotovitev so:

Pri utemejevanju družbene in strokovne skrbi za trpinčenega otroka in pri opozarjanju na resnost pojava Kempe (1962) navaja: "če je bil otrok hudo fizično trpinčen in ostane pri svojih starših ne da bi kdo skrbel za otroka in družino, 5 % otrok umre zaradi trpinčenja, pri 35 % pride do ponovnih hudih poškodb. Če družina trpinčenega otroka ne prejme pomoči, obstaja velika verjetnost, da bodo otroci, ki v njej doraščajo psihosocialno moteni in da bodo tudi sami trpinčili svoje otroke".

Kempejevo neugodno prognozo trpinčenih otrok je deset let pozneje potrdila v študiji spremljanja 136-ih hudo trpinčenih otrok Cooper (1978). Ugotavlja, da 10 % maltretiranih otrok umre zaradi posledic maltretiranja. Pri 30 % so prisotni trajni znaki možganske oškodovanosti: epilepsija, cerebralna paraliza, mentalna retardacija, slepota, gluhost, pogosto v kombinaciji. Mnogi otroci so resno moteni v psihosocialnem razvoju. Dve materi trpinčenih otrok sta bili umorjeni.

Graham in Wolkind (osebna komunikacija) navajata, da je v Angliji uveljavljena ocena, da obstaja 50 % verjetnosti, da bo trpinčen otrok ponovno trpinčen s strani staršev, tudi če je družina bila deležna intervencije strokovnih služb.

V strokovni literaturi je veliko podatkov o tem, da nasilje poraja nasilje: otroci, ki so bili žrtve nasilja, postanejo pogosto nasilni odrasli in trpinčijo svoje otroke (Green 1984). Za ta prenos nasilja iz generacije v generacijo obstoja v okviru medicinskega in klinično psihološkega miselnega prostora vrsta razlag. To so predvsem psihodinamske teorije (npr. koncept identifikacije z agresorjem), teorije socialnega učenja in druge psihološke teorije, medicina pa izpostavlja pomen možganske oškodovanosti za neobvladano in agresivno vedenje, najdemo pa tudi raziskave, ki proučujejo sovpliv dejanskih dejavnikov na nasilno in agresivno sociopatsko vedenje. Ob medicinskih in klinično psiholoških razlagah, obstajajo enako kot pri pojavu trpinčenja otrok na sploh, še razlage drugih strokovnih disciplin, zlasti sociološke in v zadnjem času vse bolj uveljavljena širša ekosocialna

1.3. Otrok kot objekat kazensko-pravnih ukrepov - Alenka Golik

razlaga. Newberger (1983), znan medicinski raziskovalec pojava trpinčenih otrok opozarja, da je naše znanje o izidu trpinčenja otrok izkrivljeno zaradi nereprezentativnih proučevanih vzorcev, neustreznih oziroma parcialnih teoretskih konstruktov, pa tudi zaradi teženj strokovne skupnosti opozoriti na širši pomen pojava in pridobiti materialne in druge možnosti za razvoj strokovnih služb, ki obravnavajo pojav bodisi raziskovalno, terapevtsko ali preventivno. V zvezi z nadaljno usodo trpinčenih otrok (širša skupina, ki ne vključuje le najhujše trpinčenih otrok) opozarja na množico trpinčenih otrok pri katerih trpinčenje ni zapustilo trajnih posledic v smislu psihosocialne motenosti. Tudi ob tem se zastavlja danes v psihološki in psihiatrični stroki vse bolj prisotno vprašanje o vlogi zaščitnih dejavnikov.

1.5. Otrok kot objekt kazenskopravnega varstva v zgodovinski perspektivi - Alenka Šelih

Pravno varstvo otroka na različnih področjih je dolga stoletja temeljilo na izhodišču, da je otrok nesposoben, da sam varuje sebe in svoje pravice. V zgodovini prava se je to kazalo v stališčih, da je otrok šibko bitje, potrebno varstva, da je otrok bitje, ki ga je ustvaril bog, še zlasti pa je bilo pomembno stališče, da je otrok član družine, ki ima pravico in dolžnost zanj skrbeti ter z njim razpolagati. Misel o tem, da gre za člana družbene skupnosti in končno tudi za subjekt, ki je lahko sam nosilec določenih pravic, to stališče se je v pravu oblikovalo zelo kasno.

Najstarejše oblike kazenskopravnega varstva otroka so temeljile na prvih od teh stališč, torej na stališču zlasti, da je otrok šibko bitje in da ima družina velika pooblastila v zvezi z njegovim položajem. V starih pravih so se oblikovale predvsem tri skupine kaznivih dejanj, ki so bile posvečene posebej varstvu otroka: to so bila kazniva dejanja zoper življenje, kazniva dejanja zoper osebno stanje otroka in kazniva dejanja zoper otrokovo moralno.

V prvo skupino sta sodili kaznivi dejanji splava in detomora, ki ju vsaj v začetku niso povsem jasno razlikovali. Detomor so prvotno sploh šteli za kaznivo dejanje zoper religijo, ker je šlo praviloma za smrt otroka, ki še ni bil krščen, prav tako pa tudi za kaznivo dejanje, pri katerem je bila prizadeta tudi država, ker je s smrtjo izgubila svojega podanika. V najstarejših pravih je obstajalo tudi posebno kaznivo dejanje izpostavitve otroka, kjer je šlo za to, da je bil kazniv praviloma starš, ki je otroka izpostavil zato, da bi se izognil sramoti (npr. pri nezakonskem rojstvu), ali zato, da bi se ga znebil.

V okvir kaznivih dejanj zoper življenje sodi še kaznivo dejanje umora otroka in različnih oblik telesnih poškodb, ki je predstavljal kaznivo dejanje po splošnem pravu. Morebitno grdo ravnanje z otrokom, ki je pripeljalo bodisi do smrti bodisi do telesne poškodovanosti otroka, so obravnavali v tem okviru.

Druga skupina kaznivih dejanj so bila kazniva dejanja, ki so varovala otrokovo osebno stanje, vendar ta kazniva dejanja izstopajo iz okvira naše teme.

Šlo je predvsem za kazniva dejanja kot npr. sprememba rodbinskega stanja, pa tudi ugrabitev otroka, ki so jo šteli za posebno obliko tatvine.

V okviru kaznivih dejanj zoper otrokovo moralo so obravnavali zlasti spolna kazniva dejanja, med njimi še posebej posilstvo. Za vse oblike tega varstva je značilno, da je pravo varovalo otroka kot šibko in nesamostojno bitje, tudi kot bitje, ki je ustvarjeno po božji podobi; posebej pa je pomembno, da je to pravo upoštevalo veliko stopnjo družinske avtonomije, ker je pomenilo, da se država ne more vmešavati v družinske zadeve, pravni red pa je dajal staršem velika pooblastila. Tako npr. zelo značilno prikazuje položaj otrok v angleškem pravu stališče Pinchbecka in Hewitta, ki v 19. stoletju pravita, da so otroci pravno lastnina staršev in jih starši uporabljajo ko osebno ali družinsko lastnino.

Takšna izhodišča pri kazenskopravnem varstvu otrok so se začela spreminjati v začetku 19. stoletja, na evropskem kontinentu zlasti v kazenskem zakoniku Francije, iz 1982. leta. Ta zakonik, ki je bil pod delnim vplivom Kantove filozofije, je oblikoval varstvo otroka, izhajajoč s stališča, da gre za svobodno bitje, za subjekt, ki zasluži posebno varstvo.

Na razvoj varstva otroka nasploh, pa tudi kazenskopravnega varstva, je še posebej vplivala okoliščina, da so postali otroci koncem 18. in v prvi polovici 19. stoletja najbolj izkoriščana delovna sila. Kako težko se je prebijala misel o tem, da gre za surovo izkoriščanje, pa kaže dejstvo, da je v Angliji, kjer so najprej postali pozorni na to vprašanje, Robert Peel že leta 1802 predložil parlamentu prvi predlog zakona o varstvu zaposlenih otrok v tekstilnih tovarnah. Ta predlog je postala zakon šele leta 1833. Angleški zakon o tem vprašanju je služil kot vzorec tudi drugim deželam.

Pot do kazenskoprnega varstva otrok in mladostnikov pred grdīm ravnānjem in zanemarjanjem pa je bila mnogo daljša in je doživljala mnogo odporov. Prvi poskusi v zvezi z oblikovanjem kazenskoprnega varstva otrok pred grdīm ravnānjem sodijo v drugo polovico 19. stoletja in najdemo jih najprej v Angliji in nato v Franciji.

Značilno za te poskuse je bilo, da so naleteli na močno opozicijo najrazličnejše vrste, prj čemer je bila ena najmočnejših, opozicija nekaterih družinskih oz. feminis - tičnih skupin. Glavni argument, ki so ga navajali zoper takšno obliko varstva, je bilo dejstvo, da je otrok član družinske skupnosti in da imajo starši na eni strani dolžnost skrbeti zanj, zato pa tudi vse pravice v zvezi z njegovo vzgojo in razvojem.

Kakšno je bilo gledanje na otroka ter na pravice, ki jih ima družina v zvezi z njegovo vzgojo, kaže dokaj značilno okoliščina, da je Anglija že leta 1823 sprejela zakon za varstvo živali pred krutostjo, zakon o preprečevanju krutosti in za varstvo otrok pa je bil sprejet šele leta 1889. Podoben zakon je približno deset let kasneje sprejet tudi v Franciji in bistvene določbe tega zakona tvorijo danes kazniva dejanja, ki obravnajo grdo ravnānje in zanemarjanje otrok in mladostnikov ter so vključena v kazenski zakonik.

Razvoj kazenskoprnega varstva otroka in mladostnika v 19. stoletju v Evropi kaže torej, da so v tem času začeli pojmovati otroka kot avtonomno osebnost ter kot samostojen objekt kazenskoprnega varstva. Ob tem pa je vendarle treba upoštevati, da je v pravni sferi še vedno zadržal lastnost šibkega bitja, ki je potrebno posebnega varstva. To dejstvo je mogoče razbrati tako v okviru kazenskega prava, še bolj pa v okviru družinskega, dednega in zlasti socialnoskrbstvenega obravnavanja otroka in mladostnika. Ves čas od druge polovice 19. stoletja dalje kaže v zvezi z oblikovanjem pravnega položaja otroka na težnjo, da se otrok osamosvoji kot samostojno bitje in avtonomni subjekt pravic, kar je v zadnjem času v najnovejšem obdobju pripeljalo celo do tega, da so ponekod zakonodajalci skušali otroka oz. v večji meri adolescen - ta celo izvzeti družinskim vplivom in ga zavarovati pred družino. Takšen razvoj je mogoče zaslediti v švedskem in deloma tudi v zahodnonemškem pravnem sistemu.

1. 6. Raziskovanje problema trpinčenega otroka v Jugoslaviji - Alenka Šelih

Pri prikazu raziskovanja vprašanj, ki se nanašajo na trpinčenega otroka se bomo omejili na obdobje po II. svetovni vojni, čeprav je mogoče najti v jugoslovanski strokovni literaturi posamezne prispevke o tem problemu že mnogo prej.

Pri raziskovanju tega pojava je treba razločevati med kazenskoopravnim pristopom ter drugimi, zlasti medicinskim in psihosocialnim pristopom. Kazenskoopravni pristop obravnava kazenskoopravni vidik problematike ter je omejen na kazniva dejanja, ki so namenjena varstvu otroka oz. mladostnika, empirično pa se nanaša zlasti na analizo podatkov sodne kazenske statistike ter statistike javnega tožilstva in organov za notranje zadeve. Drugi vidik je širši, saj zajema problematiko kakor se kaže pri delu drugih nenadzorstvenih organov, zlasti zdravstvene službe in socialnoskrbstvenih organov. Ker je pri trpinčenju otrok temno polje zelo veliko, je ta drugi vidik bistveno zahtevnejši, težje dostopen, hkrati pa zbuja tudi mnogo več pomislekov poklicno etične narave.

Kazenskoopravno problematiko pojava trpinčenega otroka so posamezni avtorji obravnavali v različnih okvirih. Deloma je pri tem šlo za kaznivo dejanje zanemarjanja in surovega ravnanja z mladoletnikom, deloma je šlo za analizo nasilnih kaznivih dejanj vseh vrst, deloma pa za posamezne analize spolnih zlorab. Avtor, ki se je nedvomno največ in tudi najdalj ukvarjal z vprašanji trpinčenega otroka je, Mladen Singer.

Le-ta je že leta 1965 objavil članek o kazenskoopravnem varstvu mladoletnika. Temu so kasneje sledila številna dela, ki so se najprej ukvarjala s problematiko zanemarjene in delinkventne mladine oz. otrok, kasneje pa so se razširila zlasti z raziskovanjem sploh zlorab otrok. Ta in še nekatera druga vprašanja so obdelana v monografiji Kriminalitet na štetu maloljetnika. V Sloveniji je kazenskoopravni vidik ter njegove značilnosti zajet predvsem v analizi kaznivih dejanj iz 10. poglavja KZ SRS, pri katerih so žrtve otroci in mladoletniki avtorja Jožeta Fridla.

Prvi podatki o analizi pojava trpinčenega otroka z zdravstvenega vidika, je mogoče najti leta 1973, ko je M. Frleta s sodelavkama objavila nekatere podatke o grdem ravnanju z otrokom kot socialnomedicinskem problemu.

Gre za prikaz kliničnih podatkov o obravnavanih maltretiranih otrocih na otroškem oddelku splošne bolnice v Splitu. V podobnem, vendar v nekaj širšem okviru so vprašanje trpinčenega otroka obravnavali tudi slovenski zdravniki v okviru VI. Derčevih pediatričnih dni 1977. leta. Okrogla miza o tem vprašanju je zajemala najprej medicinski vidik tega problema, temu pa sta bila pridružena še psihosocialni vidik ter analiza socialnih značilnosti družin, v katerih so ugotovili trpinčenje otrok.

S pretežno socialno skrbstvenim vidikom vprašanja trpinčenja otrok se je 1976. leta ukvarjal Stojakovič, ki je leta 1984 objavil tudi monografijo o tem vprašanju. V tej monografiji so prikazani tudi rezultati poštne ankete, ki jo je avtor izvršil. Vprašalnike je poslal centrom za socialno delo v Srbiji (brez pokrajin), osnovnim šolam ter šolskim in otroškim dispanzerjem na istem teritoriju. V analizi je interpretiral odgovore, ki jih je dobil na svoj vprašalnik. Ti odgovori so bili pičli: centri za socialno delo so poročali o primerih 71 trpinčenih otrok v 61 družinah; od osnovnih šol so samo 4 osnovne šole sporočile, da so imele v preteklem šolskem letu primere trpinčenih otrok; na vprašalnik poslan šolskim in otroškim dispanzerjem pa je odgovorilo le 6 dispanzerjev, ki so sporočili, da v preteklem šolskem letu niso zaznali primerov trpinčenih otrok. Takšna stopnja odgovorov nedvomno kaže tudi na to, kolikšnega pomena je temno polje pri tem pojavu.

Med poskusi v Sloveniji je treba v zvezi z vprašanjem trpinčenega otroka navesti še članek Janeza Pečarja (1984) o viktimologiji družine, kjer razpravlja o splošnih vprašanih viktimoloških razmerij v družini ter se dotika tudi vprašanja trpinčenja otrok. Poleg tega so ta problem zaznali tudi organi za notranje zadeve ter v svojih internih glasilih objavili nekatere probleme v zvezi s posredovanjem delavcev milice v družin-

skih sporih ter ukrepe, ki jih pri tem lahko uresničujejo.

Iz gornjih informacij lahko sklepamo, da so doslej opravljene raziskave dokaj podrobno osvetlile kazenskopравни vidik pojava trpinčenega otroka; pri tem je bilo največ raziskav opravljenih v SR Hrvatski. Tu je bilo to vprašanje osvetljeno tudi z vidika spolnih zlorab in z vidika nasilne delinkvence.

Manj raziskovanja smo ugotovili na socialnoskrbstvenem področju ter raziskav, ki bi vprašanje trpinčenega otroka razčlenjevala glede na to, kako se in če se kaže v šolah.

Zdravstvena služba se očitno problema zaveda, vendar ga je pripravljena obravnavati predvsem in praviloma le v svojih lastnih okvirih. Zato obstaja prav gotovo več razlogov, ne nazadnje zlasti osebna vloga zdravstvene službe, obstoj poklicnih pravil, ki da je zaupno razmerje med pacientom in zdravnikom eden temeljev uspešnega zdravstvenega varstva.

Pomenbno vlogo pri odkrivanju in zaščiti trpinčenih otrok ima patronažna služba. Patronažne sestre so tiste, ki vidijo nekatere otroke bolj pogosto, kot ga zdravnik. Obenem imajo dober vpogled v družinsko situacijo, materialne pogoje življenja, odnose, bolniki, težave in druge okoliščine staršev, kakovost nega in vgoje.

Razpolagajo tudi s vrsto neuračnih podatkov o življenju družine. Zato bi prav patronažne sestre morale biti sistematično seznanjene s pojavom trpinčenja otroka.

V specializiranih psihiatričnih, psihiatričnih in socialno higienih službah naj bi s razpoložljivimi psihoterapevtskimi (individualnimi in družinskimi), socioterapevtskimi pristopi in pristopi socialnega dela, pomagali trpinčenemu otroku in njegovi družini. Ob

2. OBLIKE POMOČI IN VARSTVA OTROKA

2.1. Oblike zdravstvene pomoči - Anica Kos

Kar zadeva ukrepanje zdravstvene službe ob trpinčenem otroku, le nekaj vodilnih smernic:

Kornhauser (1979) piše:

Pediater naj bi postal advokat trpinčenega otroka, njegova skrb naj ne velja le takojšnjemu zdravljenju, temveč tudi preprečevanju recidivov, kar lahko doseže s čim tesnejšo povezavo s pristojno socialno službo, zlasti pa s številnimi stiki s prizadetimi starši.

Pri sumu, da je poškodba otroka posledica fizičnega maltretiranja, je treba otroka nemudoma hospitalizirati, četudi sama klinična slika ne zahteva bolnišničnega zdravljenja. Otroka je najbolje zadržati v bolnišnici toliko časa, dokler socialna služba ni prepričana, da so se razmere doma toliko uredile, da otroka brez očitne nevarnosti ponovitve trpinčenja lahko vrnemo staršem, ali če to ni možno, namestimo ogroženega otroka v drugo okolje".

Pomembno vlogo pri odkrivanju in zaščiti trpinčenih otrok ima patronažna služba. Patronažne sestre so tiste, ki vidijo nekatere otroke bolj pogosto, kot ga zdravnik. Obenem imajo dober vpogled v družinsko situacijo, materialne pogoje življenja, odnose, bolezni, težave in druge obremenitve staršev, kakovost nege in vzgoje.

Razpolagajo tudi z vrsto neuradnih podatkov o življenju družine. Zato bi prav patronažne sestre morale biti sistematično seznanjene s pojavom trpinčenja otrok.

V specializiranih psihiatričnih, pedopsihiatričnih in mentalno higienjskih službah naj bi z razpoložljivimi psihoterapevtskimi (individualnimi in družinskimi), socioterapevtskimi pristopi in pristopi socialnega dela, pomagali trpinčenemu otroku in njegovi družini. Ob

tem je nujna povezava zdravstvene službe s socialnimi službami in institucijami v katere je otrok vključen. Najpomembnejši pristopi socialne in psihološke narave ob trpinčenju otrok so:

- zmanjšati pritiske in obremenitve na družino: izboljšati socialno stanje v družini ali stanovanjske razmere, zmanjšati obremenitve staršev v zvezi z nego in vzgojo otrok in jih prilagoditi njihovi zmogljivosti (vključiti otroka v vrtec, organizirati sosedsko pomoč materi ob poslabšanju njenega zdravstvenega stanja, organizirati možnost oddaje otroka v kako ustanovo ali sosedom za krajši čas v kriznih situacijah);
- seznanjati starše s potrebami in zmožnostmi njihovih otrok, jim odpirati uvid v neustreznost njihovega ravnanja;
- zmanjševati družinske konflikte in notranje napetosti staršev z različnimi oblikami svetovalnega ali terapevtskega dela;
- delovati ob kriznih situacijah v družini v smislu modela kriznih intervencij;
- terapevtsko vplivati na otroka v smeri zmanjševanja njegove težavnosti (npr. pri hiperaktivnem otroku) in v smeri zmanjševanja čustvene prizadetosti zaradi hudo motenih odnosov s starši;
- terapevtsko vplivati na družino.

Te naloge si glede na organizacijske in druge okoliščine delijo različne službe zdravstvenega varstva in službe socialnega dela.

Skupnostni pristop, ki vključuje prostovoljne delavce, pripravljene pomagati družini trpinčenega otroka, organizirajo socialne mreže za pomoč v soseskah in lokalnih skupnostih, "vroče telefonske linije" za klic v stiski, zavezuje tudi zdravstvo k sodelovanju.

Pojav trpinčenih otrok je kompleksno pogojen in nerazložljiv z unitarističnimi teorijami, zato so tudi pristopi pomoči in prevencije raznoteri. Zdravstveni pristop je eden od njih. Čeprav sociologi,

očitajo zdravstvu medikalizacijo problema trpinčenih otrok, se v praksi in v raziskovalnem delu (vse številnejši) zdravstveni delavci zavedajo omejitvev in dejstva, da je zdravstveni pristop le element v mozaiku obravnave problema.

Za zaključek:

Eden od namenov raziskave je tudi prispevati k socialni akciji, ki bi zmanjšala razsežnosti pojava in njegovih posledic na žrtve. Z vidika zdravstvenega varstva otrok in varstva duševnega zdravja, bi bilo v sedanjem času v Sloveniji potrebno:

1. Organizirati interdisciplinarna strokovna srečanja, na katerih bi obravnavali problem z vidika različnih strok in služb (zdravstvo, šolstvo, socialno varstvo, UJV in druge),
2. Sistematično zbirati podatke o trpinčenju otrok v okviru služb zdravstvenega varstva in v okviru drugih za problem pomembnih služb,
3. Organizirati sistem seminarjev za zdravstvene delavce (zdravnike in medicinske sestre) z namenom:
 - opozoriti in povečati občutljivost za pojav
 - posredovati obstoječe znanje (medicinsko, psihološko, sociološko, itd.) o pojavu
 - posredovati navodila glede ravnanja zdravstvenih delavcev ob srečanju s pojavom ali ob sumu na trpinčenje otroka
 - zbirati podatke in opažanja o pojavu ter predloge preventivnega in terapevtskega značaja od udeležencev seminarja.

2. 2. Oblike socialnoskrbstvene pomoči - Alenka Šelih

Socialna služba lahko prispeva v zvezi z obravnavanjem in preprečevanjem trpinčenja otrok zelo mnogo pri odkrivanju tega pojava, pri ugotavljanju pojava in pri pomoči takrat, ko je bil pojav že ugotovljen.

Temeljne značilnosti trpinčenja otrok, zlasti dejstvo, da se pogosto izvršuje znotraj družine, povzročajo med drugim tudi to, da je nudenje pomoči oteženo. Pri tem gre praviloma za družine, ki imajo več problemov in v življenju katerih obstaja več pritiskov, ki so relativno stalni. Zato ni presenetljivo, da so to tudi družine, ki jih karakterizira precejšnja zaprtost pred okolico. Iskanje stikov s takimi družinami ter navezovanje stikov z njenimi člani je zato praviloma težavno.

Težavnost naloge socialne službe povečuje tudi okoliščina, da večkrat obstaja večja socialna distanca med socialnim delavcem ter člani družine, kar praviloma otežkoča medsebojne stike, medsebojno komuniciranje in seveda tudi nudenje oz. sprejem pomoči.

Naslednje vprašanje v zvezi z intervencijami vsake službe, tudi socialne, v primerih, ko obstaja sum, da gre za trpinčenje otrok, je vprašanje, kdaj uporabiti kakšno intervencijo oz. kdaj poseči v družinsko situacijo. Gre za vprašanje presoje o tem, do kakšne mere sodijo vprašanja o vzgoji otrok ter morda tudi o prekoračitvi vzgojnih ukrepov še v okvir zasebnosti določene družine in kdaj prestopijo med takšna ravnanja, za katera mora poskrbeti tudi družba ter jih na nek način vsaj začetni urejati. Kakor se torej po eni strani poudarja, da je zgornja intervencija pomembna in praviloma bolj učinkovita, tako je po drugi strani treba reči, da lahko prezgodnja intervencija pomeni tudi prehitro ukrepanje znotraj družine, prehitro poseganje v zelo občutljive družinske odnose.

Oblikovanje pomoči, pa tudi angažiranje posameznih služb za pomoč v primerih trpinčenega otroka, je bilo od vsega začetka odvisno tudi od tega, kako so ta pojav pojmovali. Ker so ga spočetka, v prvih letih njegovega odkritja, obravnavali predvsem kot medicinski problem, ni presenetljivo, da so se najprej na njegovem obravnavanju angažirale medicinske ustanove in da so se razvile medicinske oblike pomoči. Le-te nosi bile izključno medicinske temveč izrazito tudi psihosocialne narave. Druga značilnost prvega obdobja nujenja pomoči v primerih trpinčenega otroka je bila okoliščina, da so v večji meri kot kasneje poudarjali pomen in tudi koristnost izločitve otroka iz družinskega okolja.

V Evropi je mogoče za ilustracijo navesti dva primera organiziranja takšne oblike pomoči. V prvem primeru gre za posebni socioterapevtski Institut imenovan De Triangel v Amsterdamu. Ta inštitut je center, v katerem lahko družine z več problemi začasno prebivajo. Čeprav v centru ne obravnavajo samo družin, v katerih je bilo ugotovljeno trpinčenje otrok, je večina koristnikov uslug te institucije vendarle prav iz te skupine. Trpinčenje otrok obravnavajo v tem inštitutu kot obliko krizne situacije v močno moteni družini, ne pa kot samostojen pojav. Prebivanje posameznih članov družine v tem centru, ki je relativno dolgo, tudi do 6 mesecev, naj bi prispevalo k temu, da bi lahko družina po odpustu normalno delovala.

Organizacijsko drugačna, vendar vsebinsko podobna rešitev, obstaja tudi v Park Hospital v Oxfordu. V tej bolnici obstaja poseben oddelek, ki nudi možnost stacionarnega obravnavanja članom družin, v kateri so bili trpinčeni otroci. Pri tem je pomembno povedati, da v obeh primerih nudijo seveda zdravstveno pomoč, da pa je izjemnega pomena tudi pomoč socialne službe, ki je vključena v okvir zdravstvene pomoči.

Novejši pristopi poudarjajo nekoliko drugačna izhodišča. Medtem ko povdarjajo starejši pristopi pomen vsaj začasne izločitve otroka, poudarjajo novejši pristopi pomen angažiranja širše lokalne skupnosti za organizacijo takih dejavnosti, ki bi družine, ki so obremenjene, razbremenile. V današnjem času je prva skupina dejavnosti, ki jih

organizirajo zlasti socialne službe, namenjena razbremenitvam v okolju družin. V zvezi s tem zelo poudarjajo pomen primerne stanovanja, kajti v družinah, kjer obstaja veliko število pritiskov, je za razreševanje teh pritiskov pomembna tudi možnost občasne osamitve. Prenaseljenost pa tega ne omogoča. Nadaljnja oblika, ki jo štejejo za zelo uspešno obliko pomoči, je oblika dnevnega varstva otrok. Poudarjajo namreč, da zlasti mati, ki je ves dan obremenjena s skrbjo za otroka, občuti hujše pritiske in da ji je v veliko pomoč, če se lahko vsaj za nekaj ur dnevno, tega pritiska razbremeni. Pri organiziranju teh dejavnosti se pogosto poslužujejo tudi prostovoljnih sodelavcev. Prostovoljni sodelavci so včasih mladi ljudje, v primerih ko gre za varstvo otrok, pa tudi starejše osebe, ki jih včasih imenujejo "nadomestne babice".

Druga skupina pomoči, ki jo prav tako močno poudarjajo, obsega predvsem službe, ki naj neposredno pomoč nudijo. Pri tem obstajajo organizacije, podobne organizaciji Anonimni Alkoholik - anonimni starši. Ponekod so uvedli posebno vročo telefonsko linijo, odprto vseh 24 ur, kjer lahko vsakdo, ki se nahaja v stiski v zvezi z vprašanji trpinčenja otrok, obrne na pomoč.

V zvezi z oblikami pomoči in z delom pri obravnavanju trpinčenih otrok nasploh pa nastaja za socialno službo še poseben problem, namreč obseg in jakost sodelovanja z organi pregona. Tako v naših razmerah kot v tujih poročajo o pomislekih socialnih delavcev zaradi prevzemanja nadzorstvenih funkcij. Problem nadzorstvene sestavine v socialnem delu postaja pomemben tako tudi na področju obravnavanja pojave trpinčenega otroka. Eno izmed zelo kočljivih vprašanj, ki se jih dotikajo v številnih delih, je vprašanje varstva poklicne skrivnosti socialnega delavca. Gre za problem, podoben problemu varstva poklicne skrivnosti zdravnika, le da gre tukaj za poklic, ki nima tako izdelanih deontoloških pravil, pa tudi ne uživa enakega statusa kakor zdravniški.

Menijo, da med t.l. "domače nered" sodi svojim skupin pojavov. To so: razprtje, v katero je kakorkoli vmešan alkoholizem, ogrožanja družinskih članov, družinski napadi, izven družinskih sili, spori med starši in otroci, sporovi med bivšima zakončema in drugimi, ki vsebujejo izvenzakonske začne.

2. 3. Vloga in možnosti organov za notranje zadeve pri posredovanju v družinskih krizah - Janez Pečar

Delavci organov za notranje zadeve morajo pogosto posredovati v različnih družinskih dogodkih. Verjetno je vsakdo, ki se je moral kakorkoli vpletati v družinske krizene situacije, (pretepanje zakonca, nasilje enega izmed staršev nad otroci, vznemirjanje sosedov s kričanjem, umor v družini) - ugotovil težavnost svojega dela. Marsikdo ni ukrepal s pravno razpoložljivimi sredstvi, ker je bil prepričan, da bi kako drugače in mimo prava kakšno družinsko vprašanje uredil bolje kot pa s poseganjem družbenih institucij v diskretne družinske položaje, čeravno je to marsikdaj edina možnost za razrešitev primera.

Ob posredovanju miličnikov pri prenekaterih družinskih vprašanjih se načenjajo razmišljanja, kaj sodi k pravemu nadzorovalnemu delu in koliko je njegova dejavnost bolj podobna socialnemu delu in manj tistemu, za katerega ga usposablja - vzdrževanju reda in miru v družbi.

Delavec javne varnosti (ali policist v svetu) naj bi bil nasploh najstarejši socialni delavec, zato se tudi danes ob koncu drugega tisočletja ta (policijska) dejavnost ne more odreči temu, da ne bi prenekaterih vprašanj v primarnih človeških skupinah obravnavala še kako drugače in ne le s pravno razpoložljivim instrumentarijem. Pri tem gre za določeno ambivalentnost (kar zlasti ugotavljajo po svetu), zato terenski uniformirani nadzorovalci obravnavajo "domače razprtije" vendarle nekoliko drugače kot druge dogodke.

Menijo, da med t.i. "domače nered" sodi sedem skupin pojavov. To so: razprtije, v katere je kakorkoli vmešan alkoholizem, ogrožanje družinskih članov, družinski napadi, izven družinski klici, spori med starši in otroci, spopadi med bivšema zakoncema in dogodki, ki vsebujejo izvenzakonske zadeve.

V družinah nastajajo različne oblike nasilja: nasilje med zakoncema, nasilje nad otroci (tudi s spolnim ozadjem), nasilje nad starši, nasilnost in obračunavanje med sorodniki, žena uporablja nasilnost (tudi psihično) nad možem itd. Zato v družini ni malo poškodb in tudi v Sloveniji je v tej primarni skupini relativno visoka stopnja umorov.

Družinski spori so pogosto zelo občutljive in največkrat nasilne situacije, ki se razlikujejo od drugih sicer podobnih manifestacij, pri katerih pa so razmerja med ljudmi drugačna, in ne družinska. Družinski spori so osebni, čustveni, impulzivni, zagreti, zasebni itd. Od tod potreba, da jih posredovalec obravnava "z visoko stopnjo razumevanja, potrpljenja, diplomacije in diskrecije".

V literaturi naletimo na različne opredelitve družinskih kriz, za katere je splošna značilnost - nasilje. Takole pravijo; družinska pričkanja so prepiri med sorodniki, bivšema zakoncema in sostanovalci. Družinsko nasilje je trpinčenje otrok, družinske razprtije in duševno mučenje. Je lahko akutno in kronično. Družinsko nasilje so dogodki, ki vsebujejo nasilna kazniva dejanja nasproti sorodniku, sem prištevamo tudi bivšega zakonca, itd. K tem pojavom nekateri dodajajo še telesno in spolno zlorabljanje otrok in zanemarjanje. Sem lahko sodi še netelesno ogrožanje, čustveno mučenje in prikrajševanje, prikrajševanje pri hrani, socialno in intelektualno zanemarjanje. Skratka pojavi v družini so lahko različni, ključno zanje je dogajanje v zaprtih skupinah, v katerih je zelo zapleteno ukrepati.

Upoštevati moramo dejstvo, da gre pri družini vendarle za ljudi, ki imajo lahko različne osebne lastnosti, pa "morajo" živeti skupaj, imajo različne čustvene in telesne potrebe, različno dojemajo strese in frustracije in se skratka razlikujejo drug od drugega.

Prav zato je razumljivo, da je v družini veliko konfliktov, da jih večina ostaja prikritih in se družba vanje ne vmešava. Zato je zelo pomembno, kako ukrepa pri tistih, v katerih le posreduje. Ponekod ugotavljajo, da je pri obravnavanju družinskega nasilja kar 22 % ubitih in 40 % telesno poškodovanih policistov. V ZDA so v letih 1963 - 1973 kar 103 od 786 ubitih policistov izgubili svoje življenje pri posredovanju v družinskih konfliktih. To pa ne opozarja le na zunanjo zapletenost obravnavanja družinskih vprašanj, ampak tudi na to, da navzočnost uradne osebe često zvišuje resnost in intenzivnost ogrožanja kogarkoli v bližini nasilnika.

Sestavek ima namen načeti nekaj vprašanj s tega področja tudi o zamarjanju te problematike pri nas.

Vidnost družinskega nasilja (in konfliktnosti)

Spopadi in nasilje v družini so zelo prikriti, ker se največkrat dogajajo v dokaj zaprtih skupinah in diskretno. Kolikor pri tem prihaja do kakršnihkoli zunanjih znakov, bodisi poškodb, klicev na pomoč, prijav od sosedov, znancev, soseske ali prijateljev oškodovane strani, so ta sporočila dokaj različna in dobe novo podobo, ko pride kasneje do konfrontacije podatkov. Prav zaradi tega menijo, da je večina družinskega nasilja v t.i. temnem polju.

Družinsko nasilje predstavlja motnje za sožitje ljudi. Pojavi, v katerih je potrebno posredovanje izven družine, ker šibkejša stran išče pomoč takšne ali drugačne narave, prihajajo samo v določenem številu pred varnostne organe. V zadnjih letih skoraj povsod po svetu ugotavljajo dramatičen porast družinskega nasilja. Le-to nastaja iz konfliktnosti med zakoncema in med različnimi drugimi družinskimi člani ali vsaj sostanovalci. V tem kontekstu se dogajajo različni pojavi nasilja med sorodniki, da sploh ne omenjamo trpinčenja in zanemarjanja starih, bolnih, invalidnih, slaboumnih itd. Mučitelji in nasilneži z njimi slabo ravnajo, ne le telesno, ampak tudi duševno, socialno, materialno

ali kako drugače. Žrtve si često ne morejo same pomagati, ker bi si z upiranjem lahko še bolj otežile položaj. Prenašati morajo tegobe zaradi gospodovanja močnejših, višjih na družinskih hierarhični lestvici, upornejših, iznajdljivejših itd.

Ker se država s svojimi nadzornimi organi, sosedje, prostovoljne organizacije in drugi ne vpletajo radi v reševanje družinskih sporov, ki se v marsičem skrivajo za zasebnostjo, prihaja v statistike le močno selekcionirana kazuistika in po svojih zunanjih manifestacijah morda le najbolj nujni primeri. Izmed vseh pa so verjetno po svoji vidnosti najbolj dosegljivi konflikti med zakonci, čeravno ni malo trpinčenja in mučenja, grdega ravnanja in zanemarjanja otrok, ki so toliko na slabšem, ker si sami sploh ne morejo pomagati.

V obeh primerih imamo opraviti s storilci in žrtvami. Često so vloge krepko začrtane, čeprav se v enakovrednih vlogah sploh ne ve, kdo je kaj, še posebno takrat ne, kadar se zgodi, da v besu in nerazsodnosti postane storilec tisti, ki bi dejansko moral postati žrtev. Prav zaradi tega v družini ni nemalo ubojev, hudih telesnih poškodb zakoncev, otrok in drugih. Psihičnih poškodb in čustvene prizadetosti pri tem ne moremo meriti in preštovati.

Družinsko nasilje znatno prej pritegne pozornost, kadar gre za nasilneže - alkoholike in sploh ljudi, ki po svojih značilnostih vzbujajo zgražanje in represivnost okolja. V teh primerih jih bodo občani raje prijavljali varnostnim organom in navadno jih bodo že ti vodili v svojih evidencah.

Nasilnost v družinah pretežno ni enkraten pojav in je navadno vedenjski vzorec za reševanje življenjsko pomembnih vprašanj, sredstvo vzgoje in kaznovanja, izražanja moči ali maščevalnosti, ali pa samo nastopaštvo in razkazovanje dominacije. Teorije družinskega nasilja različno razlagajo njegovo vzročnost s stresi in frustracijami, z naučenim vedenjem od drugih, z načinom reagiranja, ki je tipično za določene socialne skupine itd.

Prenekatera (zlasti tuja) raziskovanja ugotavljajo, da je nasilnost največ v spodnjih družbenih plasteh, v ekonomsko prikrajšanih skupinah, tam kjer žive ljudje zgoščeno drug ob drugem, v stanovanjsko neurejenih razmerah itd. Tudi klasika marksizma sta ugotavljala podobno stanje pri delavskem razredu v drugi polovici 19. stoletja in neustrezne življenjske razmere povezovala s kriminalom, revščino, razvratom, nasilništvom, mladoletniškimi prestopništvom na eni in revščino, brezposelnostjo, obrobnostjo in odtujenostjo na drugi strani.

To bi lahko pomenilo, da družbena pogojenost tudi v družini ni brez pomena in je to dokaj vidna okoliščina, ki ima v posameznem primeru znatno diskretno razsežnost. Pri tem pa tudi izven družine ni malo nasilnosti v razmerjih med ljudmi, kar se mora prav tako odražati v njej sami. Vprašanje je, kam lahko ljudje v družini najblj nekaznovano odvajajo svojo agresivnost in nasilje, še posebno tedaj, če to lahko delajo brez skrbi, da bi se jim kaj zgodilo.

Socialnemu delu podobne dejavnosti policije pri vpletanju v družinske konflikte

Vsaka varnostna služba, zlasti pa njene terenske nadzorovalne enote, opravljajo v moderni in demokratični družbi različne dejavnosti, ki so bolj podobne socialnemu kot pa policijskemu represivnemu in zastraševalnemu delu. To počenjajo predvsem zaradi tega:

- ker drugi pristojni mehanizmi še ne delujejo dovolj organizirano, učinkovito in neprestano,
- ker je varnostna služba edina, ki je vedno pri roki in na razpolago, ne glede na čas in potrebnost ljudi,
- ker ima samo varnostna služba (na civilnem področju) možnost ukrepati, kadar so ljudje v stiski in
- ker je varnostna služba nasploh dejavnost, ki jo ljudje proti koncu drugega tisočletja vedno bolj štejejo kot nekakšen "družbeni servis" za pomoč ljudem, kadar odpravijo vsi drugi.

To je vsekakor spremenljivo delovanje, odgovorno, konfliktno in zato zahtevno. Slednje po vrhu vsega tudi zato, ker je neredko in neposrednega nadzorovalca odvisno, ali bo v posameznem primeru ukrepal represivnemu ali socialnemu delu podobno, ali bo ljudem pomagal, ali zoper nje ukrepal na podlagi pooblastil - torej prisilno.

Družina pa je področje, v katerega se nadzorstvo vpleta pri reševanju njenih konfliktov s posebno obzirnostjo in premiljenostjo. In če so razmerja med policijo in ljudmi na sploh pretežno nekazenske narave, potem so pri obravnavanju pojavov v družini lahko še toliko bolj podobna socialnemu delu, nasvetom, pomoči, posredovanju, opozarjanju in opravičilo, ki bi jih lahko imenovali nekaznovalni policijski ukrepi.

Terenske nadzorovalce kličejo k reševanju družinskih konfliktov ogroženi sorodniki, sosedje, znanci, organizacije in drugi, ki menijo, da sta spor ali nasilje prišla do take stopnje, da je treba razvoj dogodkov prekiniti s posredovanjem uniformiranih varnostnih delavcev, ker bo sicer prišlo še do neprijetnejšega razpleta z neugodnejšimi posledicami.

Veliko lažje je neposrednemu nadzorovalcu "v uniformi" posredovati v primerih, ko gre za "čista" kazniva dejanja in ko tudi oškodovanec želi ustrezno zaščito zoper nasprotnika. Največkrat so to tepene žene (zdajšnje ali bivše), nekdo od staršev, ožji sorodniki. Tudi otroci kot žrtve nasilja staršev največkrat ostajajo nezaščiteni in se zanje tudi sosedje ne zmenijo - morda le v primerih, ko gre za kakega notoričnega nasilnega starša, povrhu še razvpitega alkoholika.

Bolj zapleteno je, če želje po intervencijah prihajajo izven družinskega kroga in tudi sam pojav ne prekoračuje kaj več kot morebitni prekršek, ki bi ga ovrednotili kot prepiranje, kričanje, pijančevanje, pretepanje ipd. Teh pojavov je bilo v letih 1979 - 1983 v SRS kar 26 514 ali 15,7 % vseh prekrškov zoper javni red in mir. Zgodili so se pretežno v družinskem krogu. Sama prijavitelj načeloma v ničemer ne prispeva k rešitvi konflikta, kajti njene posledice so občutne znatno kasneje, nadzorovalec pa mora spo-

pad urediti takoj.

Telesna prisila, odstranitev, pridržanje, nevtralizacija itd. so skrajna sredstva, ki lahko v družinskem obsegu napravijo več škode kot koristi. Zato ni redkost, da se tisti, ki iščejo pomoč, postavijo v bran povzročitelju in uradna oseba ostane "grešni kozel" ali zlo, ki si ga niso želeli. V takšnih položajih so veliko bolj zaželeni: pomirjanje, razgovor, svetovanje, reševanje spora, pravna pomoč, napotitev k pristojni službi, obvestilo ustreznemu organu itd. To pa je že samostojno, socialnemu delu podobno opravilo, in dodatek k tistemu, kar nekdo stori po uradni dolžnosti in mora ob ugotovitvi dejanskega stanja ustrezno ukrepati z ovadbo, pridržanje, itd. Kaznovalno preganjanje ljudi v družinskih spopadih navadno ni v korist urejanju družinskih odnosov in slej ko prej so lahko tudi zaradi njega posledice še hujše, če seveda ne pride do drugačnih intervencij.

Prav to je razlog, da se policija nerada vpleta v družinske spore. Ve, da konfliktna razmerja največkrat ostajajo nerešena in da policist kot pomirjevalec ni najbolj uspešen posredovalec v spopadu med ženo in možem, pri poravnavanju konfliktov otrok s starši in narobe. Če pa tudi to, da je velikokrat posredovanje potrebno in nujno, da se prepreči zlo, ki preti.

Posredovanje v družinskih sporih

Čeravno po svetu veliko terenskih nadzorovalcev - kar odkrivajo raziskave - meni, da vpletanje v družinske razprtije s policijo povzroča več problemov, kot jih rešuje, se temu vendarle ni mogoče izogniti. Policija mora vedno na kraj dejanja, kjer je kdo ogrožen in zaščititi nemočnega, nevtralizirati nasilneža in zoper njega ukrepati z odstranitvijo, s priporom, s prijavo ali kako drugače. Četudi se nerada vmešava v družinsko nasilje, pa se mora že zaradi javnega vznemirjanja in negodovanja. Pri nas ni nič drugače, ali vsaj ne veliko drugače kot drugje v svetu. Naša milica mora prihajati v domove zaradi

preteпов pod vplivom alkohola, ljubosumja, zakonskih prepírov, zaradi nasílnosti staršev nad otroki in zaradi njihove ogroženosti, zaradi nerešenih stanovanjskih vprašanj med bivšimi zakonci ali zaradi sporov med ljudmi, ki žive v skupnem gospodinjstvu. V družinah je veliko nasilja pred ali po razvezi, ob kakšnih proslavah, godovanjih in srečanjih, v družinah kroničnih alkoholikov, ali le ob naključnem nekoliko večjem uživanju alkoholnih pijač. Ni malo pojavov zanemarjanja in surovega ravnanja z otroki, obračunavanja staršev z delinkventnimi potomci, nemirov, ki jih povzročajo mladoletniki, še posebno v odsotnosti staršev. Mnogo je nesporazumov med sorodniki, stanovalci in najemniki, in drugih pojavov nasilnega, toda očitnega (hrupnega) vznemirjanja sosedov. Le-ti zahtevajo posredovanje milice, če že ogroženi niso tisti, ki sami kličejo na pomoč.

Mnogokrat menimo, da reševanje družinskih sporov in domačih razprtij "ni pravo delo za policijo". To pa zaradi tega, ker terenskega nadzorovalca kot strokovnega delavca pri obravnavanju družinskih, zasebnih, v ozžkem krogu povzročenih zadev, spreminja v amaterja, pri čemer se počuti v vlogi pomirjevalca. Ta vloga pa ni tista, za katero so ga pripravljali in usposabljali.

Toda kakorkoli že, občutki so sicer pomembni za uspeh v posameznem primeru, domače razprtije pa vendarle povsod po svetu naraščajo in policija se vedno bolj izobražuje v ta namen. Vedno več "policijskega dela" odpade na posredovanja v ozkih primarnih skupinah in položajih, ki terjajo od formalnega družbenega nadzorstva ustanavljanje posebnega policijskega družinskega kriznega intervencijskega sistema.

Pri nas in v svetu prihaja nadzorstvo v poštev za reševanje kriznih situacij, kadar so ogrožene žene nasilnih, grobih, alkoholiziranih, pobesnelih ali kakorkoli razvnetih in neobvladujočih se mož. Znatno redkejši so pojavi drugačnih situacij in z drugimi družinskimi člani - žrtvami. To, s čemer se srečujejo nadzorovalci v družinah, tako ali drugače izhaja iz družinske patologije ali njene dezorganizacije, kar bi moral verjetno reševati kdo drug in družini pomagati. Nadzorovalec zlasti kot uniformirani policist pri-

haja v družino v najbolj neprijetnem položaju oz. trenutku. Njegovo posredovanje je največkrat močno tvegano početje predvsem za njegovo osebno varnost, za ugled družine, v kateri mora intervenirati, za zaščito ogroženega in za ravnanje tistega, ki ga je treba kakorkoli nevtralizirati. Uspeh je vedno negotov in dvomljiv. Prijavitev nikoli ne pomeni rešitve zla, morda celo njegovo spodbudo in maščevalnost, ki bo vedno zadela šibkejšega, popustljivejšega in prizanesljivejšega. Od tod verjetno tolikšen odpor policije de vpletanja v družinsko konfliktnost. Terenski nadzorovalec ravna ne redko veliko bolj popustljivo z "domačim nasilnežem" kot s kakim drugim klientom v drugačnih, toda enakovrednih konfliktnih razmerah. Zgodi se tudi, da ne zna zanesljivo in uspešno uporabljati tehnik pomirjanja, pogovarjanja, poravnavanja in iskati kompromisov. Zaradi tega včasih bolj razplamti spopad, namesto da bi ga odstranil in pogosto sam povzroči tako situacijo, da mora uporabiti silo, namesto da bi se ji izognil. Od tod morebiti velika količina prijav zaradi omalovaževanja pooblaščenih uradne osebe pri kršitvah javnega reda in miru (samo v letih 1979 - 1983 je bilo v SRS 1164 takih primerov). To opozarja na nezadostno usposobljenost za obravnavanje tovrstnih družinskih konfliktnosti, pri čemer se neredko vidi, da je nadzorovalec sam s svojim ravnanjem prispeval k lastni viktimizaciji.

Travmatičnost vpletanja v družinske razprtije

Za policijsko delo že nekaj časa ugotavljajo, da je polno stresov in frustracij, ki v marsičem neugodno vplivajo na izvajalca. Tudi posredovanje v družinskih razprtijah, zlasti kadar gre za obravnavanje surovega nasilja, brezobzirnost in še kaj, je delo podobne vrste. Toda pri tem moramo upoštevati dvoje :

- neugodno počutje nadzorovalca pri posredovanju v družinskih konfliktih in
- travmatičnost njegove intervencije za vse v družini, ki je prizadeta z ukrepanjem.

Terenski, največkrat uniformirani nadzorovalec se srečuje z družinskimi konflikti predvsem kot paraprofesionalec, ali na tem področju polpoklicni delavec. Kar mora storiti, večinoma ni njegova poklicna dejavnost, če seveda ne dela v enotah, specializiranih za ta vprašanja, ki ponekod po svetu že postajajo policijsko področje.

Ukrepati mora zoper posameznika v določeni skupini, ki je čustveno, stanovanjsko, gmotno ali kako drugače formalno in dejansko med seboj povezana. Posamezniki so nosilci vlog, ki si nasprotujejo, so v določeni podrejenosti ali nadrejenosti.

Tako se nadzorovalec srečuje z različno čustvenostjo in angažiranostjo v pozitivnem ali negativnem smislu. Sprejet bo z negodovanjem ali priznavanjem, z naklonjenostjo ali zavračanjem, sovražnostjo ali prijateljstvom. Posebno se bo tudi sam postavil proti enemu ali drugemu v konfliktnem paru, katerega razmerja mora tako ali drugače urediti, da se ne bo spor razvijal po že začetnih poteh.

Predvidevati mora nastop, ki ne bo za vse prijeten. Če bo sprejemljiv za tistega, ki išče in pričakuje varstvo, mora biti v dokajšnji meri neprizanesljiv do drugega - največkrat nasilneža.

Najbolj neprijetno in zapleteno bo posredovanje v zadevah, ko gre za alkoholomane, sociopate, duševno motene, telesno prizadete ali kako drugače inferiorne posameznike.

Ni lahko posredovati v sporih, pri katerih je razlog za njihov nastanek medsebojno nezumevanje, vmešavanje staršev in sorodnikov, alkoholizem ene ali obeh sprtih strani, nezvestoba, ljubosumje in spori, ki izhajajo iz neenakega gledanja zakoncev na varstvo in vzgojo otrok itd. Posredovalec se ne sme zameriti nobeni strani, nikogar ne sme zanemariti in nikomur ne sme dajati prednost, če hoče vplivati pomirjevalno in hkrati strokovno. Njegova vloga ostaja le na pol poti, če ravna zgolj formalno, pok okri-

ljem uradne intervencije in brez človeškega presojanja. Kako ukrepati in kaj storiti, je povsem v njegovi diskreciji na kraju samem. Njegova presoja je odločilna in hkrati zelo pomembna. Intervencije v družini so izredno občutljivo delovanje, opravljeno pretežno v nasilnih situacijah, ki zahtevajo od neposrednega praktičnega delavca posebne lastnosti. Razlikujejo se od vseh drugih opravil vzdrževanja reda in miru, predvsem zaradi osebnih, razmerij ljudi, zapletenih v družinske konflikte.

Nikakor ne sme, če le ni sam ogrožen, povzročati novih bolečin in poškodb. Trudi naj se na miren način razdvajati nasprotnike, razbiti strah in maščevalnost ter speljati spor v nekaznovalno akcijo (socialno delo, poravnalni svet, pomoč soseske itd.). Najprej mora poskrbeti za poškodovane, ranjene, pretepeane, razburjene, še posebno če so nemočni, podrejeni in sploh ogroženi tako, da si sami ne morejo pomagati (otroci, žene starčki, duševno ali telesno prizadeti itd).

Pimirjanje "agresivnih, prestrašenih, histeričnih in zbeganih osebe" je pogosto izredno težavna naloga, ki ji vsakdo ni kos, kar ni brez čustvenih posledic. Le malo ljudi zna ravnati z agresivnim in nevarnim vedenjem. Avtoritativni nadzorovalci imajo vedno težave s podobnim reagiranjem klientov, tistih, ki želijo na miren način pomagati, pa ne bodo nikoli spodbujali agresivnosti nasilnikov.

Nastop nadzorovalcev je vedno travmatičen za klienta, ne le v družinskih sporih, marveč pri komerkoli (razen pri tistih, ki so tega navajeni, zaradi neprestanega ponavljanja svoje ekscesivnosti). Zlasti ranjivi so otroci, starejši ljudje, prestrašeni, zbegani itd.

Travmatičnost spodbuja k nekontroliranemu ravnanju, k nepremišljenemu in nepredvidljivemu reagiranju. Le-to mora posredovalec upoštevati, da ne bo tako ali drugače presežen.

Uradna oseba kot sredstvo v rokah klienta

Med ljudmi se vedno razvijajo določena razmerja - sprejemanja, odklanjanja, indiferentnosti itd., kar preučuje sociometrija. V medsebojnih razmerjih imamo nešteto vlog, ki se neprestano menjajo. Nanje vplivajo hierarhični odnosi med nami, konkretne situacije, socialni statusi posameznikov in še marsikaj drugega. Ne nazadnje so ti naši odnosi v precejšnji meri določeni od moči, ki jo ima neka oseba nad nami, od tega, kaj nam pomeni kot osebnost, kot avtoriteta, ki smo ji dolžni spoštovanje, podrejenost, ubogljivost itd. V vsakdanjem življenju je veliko položajev, ko soljudje pričakujejo, da lahko izvajajo določeno dominacijo, se tega vnaprej zavedajo in od nas tudi zahtevajo sprejemanje tega. Pri tem niti ne pomislijo, kaj mi o tem mislimo, kaj nam s tem povzročajo in kakšna bo naša reakcija na njihovo akcijo. Neredko pa znajo tudi tisti, ki so v podrejenem, manj ugodnem in nezavidljivem položaju, manipulirati s tistimi, ki so močnejši. Prihaja celo tako dalec, da jih šibkejši, kot pravimo, "ovijajo okoli prsta", ne da bi se ti tega sploh zavedali. V viktimologiji je to področje dokaj znano v tistih situacijah, ko žrtev kaznivega dejanja oblikuje storilec. Če njenega ravnanja ne bi bilo, ali če bi bilo drugačno, bi storilec sploh ne postal to, kar je.

Podobno velja tudi za radne osebe pri intervencijah v družinskih razprtijah. Razmerja med klienti na eni in nadzorovalci na drugi strani so slabo ali sploh nepreučena. Zelo malo vemo o tem, kolikokrat je uradna oseba zmanipulirana in potisnjena v popolnoma drugačen položaj, kot bi bilo treba. Na to kažejo številni zapleti v postopkih delavcev organov za notranje zadeve. Včasih so bili pripeljeni v še večjo konfliktnost, kot je bila tista, ki so jo prišli reševati. Od tod izhajajo prekoračitve potrebnih ukrepov, uporaba uradnega nasilja nad ljudmi, ki ga sploh ne bi bilo treba, spodbujanje verbalne ali telesne agresije klientov, od čisto nedolžnega upiranja, nestrinjanja, do odklanjanja ali nesprejemanja kakih ukrepov, mnenj ali stališč uradne osebe.

Nekateri redki tuji plsci pri tem opozarjajo zlasti na naslednje :

- Ogroženi družinski član, posebno žena, lahko uporablja uradno intervenco zgolj za zastraševanje svojega moža. Pri tem pričakuje, da se bo le-ta ustrašil uradnih oseb, ga tako izsiljuje in mu grozi.
- Pogosto klienti vedo, da se uradne osebe nerade vpletajo v družinske spore, da niso naklonjene energičnemu posredovanju, da se boje ustrezno ukrepati, ker je znano, da kazensko pravosodje in neposredni terenski nadzorovalci znatno milejše in obzirnejše rešujejo družinske spopade ali razprtije med zakonci v primerjavi z enakovrednimi konflikti med drugimi ljudmi. Privoščijo si več odpora kot drugi, še zlasti zato, ker so doma, ker je uradna oseba pri njih kratkomalo gost, ker gre za intervencijo v okolju, kjer so oni gospodarji (še posebno, če so alkoholizirani).
- Poklicana uradna intervencija je često sredstvo za medsebojno obračunavanje samo do določene stopnje in ne več, zato se često dogaja, da domnevno ogroženi ne zahteva pregona, uradno osebo želi imeti samo kot "palico za grožnjo" trenutnemu nasprotniku.
- Maščevalnost kot izredno efektivno stanje onemogoča trezno presojo v času nevarnosti. Kot trenutno čustvo se morda ob prihodu posredovalca spremni in ni več potrebna intervencija. Tudi morebitni "dokazi" niso več razpoložljivi.
- Posredovalci lahko nalete na kraju dejanja, kamor so bili poklicani, na "ogrožene", ki niso več pripravljeni sodelovati. Žrtve jih odklanjajo, prič ni, sosedge niso nič slišali, videli itd.

Zato policija po svetu (pa verjetno tudi ustrezni delavci pri nas) nima rada posredovanja v družinskih prepirih in pretepanjih. Dvomljivost v nepristranost sili posredovalce v popustljivost in površnost. Objektivnost dogodkov je vedno zelo težko ugotavljati zaradi

čustvene poudarjenosti. Zato ni čudno, da kliente raje napotijo na druge mehanizme obravnavanja konfliktov med ljudmi, ker praktični policijski delavec pogosto ne želi postati žrtev družinskega pričkanja.

Neizdelanost postopkov

Ortodoksni oz. klasični in pretežno represivni pogledi na vlogo uniformiranih nadzorovalcev štejejo posredovanje v družinskih razprtijah za polpoklicno dejavnost, za katero se terenski delavec najpogosteje ne usposablja. Tudi t.i. socialnemu delu podobne dejavnosti v tem družbenonadzornem mehanizmu se vrednotijo kot manj vredno delovanje, čeravno po drugi strani hkrati ugotavljajo, da je prav tega dela več kot "pravega policijskega" varstva reda in miru v pravem smislu. V bistvu gre za različno razumevanje policije, ki naj bi bila :

- Ali servisna služba za vse, kar je v družbi narobe, pa za opravljanje posameznih nalog ni nekih specializiranih mehanizmov. Zato se jih mora lotevati, poleg klasičnih policijskih opravil, tudi ta služba.
- Ali kot druga skrajnost, prenekateri se potegujejo za to, da bi policija skrbela le za točno določena, njej prepuščena dejansko policijska področja, ki se ne mešajo z drugimi vprašanji in praktičnega policista ne odtegujejo od njegove temeljne vloge varstva reda in miru.
- Ali preišljeno določena socialnemu delu podobna opravila, toda bolj vzporedno z njihovim pravih delom. Lotevajo se jih laično in manj poklicno.

Našteti so samo trije modeli, ki se nekako izražajo iz policijske prakse. Neredko sploh niso tako čisti, kajti dostikrat so odvisni od stopnje samostojnosti posameznih organizacij, od pogledov na vlogo sodobne policije, od narave družbene ureditve in nenazadnje od razumevanja policijske dejavnosti v sodobnem svetu. "Policijsko pravo" največkrat

sploh ne ureja podrobno teh vprašanj, morda le v načelnih izhodiščih, ki pa za konkretno rabo sploh niso prilagojena.

Tako opravlja policija veliko opravil, tudi tista, za katere sicer ne bi mogli reči, da ni pristojna, saj je mogoče pristojnost utemeljevati z različnimi argumenti. Za marsikatera opravila pa tudi ni usposobljena.

Posredovanje v družinskih konfliktih kakršnekoli vrste je nekaj podobnega. Čeravno je mogoče policiji povsod intervenirati, kjer je kdo ogrožen in potrebuje pomoč za varstvo svojega življenja in premoženja, pa je povsod zaželeno, da družinske spore rešuje na nerepresiven način.

To je eno izmed temeljnih izhodišč obravnavanja družinskih prerekanj, kajti vsaka intervencija ustvarja največkrat za družino še neprijetnejši položaj. Tega se večina nadzorovalcev sploh ne zaveda, ker obvladuje le tiste podatke, ki opravičujejo njihovo posredovanje. Zelo malo pa vedo o tem, kaj se je v družini dogajalo prej in kaj bo še nastalo, ko bodo odšli s kraja dejanja, kaj se bo dogajalo med ali po upravnem ali sodnem postopku, med prestajanjem kazni ali po njej itd. Posledice so lahko zelo daljnosežne in usodne.

Policija vse bolj spoznava, da mora biti psihični in strokovno usposobljena, če hoče uspešno posredovati in reševati družinske spore. Nasplošno ugotavlja, da so terenski nadzorovalci neusposobljeni za posredovanje v družinskih razmerah. Osebnostno niso vsi primerni za nastopanje v družini. Naravi dejavnosti ustrezajo le primerne narave nadzorovalčeve osebnosti. V tem primeru nihče ne more iz svoje kože. Izključna fizična moč in sposobnost uporabe uradno dopustnega nasilja ne ustrezajo vsakemu namenu.

Usposabljanje (za "družinske" intervencije)

Zaradi pomanjkljive sposobnosti obravnavanja dogodkov, ki nastajajo v konfliktnih družinskih razmerjih, tudi policijo v zadnjem desetletju ustrezno usposabljujejo, ustvarjajo specializirane teame za vpletanje v tovrstno problematiko, zlasti v urbaniziranih krajih. To velja omeniti pri tistih policijskih organizacijah, v katereih prihajajo do prepričanja, da namen te službe ni samo opravljanje konvencionalnih nalog vzdrževanja reda in miru, ampak pojmujejo svojo vlogo mnogo širše.

Družinski spori seveda niso edino tako področje, pri katerem je treba nastopati ne le represivno in s klasičnim policijskim znanjem (npr. tudi pri ravnanju s posiljenkami, ukrepanju zoper duševno abnormne osebe, nevtralizaciji opitih - zlasti agresivnih žensk, obravnavanju pobeglih otrok, postopkih s samomorilnimi ljudmi itd.) Usposabljanje je marsikje znatno obsežnejše, čeravno ponekod še vedno vpeljujejo določeno delitev dela, v kateri se posamezne skupine ukvarjajo samo z družinsko problematiko. Ta dejavnost je povezana s pristojnimi, zlasti mestnimi socialnimi, psihiatričnimi, medicinskimi in drugimi službami in ponekod še s številnimi prostovoljnimi in nekakšnimi samaritanskimi organizacijami za otroke, za žene (npr. za trpinčene otroke, za pretepeane žene itd.).

Specializirano usposabljanje obsega posebne programe za policiste, ki imajo npr. namen:

- povečati policistovo pripravljenost za sposobnost obravnavati družinske razprtije,
- vplivati na ravnanje in ukrepanje v vseh tistih dogodkih, pri katerih je treba pomagati ljudem,
- izboljšati policistovo znanje in občutljivost za poseganje v družinske spore,
- zvišati policistovo učinkovitost na tem področju, da bi čimbolj ustrezala pričakovanjem,
- povečati njegovo sposobnost za obravnavanje dogodkov, ki nastajajo med različnimi etničnimi skupinami (tudi pri nas milijniki v družinskih sporih ukrepajo v narodnostno mešanih ali sploh neslovenskih družinah),

- izboljšati policistovo razumevanje svojih lastnih občutkov pri ukrepanju zoper druge in različne vrste ljudi.

Taki in podobni programi niso nezahtevni. Njihova vsebina se često razlikuje od tipičnega policijskega izobraževanja in usposabljanja. Zato se prenekateri sprašujejo, ali morada ne ustvrjajo v praktičnem terenskem nadzorovalcu določeno razdvojenost, ker mora ukrepati prvič kot represicec, drugič pa kot socialni delavec, in ali to ne zmanjšuje njegove učinkovitosti in udarnosti. Policist mora ostati policist, socialni delavec - socialni delavec, in tako policist ne sme postati socialni delavec in socialni delavec ne policist.

Pri usposabljanju za posredovanje v družinskih krizah je najpomembnejša pomoč ljudem in temu cilju je namenjeno specializirano izobraževanje.

Terenskega nadzorovalca seznanjajo z življenjskimi razmerami nevrotičnih, čustveno nestabilnih, agresivnih in nasilnih, duševno abnormnih in podobnih ljudi. Že na tečajih mora reševati primere spopadov med zakonci in grdega ravnanja staršev z otroki. Nauči se prepoznavati in razumeti obrazne izraze, kot npr. tesnobo, bolečino, žalost, presenečenje, veselje, srečo itd. Vedeti mora, kaj pomenijo določene geste ali kretnje. Postati mora dober opazovalec, poslušalec in ostati pri vsem ravnodušen. Položaji ga ne smejo spraviti s tira, izkazati se mora kot osebnost, ki se znajde v še tako nepričakovanih stresnih situacijah.

Podobno usposabljanje, kot izhaja iz tuje policijske literature, se vse bolj uveljavlja tudi na drugih področjih, kot npr. pri obravnavanju mladoletnikov in otrok, pri ravnanju s čustveno motenimi, pri kakih posebno motečih skupinah, pri starih, pri prestrašenih itd. T.i. krizne tehnike, sposobnost pomirjanja, poravnavanja, svetovanja itd. čedalje bolj prodirajo v sodobne policijske dejavnosti, kljub uporom tradicionalistov, ki menijo, da

to ni združljivo s pravo policijsko vlogo. Nadzorovalci morajo primerno vzpostaviti stike s klienti, obvladovati morajo t.i. "kvazipravne taktike in tehnike". Uporabiti morajo le najprimernejše akcije, zbiranje ustreznih podatkov, predvidevanje kaj se bo zgodilo, vzbujanje vtisov o nesovražnem posredovanju, pomirjanje itd. Biti morajo razumevajoči, vzpodbujati morajo govorjenje oz. pripovedovanje, sproščanja ali odvajanje čustev v druge smeri. V ta namen se uče uporabljati humov, ustvarjati zaupanje, odvracati agresijo drugam, nevtralizirati nasilje. Naučiti se morajo poslušati, ugotavljati občutke in pravilno ravnati z upirajočimi se ljudmi, pogovarjati se z njimi, celo "barantati" ali pogajati se, razsojati itd. Ljudem morajo pomagati z napotitvami k ustreznim službam, ki bi jim pomagale ali na pristojni ravni rešiti njihove težave.

O dejavnosti, t.i. paraprofesionalni vlogi policije že nastajajo ustrezni priročniki, vizualno gradivo. Obstajajo učni programi, ki jih vse bolj potrjujejo. Pripomočniki uče in pozorjajo, kako naj policist ravna s klientom, kako naj obvladuje samega sebe, da bo delo dobro opravil. Za to pa mora biti ustrezno motiviran, še posebno tisti, ki je v enotah za obravnavanje trpinčenih otrok in za reševanje problemov pretepanih žena.

Kljub temu, da ima obravnavanje kriznih situacij v družinah bolj samaritansko kot policijsko vlogo, pa ne gre zanemati zbiranja dokaznega gradiva, ki ga je treba v številnih primerih vendarle predložiti pristojnim organom. Dokazno gradivo je treba zbrati pri otrocih, ženi, pričah, zdravniku (telesne poškodbe). Pomembne so sledi, kolikor niso odstranjene pred prihodom na kraj dejanja, storilčeve izjave, podatki strokovnih služb za duševno zdravljenje ljudi itd. Posebna skrb velja spraševanju otrok, zlasti v primerih spolnega zlorabljanja, trpinčenja od staršev in sploh travmatičnim dogodkom v družini in dogodkom, v katerih so ogroženi posamezniki pod močnim vplivom nasilnika.

Sklep

Med dejavnostimi kontrolnih mehanizmov sploh, in ne samo uniformirane varnostne službe, je tudi reševanje družinskih konfliktov.

V današnjem času ugotavljajo, vendar ne toliko pri nas, da družbeno nadzorstvo jemlje spore v družini, v številni nasilje, z vsemi njegovimi posledicami, znatno manj resno kot podobne enakovredne pojave izven te primarne skupine. Čeprav tako gledanje ne bi smelo vplivati na posredovanje (bodisi pravno bodisi drugačno), pa je vendarle res, da spori v družini, ki zahtevajo pomoč od zunaj, nastajajo v posebnih okoliščinah. Nastajajo v skupinah s posebnimi, samo zanje značilnimi medsebojnimi razmerji. Zaradi intimnosti, sorodstva, čustvenosti, medsebojne odvisnosti in povezanosti, pa nastajajo tako očitni, resni, psihični, telesni, čustveni, gmotni in še drugačni spori, ki včasih ne prizanašajo s svojo krutostjo, brezobzirnostjo in nasiljem.

Pri nas družinska nasilnost ne zaostaja za nasilnostjo po svetu, kjer se v zadnjih letih tudi policija močno zanima za to problematiko. Mi smo nekako sramežljivi, ali pa se javno in organizirano ne lotevamo določenih vprašanj, npr. pretepanja žena, grdega ravnanja s starimi, onemoglimi, invalidnimi, nemočnimi ali še kako drugače prizadetimi sorodniki. Šele nedavno smo se začeli nekakoli bolj zavzeto zanimati za trpinčenje in surovo ravnanje z otroki. Morali bi nas zanimati tudi pojavi zapuščenih in osamljenih starcev, ki umirajo na podeželju in v urbaniziranih krajih, ne da bi jih kdo po cele tedne pogrešal.

Tudi pri nas je veliko pojavov, ki v družini zahtevajo pravne ali drugačne intervencije. Včasih zahtevajo navzočnost milice, ki mora identificirati pojave in ljudi, jih preiskovati in posredovati bodisi v lastni pristojnosti bodisi z napotitvijo drugam. Pri tem nastajajo prenekatera vprašanja, o katerih bi veljalo več razmišljati, pa ne samo zato, da bi

pomagali pretepenim ženam, jim ponudili zatočišče, jim svetovali, omogočali družinsko terapijo in programe itd. Reči je treba, da te problematike še nismo začeli skrbneje obravnavati. Pogosto prihajamo v položaj, ko postaja celotna družinska konfliktnost predvsem na ramenih organov za notranje zadeve, ki rešujejo to problematiko predvsem v svoji lastni pristojnosti. Le-to pa bi moralo biti verjetno zadnje sredstvo, kajti z uradno represijo ni mogoče opraviti tisto, kar bi lahko opravili z drugačnimi ukrepi in drugimi mehanizmi. Družinska razmerja so dokaj zapletena, saj gre za posebna razmerja med zakonci, starši in otroki, sorodniki med seboj, ki so često prepleteni z ljubeznijo in ljubosumjem, alkoholizmom, deviantnostjo, spolnostjo in različnimi gmotnimi vprašanji.

Pregon bodisi zaradi prekrškov bodisi kaznivih dejanj navadno ne rešuje družinske problematike, marveč jo zastruje. S pregonom storilca so pogosteje prizadeti tisti, ki so že tako prikrajšani za to, za kar so se borili, prav tako je težko spoznavati njihov lastni prispevek v nastanku pojava. Pri tovrstnem posredovanju je potrebna posebna previdnost. Če se drugi mehanizmi pri nas ne bodo intenzivneje, bolj organizirano in načrtno ukvarjali z družinskimi spori, bo treba terenskega uniformiranega delavca strokovno pripravljati za vpletanje v družinsko konfliktnost. To zanj ne bo le paraprofesionalna in amaterska dejavnost, ampak morebiti strokovno delo kot vsako drugo. Četudi po svetu pripravljajo policijo za posredovanje v družini, ne opuščajo raznih drugih možnosti, ki pa jih pri nas ni, kljub formalni enakopravnosti ženske in kljub relativno dobremu pravnemu varstvu otrok pred nasilnostjo staršev.

Z nestrokovnim posredovanjem v družinskih sporih si milica ne pridobiva ugleda, velikokrat gre za napeta, čustvena in težko obvladljiva klientova ravnanja in se tako milica pogosto napravi več škode kot koristi. Več bi morali razmišljati o tem, kaj storiti, da bo družinskih intervencij manj, in da bodo tiste, ki bodo nujne toliko bolj strokovno in brezhivno opravljene.

2.4. Pravni vidiki varstva - Alenka Šelih

Pravni vidiki varstva trpinčenega otroka so v bistvu še na začetku, čeprav gre za pojav, ki v pravu nikoli ni bil povsem zanemarjen. Toda vsebina in pojavne oblike trpinčenja otroka kot posebnega pojava, so do danes ostale v tolikšni meri nepojasnjene, da ni mogoče govoriti o tem, da je bilo pravo doslej sposobno izgraditi celovit sistem varstva za otroka, ki je trpinčen. Doslej se je pravo v različnih vejah ukvarjalo predvsem z varstvom posameznih vidikov trpinčenja otroka, nikoli pa ni doslej poskušalo poseči v ta pojav kot poseben in samostojen pojav. Kolikor je do danes zbranega znanja o teh vprašanjih, je probleme, ki so povezani z njimi mogoče razdeliti na štiri kategorije: prvo skupino predstavljajo poskusi, kako pravno opredeliti pojem trpinčenega otroka, drugo vprašanje se nanaša na prijavljanje tega pojava; v zvezi s tem je še posebej vprašanje, ali je takšno prijavljanje dolžnost - za koga in kdaj - ali ne. Tretja skupina vprašanj je vezana na problem registriranja tega pojava, še zlasti ko gre samo za domnevne primere in ne že za znane primere. In končno bistvenega pomena so vprašanja povezana z različnimi oblikami varstva, ki ga nudita zlasti družinsko in kazensko pravo ter ukrepi, ki so v pristojnosti socialnoskrbstvenih organov.

2.4.1. Poskusi pravno opredeliti trpinčenje otroka

Doslej v pravu ni bilo poskusov splošne narave zato, da bi opredelili trpinčenje otroka kot samostojen fenomen. Varstvo trpinčenega otroka sodi v večini današnjih pravnih sistemov v različne veje prava: tako je mogoče v zvezi s trpinčenjem otroka navesti posamezna kazniva dejanja, npr. grdo ravnanje in zanemarjanje otroka, telesne poškodbe otrok, tudi umor otroka, povzročitev smrti iz malomarnosti, različne oblike seksualnih kaznivih dejanj in podobno. Vendar je sociološko gledano pojem trpinčenja otroka bistveno širši kot samo fizično grdo ravnanje z njim, oziroma fizično maltretiranje. Zajema namreč različne takšne situacije, ko gre za psihično maltretiranje, ali pa gre za situacijo, ko je otrok ogrožen v razvoju.

Prav v zadnjem času ponekod poskušajo opredeliti ta širši pojem trpinčenega otroka in sicer tako, da bi vključeval vse možne oblike zlorab otroka. Pri tem je razumljivo, da je opredelitev sama odvisna od vsakokratnih socioekonomskih, kulturnih in drugih sestavin družbe, v kateri se takšna definicija oblikuje. V posameznih pravnih sistemih smo priče dvema ekstremoma s tem v zvezi. Na eni strani obstajajo definicije, ki so vseobsegajoče in preširoke, na drugi strani pa obstajajo definicije, ki so preveč specifične. V zvezi s tem je treba poudariti, da je prehitra intervencija sodišča ali drugega organa v družinska razmerja lahko enako škodljiva kot prepozna intervencija.

Drugo vprašanje, ki se v zvezi z opredelitvijo trpinčenega otroka odpira v tuji literaturi, je vprašanje o tem, da se pojem trpinčenega otroka (ali natančneje zlorabljenega otroka) vsaj glede definicije pokriva s pojmom otroka, ki je potreben varstva in skrbi. Ta skupina posebej izpostavljenih otrok pa je tista, glede katere imajo v številnih pravnih sistemih socialnovarstveni organi pravico do intencije.

V zvezi s pravnimi definicijami pojava trpinčenja otroka je treba opozoriti še na dva problema. Ker so pravne definicije praviloma opisi posameznih oblik grdega ravnanja z otroki ali zlorab otrok, lahko služijo samo deskripciji različnih pojavnih oblik tega pojava. Po drugi strani se ti opisi posameznih pojavnih oblik zelo približujejo ali pa celo skoraj v celoti skladajo s pojmom "ogroženega otroka ali mladostnika". To pa je pojem, ki ga pozna socialnoskrbna teorija in kriminologija mladoletniškega prestopništva že zelo dolgo časa. S takšno opredelitvijo pojava trpinčenja otrok nismo v bistvu pridobili nič novega, res pa je, da lahko gledamo pojav otrok, ki so ogroženi v telesnem ali duševnem razvoju v novi, drugačni luči kakor smo bili vajeni doslej.

V ilustracijo navajamo en primer pravne opredelitve pojava trpinčenega otroka, pri katerem prihajajo vse dobre, še bolj pa mogoče slabe strani takšne opredelitve zelo plastično do izraza. Prav tako je iz te opredelitve mogoče videti, da je opredelitev posameznih pojavnih oblik

bistveno odvisna od kulturnih ter socioloških gledanj avtorja, od razmer, v katerih je opredelitev nastala in končno je tudi zelo subjektivistična.

Ena izmed opredelitev, ki jo v literaturi pogosto navajajo, je opredelitev Sanforda Katza. Po tej opredelitvi potrebuje otrok posebno varstvo:

- če otrokovi starši po svoji krivdi ali zaradi svoje duševne ali fizične nesposobnosti ne skrbijo zanj
- če stariš odklanja ali zanemarja skrb za otrokove potrebe
- če je stariš zapustil svojega otroka
- če je otrokov dom zaradi zanemarjanja, surovosti ali odrekanj staršev neprimeren za otroka
- če stariš odklanja skrb za otrokove moralne potrebe
- če stariš odklanja skrb za otrokove duševne potrebe
- če v družini za otroka ne skrbijo tako, da bi bili zavarovani otrokovi najboljši interesi
- če je otrokovo okolje ali vedenje v tem okolju takšno, da mu škoduje
- če otrok prosjači, sprejema miloščino ali prosi na cesti za denar
- če se otrok druži z ljudmi, ki uživajo slab slove ali če živi v takšni hiši
- če otroka najdejo v baru, ali če je tam zaposlen
- če je otrokova občasna zaposlitev nevarna, ali če je njegovo delo v nasprotju s predpisi o prepovedi otrokovega dela
- če živi otrok v rejniški družini, ki nima pravice izvrševati rejništvo, ali če so ga namestili tja njegovi starši na način, ki je zanj škodljiv ali je v nasprotju s pravom
- če se otrok vede delinkventno zaradi zanemarjanja staršev
- če obstaja nevarnost, da bo otrok vzgojen tako, da bo živel brezdelno ali nemoralno
- če je otrokova mati neporočena in nima primernih možnosti za varstvo in vzgojo otroka
- če se stariš ali druga oseba, glede katere je stariš dal privolitev, pred otrokom vede nemoralno ali izvrši kaznivo dejanje
- če stariš redno uporablja obscen besedenjak pred otrokom.

Menimo, da v pravu vsaj zaenkrat ni mogoče opredeliti pojava trpinčenega otroka kot samostojnega pravnega pojava, temveč da je za varstvo otroka poskrbljeno bolje, če se posamezne oblike grdega ravnanja in trpinčenja ali zanemarjanja urejajo v posameznih vejah pravnega sistema, ki pa morajo biti med seboj usklajene in bi zlasti v vsakdanjem življenju morale biti uporabljene enako in hkrati.

2.4.2. Dolžnost prijavljanja

Eno izmed pravnih vprašanj, ki vzbuja v zvezi z obravnavanjem pojava trpinčenega otroka mnogo razprav, je vprašanje prijavljanja takšnih primerov. Gre za to, ali je prijava posamičnega primera trpinčenja otroka dolžnost tistega, ki zanjo zve in če je dolžnost, za koga jo lahko pravni red določi, in končno, če gre za dolžnost, ki je določena s pomočjo pravnih pravil, ali je potrebno in upravičeno tudi, da je opustitev takšne dolžnosti pravno sankcionirana.

Vprašanje dolžnosti prijave je najbolj zapleteno za predstavnike tistih poklicev, ki pri svojem delu prihajajo v stik z možnimi primeri trpinčenja otrok in se zanje postavlja vprašanje, ali so dolžni te svoje sume sporočiti dalje, ali pa jih veže dolžnost varovati kot poklicno skrivnost to, kar so izvedeli pri opravljanju poklica. Njihov položaj postane še bolj zapleten, če upoštevamo, da lahko predstavnik takšnega poklica vsaj ponekod celo odškodninsko odgovarja, če pride kasneje zaradi grdega ravnanja z otrokom do telesne poškodbe ali celo še časa hujšega, pred tem pa je predstavnik takega poklica opustil dolžnost javiti pristojnim organom sum, da je telesna ali duševna integriteta otroka v nevarnosti. V zvezi s tem je treba razlikovati na eni strani pravico do varstva otroka in pravico do varovanja poklicne skrivnosti nosilca posameznega poklica, za katero je zvedel, ko je poklic opravljal ne od otroka, temveč od koga drugega, ki je morda tudi njegov pacient. Po praksi ameriških sodišč je v takšnem primeru treba dajati prednost varstvu otroka.

Z vprašanji o dolžnosti prijavljanja primerov trpinčenja otrok se je zlasti ukvarjal ameriški pravni sistem, kjer so v začetku sedemdesetih

let sprejeli v večini držav posebno zakonodajo, ki je določenemu krogu oseb nalagala takšno dolžnost. V zvezi s tem se je zastavljalo zlasti vprašanje, ali bi bilo pravilno takšno dolžnost naložiti vsakomur, ali pa samo predstavnikom določenih poklicev. Kot lahko pričakujemo, se je zakonodaja odločila za drugo možnost ter nalaga to dolžnost predstavnikom različnih poklicev, ki pri svojem delu prihajajo v stik s problemi trpinčenja otrok in pri izvrševanju svojega poklica za takšne primere izvedo. Vendar pa je ob tem treba poudariti, da te določbe tudi dokaj ozko opredeljujejo pojem zlorabljenega (ne trpinčenega) otroka ter vključujejo vanj fizično oškodovanje, spolno prizadetost otroka ter zanemarjenost otroka v relativno ozkem pomenu.

Eden izmed ugovorov, ki ga naslavlja dolžnosti prijavljanja primerov trpinčenega otroka je okoliščina, da bodo tisti, ki so odgovorni za zdravje in življenje otroka, oklevali prijavljati posamezne primere poškodb, če bodo vedeli, da je oseba, kateri to prijavijo (npr. zdravnik) dolžna sumljivo poškodbo sporočiti dalje. Pisci pa ob tem vendarle poudarjajo, da je ta ugovor bolj intuitiven kot racionalen in Paulsen meni, da je le malo staršev oz. oseb, ki jih nadomeščajo, ki bi šli tako daleč, da bi tvegali življenje ali telesno integriteto otroka le zato, ker bi obstajala možnost, da sami pridejo v kazenski ali kakšen drug podoben postopek.

Dolžnost prijavljanja primerov trpinčenja otrok je v nekaterih primerih vezana na sankcijo (ponekod lahko predstavlja prekršek lažje vrste), ponekod pa pravna sankcija izostaja. Mnenja o tem, ali je boljša prva ali druga rešitev, so močno deljena.

V celoti je treba reči, da je področje prijave in obveznosti prijavljanja zaenkrat v večini pravnih sistemov neurejeno ter se opustitev takšne prijave lahko obravnava kot opustitev prijave kateregakoli drugega kaznivega dejanja ter obstajajo torej za obravnavo tega primera le splošna pravila.

2.4.3. Registriranje primerov trpinčenja otrok

Eno izmed zelo kontroverznih vprašanj v zvezi s pravnim obravnavanjem primerov trpinčenja otrok je registriranje trpinčenih otrok v posebnih registrih. V šestdesetih letih so skoraj vse države ZDA sprejele zakone, na podlagi katerih je morala oseba, ki je prišla v stik s primerom trpinčenega otroka, oziroma institucija, ki ga je obravnavala, primer takšnega otroka javiti v poseben register. Na ta način so bili sestavljeni posebni registri trpinčenih otrok in menili so, da bo mogoče s pomočjo teh registrov dobiti boljši pregled nad pojavom, ga bolje odkrivati in lažje obravnavati. Vendar pa so sčasoma postali ti registri eden glavnih kamnov spotike pri obravnavanju celotnega problema.

Po mnenju nekaterih avtorjev zakoni, ki so v ZDA uvedli registriranje primerov trpinčenega otroka niso dosti prispevali k povečanemu varstvu otroka in morda tudi niso bili temu namenjeni. Očitajo jim, da so bili namenjeni predvsem pomiritvi vesti odraslih in zmanjševanju pravne ranljivosti družbe, ki je usmerjena na odrasle.

V začetku so si od teh registrov obetali, da bodo v pomoč zlasti pri diagnozi. Ko pa so začeli delovati, se je pokazalo, da jih ne uporabljajo pri oblikovanju diagnoz in da so osebe, ki prihajajo v stik in obravnavajo primer trpinčenih otrok, zelo previdne pri iskanju podatkov iz takšnih registrov. Poseben problem v zvezi z registri je tudi danes vprašanje meril, po katerih naj bi otroke uvrščali v ta register in tudi meril, po katerih naj bi jih iz tega registra črtali. Problem se je zaostрил zlasti ob tem, ali naj bodo v takšen register uvrščeni samo otroci, ki so bili spoznani kot trpinčeni otroci, ki jih je nek sodni ali upravni organ za take označil, ali pa tudi otroci, ki so "v nevarnosti", ki torej pripadajo posebnim skupinam, ki bi lahko postale žrtve grdega ravnanja. Glavni očitke, ki ga naslavljajo v zvezi s tem sestavljalcem registra, je očitke, da je opredelitev otrok, ki so v nevarnosti, zelo ohlapna ter da lahko napačna uvrstitve v takšen register povzroči za otroka ogromno škode ter ga označi z neko posebno, zelo negativno sprejeto etiketo. V zvezi z registri trpinčenih otrok je tudi problem, kdaj izbrisati otroka iz kakšnega registra. Predolgo zadrževanje imena otroka v takšnem registru lahko

pomeni zanj hudo stigmatizacijo. Na drugi strani pa preveliko podatkov v takšnem registru povzroča tudi njegovo neoperativno delovanje.

Žal različna so tudi stališča o tem, kaj naj ti registri vsebujejo. Registri, ki tudi dejansko obstajajo (v Veliki Britaniji, kjer niso obvezni in v številnih državah ZDA, kjer so obvezni) vsebujejo zelo različne podatke. Medtem ko nekateri vsebujejo celotno in zelo natančno opisano situacijo, se drugi zadovoljujejo z zelo kratkimi in le temeljnimi podatki. Prav tako tudi ni enotnosti o tem, kdo ima dostop do tega registra, čeprav avtorji poročajo, da ni bilo primerov, ko bi bili podatki iz registra posredovani neopravičenim osebam oz. institucijam.

Med posameznimi vprašanji, ki so zelo odprta v zvezi z registrom, je tudi vprašanje, ali naj bodo starši informirani o tem, da je podatek o otroku kot o trpinčenemu otroku sprejet v register. In kot zadnje odprto vprašanje, naj omenimo problem, kakšno naj bo delovanje uslužbencev registra, ko dobijo posamezen primer. Gre za vprašanje, ali naj te podatke posredujejo organom družbenega nadzorstva, ali strokovnim službam, ki bi obravnavale otroka oz. družino na svoj način.

2.4.4. Oblike varstva trpinčenega otroka v različnih vejah prava

Pravo doslej ni oblikovalo posebnih vrst varstva za trpinčene otroke, temveč so zanj rezervirane vse tiste oblike varstva, ki so cetero pariter namenjene otrokom in mladostnikom, potrebnih posebne skrbi in varstva.

V ekstremnih primerih je mogoče primere trpinčenega otroka obravnavati kot oblike posameznih kaznivih dejanj - gre lahko za umor, telesne poškodbe različnih stopenj, zanemarjanje mladoletnika in surovo ravnanje z njim, lahko gre za različne oblike seksualnih deliktov in podobno. Razumljivo pa je, da so primeri, ko se uporabljajo sredstva kazenskega prava izjemni in prihajajo v poštev le za najhujše oblike takšnih ravnanj, medtem ko bi bilo treba poiskati za druge oblike trpinčenja otrok druga sredstva, tako pravna kot seveda tudi nepravna.

Na določen način se ukvarja z vprašanji trpinčenega otroka tudi družinsko pravo, zlasti tisti del družinskega prava, ki govori o ukrepih socialnoskrbstvenih organov v primerih, ko otroci oziroma mladostniki niso deležni ustrezne skrbi, vzgoje in varstva od svojih staršev. Tako je za otroka, za katerega obstaja sum, da je bil trpinčen, mogoče uporabiti vse ukrepe, ki jih predvidevajo predpisi o socialnem skrbstvu, ko je skupnost socialnega skrbstva dolžna zagotoviti vzgojo in varstvo otroka. Ti ukrepi, ki jih naša zakonodaja obravnava sicer zelo splošno, segajo vse od tega, da lahko organ socialnega skrbstva uporablja različne oblike pomoči v družini, pa vse do tega, da lahko otroka izloči iz okolja, v katerem vzgoja in varstvo nista primerno zagotovljena.

Glede teh posameznih ukrepov lahko rečemo, da so v našem pravnem sistemu premalo izdelani in ne dovolj specificirani, še posebej, če jih primerjamo z možnostmi in oblikami, ki jih poznajo ponekod drugod. Tako npr. angleška zakonodaja, ki je v tem dokaj natančna, posebej obravnava postopek za varstvo otroka (care proceedings) in ločeno od tega takšno obliko izločitve otroka, ki je kratkotrajna (interim care orders). Poleg tega poznajo posebno obliko izločitve iz okolja, ki se uporablja samo v nujnih primerih, zato da se prepreči nevarnost za otroka, ki neposredno grozi, ali da se otroka izloči iz takšne situacije.

Končno je treba opozoriti še na eno možnost v zvezi z različnimi oblikami varstva trpinčenega otroka, namreč na možnost posebnega odškodninskega sklada za trpinčene otroke. Čeprav nikjer ne poročajo o obstoju takšnega sklada, je najbrž s precejšnjo stopnjo upravičenosti mogoče reči, da bi takšen sklad imel svoje opravičilo ter da bi otrok ali mladostnik kot žrtev grdega ravnanja bil upravičen do določene odškodnine iz takega sklada. Vendar se zdi, da je pot do uresničitve take zamisli zelo dolga.

3. KAZENSKOPRAVNE OBLIKE VARSTVA OTROK - Jože Friedl

3.1. Jugoslavija

3.1.1. Uvod

Kazenska zakonodaja, tako naša kot tuja, daje posebno varstvo otrokom in mladoletnikom s tem, da določa kot kazniva dejanja vrsto takšnih ravnanj odraslih s katerimi se napada ali ogroža življenje, telesna nedotakljivost, zdravje, vzgoja in spolna sfera otrok in mladoletnikov.

V kazenskem zakonu SR Slovenije se kot pasivni subjekt otroci in mladoletniki izrecno navajajo, ob kaznivem dejanju detomora po 49. členu iz VI. poglavja kaznivih dejanj zoper življenje in telo, še pri večini kaznivih dejanj iz X. poglavja kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in mladino ter XI. poglavja kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost in moralo. V X. poglavju, ki obsega osem kaznivih dejanj je celo sedem kaznivih dejanj takšnih, kjer je pasivni subjekt otrok ali mladoletna oseba. Med šestimi kaznivimi dejanji, ki tvorijo XI. poglavje pa so tri taka, kjer je pasivni subjekt otrok ali mladoletna oseba. Poudarjen interes družbe za varstvo mladoletnikov pred zlorabami polnoletnih, je prišel do izraza še pri treh pomembnih kaznivih dejanjih in sicer v 125. členu KZ SRS, kjer je inkriminirana kot kaznivo dejanje postrežba mladoletniku z alkoholnimi pijačami, v 246. členu KZ SFRJ po katerem je kaznivo omogočanje mladoletniku, da uživa mamila in v 251. členu KZ SFRJ - posredovanje pri prostituciji, če gre za mladoletno osebo. Namen teh treh inkriminacij je obvarovati mladino pred zlorabami in pred tem, da bi postala odvisna od toksičnih sredstev ter ji omogočiti, da bi se lahko razvijala v svobodne samostojne, delovne in ustvarjalne polnoletne člane družbene skupnosti v kateri mora prevzemati in nositi vsak njen član svoj del odgovornosti za njen obstoj in napredek.

3.1.2. Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino iz X. poglavja KZ SRS

V 1. odstavku 188. člena Ustave SFRJ je poudarjeno, da uživata mati in otrok posebno družbeno varstvo. Drugi odstavek istega člena Ustave

pa še izrecno navaja, da uživajo posebno družbeno varstvo mladoletniki, za katere ne skrbijo starši. Enake določbe so v 1. in 2. odstavku 232. člena Ustave SR Slovenije.

Podrobneje ureja odnose v zakonski zvezi, družini in med starši ter otroci v naši republiki Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. SRS št. 15/76).

Skoraj vse pravice otrok in dolžnosti staršev do njih, kakor so pravica do preživetja, zagotovitve prehrane, obleke, obutve, stanovanja, vzgoje, zdravstvene in druge nege in podobne, ki jih urejuje Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, so razen tega, da so v zakonu opredeljene ter je določena njihova vsebina, tudi še utrjene s tem, da so ravnanja, ki pomenijo kršitve dolžnosti, bodisi staršev ali drugih za mladoletnike odgovornih oseb, določene kot kazniva dejanja. V X. poglavju KZ SRS so naslednja kazniva dejanja:

- 1) Dvojna zakonska zveza
- 2) Zunaj zakonski, skupnost z mladoletno osebo
- 3) Odvzem mladoletne osebe
- 4) Sprememba rodbinskega stanja
- 5) Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje
- 6) Kršitev družinskih obveznosti
- 7) Neplačevanje preživnine
- 8) Krvoskrunstvo

Glede na naslov X. poglavja KZ SRS: kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino, bi kazniva dejanja tega poglavja sicer lahko razdelili tako, kakor jih je kazensko-pravna teorija delila v času veljavnosti KZ iz 1951 leta t.j. do 1.7.1977 in kakor so še vedno deljena v skupini v učbenikih kazenskega prava, ki so bili napisani v drugih republikah. Tako npr. dr. Janko Taković (op. dr. Janko Taković; Krivično pravo - posebni deo III. izdanje, SA Beograd 1961, str. 195-218) posebej obravnava kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo in posebej zoper družino, pri čemer izhaja iz naslova bivšega XVII. poglavja KZ. Dr. Zvonimir Šeparović (opr. Krivično pravo, posebni dio (II) Zagreb 1979, str. 98) delita kazniva dejanja na kazniva dejanja zoper zakonsko

zvezo, kazniva dejanja zoper družino in kazniva dejanja zoper mladino. Podobno delitev najdemo tudi pri dr. Dragoljubu R. Atanackoviću (op. Krivično pravo, posebni deo - Privredna štampa Beograd 1981, s. 287 - 288). Dr. Ljubiša Lazarević (Krivično pravo - posebni deo, SA Beograd 1981, s. 427 - 430) klasificira, glede na naslov XIII. poglavja KZ SR Srbije kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo in družino, ta kazniva dejanja na kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo in na kazniva dejanja zoper družino, pri čemer smatra, da bi bila nadaljna klasifikacija teh kaznivih dejanj možna glede na naravo obveznosti, ki jih storilec krši in glede na osebe, ki so pasivni subjekti.

Ne glede na klasifikacije obravnavamo tu le kazniva dejanja pri katerih so v X. poglavju KZ SRS žrtve mladoletniki in otroci, tako da med 8 zgoraj navedenimi kaznivimi dejanji ne obravnavamo k.d. pod 1. tj. dvojne zakonske zveze.

a) Kaznivo dejanje po 93. členu KZ SRS

Dejanski stan kaznivega dejanja - zunaj zakonska skupnost z mladoletno osebo po 93. členu KZ SRS je naslednji:

- 1) Polnoletna oseba, ki živi v zunajzakonski skupnosti z mladoletno osebo, staro nad štirinajst let, ki pa še ni dopolnila šestnajstega leta starosti se kaznuje z zaporom do treh let.
- 2) Roditelj, posvojitelj ali skrbnik, ki iz koristoljubnosti pusti mladoletni osebi iz prvega odstavka tega člena živeti v takšni zunajzakonski skupnosti ali jo napeljuje k temu se kaznuje z zaporom do petih let.
- 3) Če se zakonska zveza sklene, se pregon ne začne, če pa se je začel, se ustavi".

Zakon predvideva dve obliki tega kaznivega dejanja. Prva oblika iz 1. odstavka, ki predstavlja zunaj zakonsko skupnost z mladoletno osebo, je podana, če živi polnoletna oseba v zunajzakonski skupnosti z mladoletno osebo, ki je dopolnila štirinajsto leto starosti in še ni stara šestnajst let. Zunaj zakonska skupnost je definirana v 10. točki 45. člena KZ SRS v skladu z 12. členom Zakona o zakonski zvezi in

družinskih razmerjih (Ur. l. SRS, št. 15/76) kot dalj časa trajajoča življenjska skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze. Pasivni subjekt je mladoletnik med 14 in 16 letom starosti. Storilec pa je lahko vsaka polnoletna oseba.

Obstoj takšne zunajzakonske skupnosti se mora v vsakem konkretnem primeru posebej ugotavljati pri čemer imajo poseben pomen okoliščine, da osebi skupaj stanujeta, skupaj živita, skupaj rešujeta vsakodneвне probleme, med njima obstoja seksualno razmerje itd.

Zakonodajalčev motiv za to inkriminacijo je bil zavarovati mladoletno osebo. Življenje v zakonski skupnosti ali zunajzakonski skupnosti terja od oseb, ki jo osnujejo, določeno biološko, psihično in socialno zrelost osebnosti. Mladoletne osebe take zrelosti še nimajo in ne morejo prevzemati nase vseh odgovornosti in bremen skupnega življenja, kar vse bi lahko škodljivo vplivalo na osebnost mladoletne osebe in njen nadaljnji razvoj. V tem je tudi družbena nevarnost teh kaznivih dejanj.

Druga oblika tega kaznivega dejanja je opredeljena v 2. odstavku 93. člena KZ SRS, ki obstoji v tem, da se osebi med 14 in 16 letom starosti pusti živeti v zunaj zakonski skupnosti ali jo k temu napeljuje.

Pustiti pomeni, da roditelj, posvojitelj ali skrbnik ničesar ne stori za to, da bi mladoletni osebi preprečili življenje v zunaj zakonski skupnosti in je povsem pasiven. Storilec mora ravnati pri tem iz kristoljubnosti tj., da si pridobi kakšno materialno korist.

Napeljevanje k temu, da bi mladoletna oseba živela v zunajzakonski skupnosti pa pomeni napeljevanje po določbah splošnega dela kazenskega zakona SFRJ, vendar pri tem ne veljajo pravila o akcesornosti napeljevanja. Osebe, ki napeljujejo mladoletno osebo na zunaj zakonsko skupnost odgovarjajo za takšno napeljevanje, čeprav mladoletna oseba s tem, da živi v zunajzakonski skupnosti, ne stori kaznivega dejanja.

Pasivni subjekt je mladoletnik v starosti 14 do 16 let. Storilec pa le roditelj, posvojitelj ali skrbnik.

b) Kaznivo dejanje po 94. členu KZ SRS

Dejanski stan kaznivega dejanja - odvzem mladoletne osebe po 94. členu KZ SRS je naslednji:

- 1) Kdor protipravno odvzame mladoletno osebo roditelju, posvojitelju, skrbniku, zavodu ali osebi, kateri je zaupana, ali jo zadržuje in preprečuje, da bi jo imel tisti, ki ima pravico do nje, ali onemogoča, da bi se izvršila odločba o dodelitvi mladoletne osebe se kaznuje z zaporom do enega leta.
- 2) Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora mladoletno osebo izročiti upravičencu.
- 3) Če je storilec dejanja iz prvega odstavka tega člena prostovoljno izročil mladoletno osebo upravičencu, se mu sme kazen odpustiti".

Po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih morajo starši svojim otrokom omogočiti pogoje za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo. Svoje otroke so dolžni vzgajati, skrbeti za njihovo življenje, zdravje, šolanje in strokovno izobrazbo.

Vse te pravice in dolžnosti staršev pa se lahko uresničujejo samo, če se otroci nahajajo pri njih oziroma pri osebah, ki starše nadomeščajo. Odvzema otroka staršem ali drugim osebam oz. zavodom, ki skrbijo za otroka, pomeni, da se otroku odtegne skrb staršev za njegovo osebo, zdrav in pravilen razvoj ter s tem škoduje njegovim koristim. Pasivni subjekt tega kaznivega dejanja je mladoletna oseba.

Izvršitveno dejanje pri tem kaznivem dejanju je protipraven odvzem mladoletne osebe, zadrževanje mladoletne osebe, preprečevanje, da bi jo imel tisti, ki ima pravico do nje in onemogočanje, da bi se izvršila izvršljiva odločba o dodelitvi mladoletne osebe (op. Atanacković - s. 295, Lazarević, s. 440). Odvzem mladoletne osebe pomeni dejansko njeno ugrabitev pri kateri se otrok spravi v tak položaj, da starši oziroma druge osebe nimajo več možnosti, da skrbijo za njo.

Zadrževanje predpostavlja, da je storilec prišel do mladoletne osebe na podlagi zakonitega načina, le da ji preprečuje vrnitev k osebam,

ki imajo do nje pravico. "Najpogostejši so primeri, ko predvsem roditelj, ki mu otrok ni bil dodeljen ob razvezi zakonske zveze, protipravno zadržujejo otroka" (op. obrazložitev k osnutku KZ SRS - ESA 770 z dne 1.2.1977, s. 27).

Opemogočanje, da bi se izvršila izvršljiva odločba o dodelitvi mladoletne osebe pa je podana tedaj, ko se na kakršenkoli način preprečuje, da bi se mladoletna oseba izročila tisti osebi ali zavodu, ki jim je zaupana v varstvo (op. Atanacković - 295 in Lazarević, s. 440). Storilec kaznivega dejanja je lahko vsakdo.

c) Sprememba rodbinskega stanja po 95. členu KZ SRS

Dejanski stan kaznivega dejanja po 95. členu KZ SRS se glasi:

"1) Kdor podtakne ali zamenja otroka ali kako drugače spremeni njegovo rodbinsko stanje

se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let.

2) Poskus je kazniv".

Izvršitveno dejanje tega kaznivega dejanja je v tem, da se otroka podtakne, zamenja ali na drug način spremeni njegovo rodbinsko stanje. Gre za posebno obliko falsifikata. Dejanski rodbinski status otroka se zamenja z lažnim, neresničnim. Spremeni se pripadnost otroka določeni družini.

Podtaknitev otroka pomeni, da se ustvari takšno stanje, kot da je rodila otroka določena ženska, ki ga v resnici ni rodila oziroma ustvari se zmota o tem katera ženska je otroka rodila.

Zamenjava otroka pomeni ustvaritev takšnega položaja kot da otroka, ki ga je določena ženska zares rodila, temveč, da je rodila drugega otroka, ki ga je v resnici rodila druga ženska. V tem primeru pride do spremembe rodbinskega stanja obeh otrok.

Pod spremembo rodbinskega stanja "kako drugače" je razumeti tiste primere, ko ne gre za podtaknitev ali zamenjavo otroka, ki pa vendarle

pripeljejo do spremembe otrokovega rodbinskega stanja kot npr. tujega otroka se kot svojega vpiše v rojstno matično knjigo (op. Singer - Hirjan: Maloljetnici u krivičnom pravu, Informator, Zagreb 1978, s. 224).

Pasivni subjekt kaznivega dejanja je otrok. S spremembo rodbinskega stanja se napada njegov status člana rodbine, njegova pripadnost določeni rodbini. Rodbinsko stanje otroka, ki ga pridobi z rojstvom pomeni za otroka pridobitev vrste pravic in dolžnosti do drugih članov rodbine kot so primetek, pravica do preživljanja, pravica do dedovanja itd.

Storilec tega kaznivega dejanja je lahko vsakdo.

č) Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje po 96. členu KZ SRS

Dejanski stan tega kaznivega dejanja se glasi:

- 1) Roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki zanemari mladoletno osebo, za katero mora skrbeti, tako da hudo krši svoje dolžnosti, skrbi in vzgoje
se kaznuje z zaporom do treh let.
- 2) Roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki sili mladoletno osebo k pretiranemu delu ali k delu, ki ni primerno njeni starosti, ali jo iz koristoljubnosti navaja k beračenju ali k drugim dejanjem, ki so škodljiva za njen razvoj, ali z njo surovo ravna,
se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let.
- 3) Če mladoletna oseba zaradi dejanja iz prvega ali drugega odstavka tega člena izgubi življenje ali se ji hudo pokvari zdravje
se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let".

To kaznivo dejanje ima dve temeljni obliki in sicer:

Zanemarjanje mladoletne osebe, ki je kot prva oblika inkriminirana v 1. odstavku, druga oblika pa je inkriminirana v 2. odstavku kot surovo ravnanje in kot izkoriščanje mladoletne osebe, ki imajo škodljive posledice za njen pravilni razvoj.

V tretjem odstavku je naveden kvalificiran primer, če mladoletna oseba izgubi življenje ali se ji hudo pokvari zdravje.

Izvršitveno dejanje pri prvi obliki tega kaznivega dejanja je v tem, da se zanemarija mladoletno osebo s hudim kršenjem dolžnosti skrbi in vzgoje.

Izvršitvena dejanja druge oblike tega kaznivega dejanja so alternativno navedene a) kot siljenje mladoletne osebe k pretiranemu delu ali b) k delu, ki ni primerno njeni starosti, ali c) jo iz koristiljubnosti navaja k beračenju ali č) k drugim dejanjem, ki so škodljiva za njen razvoj ali d) z njo surovo ravna.

Subjekt prve oblike kaznivega dejanja je lahko roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki ji je mladoletna oseba zaupana v vzgojo in oskrbo, oziroma, ki ima te dolžnosti.

Subjekti druge oblike tega kaznivega dejanja so lahko vse tiste osebe, ki so subjekti prve oblike s tem, da je "druga oseba" iz 2. odstavka tega člena lahko tudi nekdo, ki sicer nima nobenih dolžnosti, skrbi in vzgoje za mladoletno osebo. Dovolj je, da je mladoletni osebi nadrejena (op. M. Deisinger KZ SRS s komentarjem in sodno prakso, Ljubljana 1985 - ČGP "Delo", s. 348).

Zanemarjanje mladoletne osebe je lahko posledica opustitve najrazličnejših dolžnosti, skrbi in vzgoje, ki jih imajo subjekti prve oblike dejanja po predpisih, zlasti Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. SRS, št. 15/76 za roditelje, posvojitelje, skrbnike) druge osebe pa po predpisih, ki urejujejo njihov položaj npr. za učitelje Zakon o osnovni šoli (Ur.l.SRS, št. 5/80) in drugi.

Pasivni subjekt je mladoletna oseba od rojstva do polnoletnosti.

To kaznivo dejanje je bilo predmet številnih analiz, tako pri nas kot drugod po svetu. V zanemarjanju mladoletnih oseb in surovem ravnanju z njimi, ki ga storijo starši, poskušajo kriminologi piskati vzroke za deviantno in kriminalno vedenje otrok in mladine (op. Šeparović

cit. delo s. III). Težke posledice, ki so jih utrpeli otroci in mladoletniki zaradi grobega in surovega ravnanja z njimi in dejstvo, da so se roditelji ter drugi vzgojitelji znesli nad povsem nemočnim lastnim ali zaupanim otrokom je pri raziskovalcih vzbudilo zanimanje za naravo motivacijskih mehanizmov, ki pripeljejo storilca v izvršitev tega kaznivega dejanja. Kakor navajajo avtorji knjige Kriminalitet na štetu maloljetnica dr. Mladen Singer, mr. Ljiljana Mikšaj-Todorović in mr. Zdravka Poldrugač - ŠK - Zagreb 1985 na strani 51 so storilci najpogosteje storili kaznivo dejanje tako, da so prekoračili kaznovanje v vzgojne namene, v afektu ali so načrtno in namerno maltretirali otroka. Žrtve teh ravnanj pa so otroci do 7 leta starosti.

d) Kršitev družinskih obveznosti po 97. členu KZ SRS

Kaznivo dejanje po 97. členu KZ SRS ima naslednji dejanski stan:

- 1) Kdor hudo zanemarja družinske obveznosti, ki jih ima po zakonu in pusti s tem v težkem položaju družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase
se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let.
- 2) Če družinski član zaradi dejanja iz prvega odstavka tega člena izgubi življenje ali se mu hudo pokvari zdravje
se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- 3) Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora v redu izvrševati svoje dolžnosti skrbi, vzgoje in preživljanje".

Izvršitveno dejanje pri tem kaznivem dejanju je v tem, da se pusti v težkem položaju družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase.

Subjekt tega kaznivega dejanja je lahko vsak član družine, ki ima družinske obveznosti po zakonu do drugih članov družine. To so lahko starši, otroci, sorodniki, zakonca, skrbnik, posvojitelj, očim, mačeha, bratje in sestre, katerih pravice in dolžnosti so določene z zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur.l.SRS, št. 15/76).

Takšne obveznosti so med zakonci, da si medsebojno pomagata, da se preživljata, starši so dolžni otroke preživljati, skrbeti za njihovo življenje, zdravje. Podobne dolžnosti veljajo tudi za druge družinske člane.

Pasivni subjekt je tisti član družine, ki ne more skrbeti zase in ki je v težkem položaju. Pod težkim položajem je razumeti bolezen, težak materialni položaj in druga stanja ogroženosti, pri katerih član družine ne more zadovoljiti osnovnih življenjskih potreb in je vsled tega v nevarnosti življenje ali zdravje družinskega člana, ki ne more skrbeti zase.

To kaznivo dejanje je podobno kaznivemu dejanju neplačevanja preživnine po 98. členu KZ SRS.

Pri kaznivem dejanju neplačevanja preživnine se storilec izmika dajati preživnino, ki bi jo moral dajati na podlagi izvršljive odločbe ali poravnave. Torej se izmika obveznosti, ki je ugotovljena s konkretno odločbo ali poravnavo. Pri kaznivem dejanju kršitve družinskih obveznosti po 97. členu pa gre za hudo zanemarjanje splošnih obveznosti iz zakona.

e) Neplačevanje preživnine po 98. členu KZ SRS

Dejanski stan kaznivega dejanja neplačevanja preživnine se glasi:

- "1) Kdor se izmika dajati preživnino za osebo, ki ji je na podlagi izvršljive odločbe, sodne poravnave ali izvršljive poravnave, sklenjene pred drugim pristojnim organom dolžan preživljati, se kaznuje z zaporem do enega leta.
- 2) V posebno hudem primeru dejanja iz prvega odstavka tega člena se storilec kaznuje z zaporem od treh mesecev do treh let.
- 3) Če izreče sodišče pogojno obsodbo lahko naloži storilcu, da mora redno plačevati preživnino, lahko pa tudi, da mora poravnati zaostalo preživnino ali druge prisojene obveznosti, nastale s preživljanjem.

Storilec tega kaznivega dejanja je lahko tista oseba, ki je na podlagi odločbe ali poravnave zavezana dajati preživnino. Storilec krši obveznosti, ki jih ima po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. SRS št. 15/76) do preživljanja druge osebe. To je dolžnost zakonca, da preživlja zakonca, ki nima sredstev za življenje in je brez svoje krivde nezaposlen ali je nesposoben za delo (50. čl. cit. zakona), dolžnost staršev, da preživljajo otroke (103. člen in 123. člen), dolžnost polnoletnih otrok preživljati starše (124. člen), očim in mačeha mladoletne pastorki, pastorki očima in mačeho (127. člen) itd.

Samo s tem, da določena oseba ne daje preživnine še ne stori kaznivega dejanja. Mora biti podano izmikanje in obstojati mora izvršljiva odločba ali poravnava.

Izmikanje dajati preživnino obstoji, če storilec s svojim aktivnim ravnanjem ali opustitvami trajno ali občasno onemogoči, da upravičena oseba dobi preživnino. V praksi so najpogostejši primeri, ko se storilec oče noče zaposliti ali menja zaposlitve, skriva svoje premoženje itd. in se na ta način izmika dajati preživnino za svojega otroka rojenega izven zakonske zveze ali v zakonski zvezi, ki je bila razvezana.

Za kvalificirano obliko tega kaznivega dejanja po 2. odstavku gre, če je podan posebno huđ primer, kakor ga ima v mislih določba 47. člena KZ SFRJ, tj., da je storilec pri storitvi dejanja pokazal posebno odločnost, trdovratnost ali brezobzirnost in ker je dejanje povzročilo posebno hude posledice ali je bilo storjeno ob drugih posebno obteževalnih okoliščinah.

Če se storilec izmika dajati preživnino za več oseb stori toliko kaznivih dejanj, kolikor je oškodovancev.

f) Krvoskrunstvo po 99. členu KZ SRS

Dejanski stan tega kaznivega dejanja je naslednji:

"Polnoletna oseba, ki spolno občuje z mladoletnim krvnim sorodnikom v ravni črti ali z mladoletnim bratom oziroma sestro, se kaznuje z zaporem do treh let".

Kot kaznivo dejanje je inkriminirano le spolno občevanje med polnoletnim in mladoletnim sorodnikom, pri čemer pa se kaznuje le polnoletna oseba. Kazensko pravno so zavarovane mladoletne osebe, ki niso toliko spolno zrele, da bi lahko pravilno vrednotile te medsebojne spolne odnose (op. obrazložitev k osnutku KZ SRS, s. 28). Spolno občevanje med mladoletnimi krvnimi sorodniki ni kaznivo dejanje.

Krvni sorodnik v ravni črti so sicer vsi sorodniki v ravni črti navzgor in navzdol do kateregakoli kolena, vendar je storilec kaznivega dejanja po tem členu, ko gre za primer spolnega občevanja polnoletnega z mladoletnim krvnim sorodnikom v ravni črti, samo sorodnik v ravni črti navzgor, tj. oče, mati, ded, babica, praded, prababica, oziroma so ta dejanja lahko storjena le na škodo hčere, sina, vnuka, vnukinje, pravnuka, pravnukinje.

K mladoletnim bratom oziroma sestram spadajo tudi polbratje in polsestre in če polnoletni polbrat ali polsestra občuje z mladoletnim polbratom ali polsestro, je storilec kaznivega dejanja tako, kakor polnoletni brač oz. sestra, ki spolno občuje z mladoletno sestro oz. bratom (op. Taković, s. 218).

3.1.3. Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost in moralo iz XI. poglavja KZ SRS

V XI. poglavju KZ SRS so določena kot kazniva tista dejanja, ki pomenijo napad na človekovo nedotakljivost v njegovi spolni sferi in spolnem življenju, kar je treba kazenskopravno varovati.

Spolna nedotakljivost je tista vrednota, ki jo je mogoče napasti ali ogroziti z uporabo sile, z grožnjami, izsiljevanjem ali z zlorabo položaja oz. mladosti ali slabosti. V tem je tudi protipravnost in družbena nevarnost dejanj v tej sferi človekovega življenja (Op. Obrazložitev k Osnutku KZ SRS s. 29 in prof.dr. Ljubo Bavcon: Nekateri značilnosti KZ SRS v KZ SRS - CZ - Ur.l.SRS 1977 s. XLVI).

Med šestimi kaznivimi dejanji tega poglavja KZ SRS in sicer: posilstvo (100. čl.), spolno nasilje (101. člen), spolna zloraba slabotne osebe

(102. člen), spolni napad na osebo, mlajšo od štirinajst let (103. člen), kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja (104. člen) in zvodništvo (105. člen) so samo zadnja tri takšna pri katerih je pasivni subjekt lahko otrok ali mladoletna oseba, zato se bomo ustavili samo pri teh kaznivih dejanjih.

a) Spolni napad na osebo, mlajšo od štirinajst let (103. člen KZ SRS).

Dejanski stan tega kaznivega dejanja je:

- "1) Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara štirinajst let,
se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.
- 2) Kdor stori dejanje iz prvega odstavka tega člena tako, da uporabi silo ali ji zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, ali s slabotno osebo, ki še ni stara štirinajst let,
se kaznuje z zaporom, najmanj treh let.
- 3) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara štirinajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo,
se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- 4) Kdor v okoliščinah iz prvega in drugega odstavka tega člena, kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara štirinajst let,
se kaznuje z zaporom do treh let".

Te določbe dajejo najbolj popolno varstvo otrok do štirinajstega leta starosti pred vsakršnim spolnim posegom, ki se upravičeno imenuje spolni napad tudi v tistih primerih, ko se otrok ne upira ali privoli.

V prvem odstavku tega člena je inkriminirano spolno občevanje in druga spolna dejanja z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara štirinajst let. Pri drugih spolnih dejanjih gre za homoseksualne ali lezbične odnose ter druge spolne praktike, ki niso spolno občevanje.

V drugem odstavku je določeno kot kaznivo dejanje posilstvo deklice pod 14 letom starosti, ter izvršitev drugega spolnega dejanja z uporabo sile ali grožnje z neposrednim napadom na življenje in telo osebe mlajše od 14 let ali kakšne slabotne osebe.

S tretjim odstavkom so inkriminirana spolna občevanja in druga spolna dejanja, ki jih storijo učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj ali druga oseba z zlorabo položaja. Storilec mora imeti posebne v tem odstavku navedene lastnosti in z žrtvijo mora imeti poseben odnos, tj., da mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo.

V četrtem odstavku pa gre za primere, ko med storilcem in osebo mlajšo od 14 let ni prišlo do spolnega občevanja ali drugega spolnega dejanja s stikom telesa temveč je spolna nedotakljivost drugače prizadeta.

b) Kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja po 104. členu KZ SRS

To kaznivo dejanje je opredeljeno takole:

- 1) Kdor zlorabi svoj položaj in tako pripravi osebo drugega ali istega spola, ki mu je podrejena ali od njega odvisna, k spolnemu občevanju, ali da izvrši oziroma trpi kakšno drugo spolno dejanje, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let.
- 2) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, staro nad štirinajst let, ki mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

Storilec tega kaznivega dejanja je lahko vsakdo, bodisi moški ali ženska, le da se bo slednja redkeje pojavila kot storilka.

Dejanje mora biti storjeno z zlorabo položaja, ki ga ima storilec do osebe, ki jo pripravi k spolnemu občevanju. Žrtev mora biti podrejena

storilcu ali od njega odvisna. Starost žrtve je navedena le v 2. odstavku, kjer je žrtev oseba stara nad 14 let.

Očitno je, da ima zakonodajalec kot storilec po 1. odstavku v mislih osebe, ki imajo podoben položaj, kakor osebe v 2. odstavku, kjer so kot možni storilci navedeni učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj ali druga oseba. Takšne osebe od katerih je žrtev odvisna pa so lahko oči in mačeha, rejnik in rejnica in morda še kakšna.

Pri dejanju po 2. odstavku žrtev ni storilcu podrejena ali od njega odvisna, temveč mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo.

Razlika med kaznivim dejanjem po 2. odstavku 104. člena in kaznivim dejanjem po 3. odstavku 103. člena KZ SRS je samo v starosti žrtve, ki je pri prvo navedenem stara nad 14 let, pri drugo navedenem pa še ni stara 14 let.

Ker je v dejanskem stanju kaznivega dejanja spolnega občevanja z zlorabo položaja po 86. členu KZ SR Hrvatske element kaznivega dejanja "težko premoženjsko stanje ali druge težke razmere zaradi katerih je žrtev od storilca odvisna" dr. Zvonimir Šeparović (op. cit. delo, s. 86) razloži pojem odvisnosti, kot odvisnost, ki izvira iz težkega materialnega položaja žrtve.

Pri razlagi posameznih kaznivih dejanj po KZ SRS se pravosodna praksa ne bo mogla naslanjati na učbenike ali komentarje, ki nastajajo v drugih republikah na podlagi kazenskih zakonov, ki so bili sprejeti pri njih. Morala se bo šele samostojno izoblikovati ob tvornem prispevku pravne fakultete.

c) Zvodništvo po 105. členu KZ SRS

Dejanski stan tega kaznivega dejanja je:

"1) Kdor zvodí mladoletno osebo,

se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let,

2) Kdor za plačilo zvodí ali omogoča spolno občevanje ali druga spolna dejanja,

se kaznuje z zaporom do treh let".

Zvoditi pomeni posredovati zvezo med dvema ali več osebami zaradi spolnega občevanja ali drugih spolnih dejanj (op. Šeparović: cit. delo s. 92).

Storilec je lahko ženska ali moška oseba.

Po 1. odstavku 105. člena KZ SRS je kazniv storilec, ki zводи mladoletno osebo.

Po 2. odstavku starost pasivnega subjekta ni navedena tako, da je lahko dejanje storjeno proti mladoletni ali polnoletni osebi. Bitveni element te oblike kaznivega dejanja je plačilo za zvođenje ali za omogočanje spolnega občevanja ali drugih spolnih dejanj.

Dejanje je dokončano, ko je končano posredovanje in je prišlo do stika med zvedeno osebo in drugo osebo, v pogojih pri katerih lahko pride do spolnega občevanja ali drugega spolnega dejanja.

3.1.4. Kaznivo dejanje Postrežba mladoletnikom z alkoholnimi pijačami po 125. členu KZ SRS in XIII. poglavja kaznivih dejanj zoper človekovo zdravje

Dejanski stan kaznivega dejanja po 125. členu KZ SRS je:

- "1) Kdor postreže v gostišču ali kašnem drugem obratu, kjer se prodajajo alkoholne pijače, mladoletniku, ki še ni star šestnajst let, z žgano alkoholno pijačo ali s tolikšno količino kakšne druge alkoholne pijače, da se ta lahko opijani,
se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do šestih mesecev.
- 2) Kdor stori dejanje iz prvega odstavka tega člena proti mladoletniku, ki je že opit,
se kaznuje z zaporom do enega leta".

Storilec tega kaznivega dejanja je lahko samo oseba, ki streže v gostišču oz. prodaja alkoholne pijače na kakšnem drugem mestu namenjenemu prodaji alkoholnih pijač.

Pasivni subjekt po 1. in 2. odstavku je mladoletnik, ki še ni star 16 let. Pri kaznivem dejanju po 2. odstavku je ta mladoletnik tudi že opit.

Z žgano alkoholno pijačo so mišljene tiste močne pijače, ki imajo alkoholno stopnjo 30% (op. Obrazložitev k osnutku KZ SRS, s. 35).

3.2. KAZENSKOPRAVNO VARSTVO OTROK IN MLADOLETNIKOV V KAZENSKEM PRAVU ZVEZNE REPUBLIKE NEMČIJE - mag. Jože Friedl

V kazenskem zakoniku ZRN je prišlo, glede kazenskopravnega varstva družine, zakonske zveze in spolne nedotakljivosti, do nekaterih bistvenih sprememb v četrto novelo z dne 23.11. 1973 (BG Bl. IS 1725). Te spremembe so bile posledica novih spoznanj in predstav o zakonski zvezi, družini in na področju spolne morale.¹

V 12. poglavju kazniva dejanja zoper rodbinsko stanje, zakonsko zvezo in družino ter v 13. poglavju kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost so bila nekatera prejšnja kazniva dejanja dekriminirana. Tako po noveli niso več kazniva dejanja prešuštva, spolno občevanje med sorodniki po svaštvu, homoseksualni odnosi med moškimi osebami nad 18 letom starosti in nečistovanje z živalmi, nekoliko pa je bila omejena kaznivost zvodništva, posredovanja pri prostituciji ter razširjanju pornografskih spisov v kolikor niso bili pasivni subjekti mladoletniki ali otroci.

Že v pripravah novele, ko je bil objavljen osnutek, so nekateri avtorji izražali pomisleke glede dekriminacij. Dr. Walter Becker² se je zavzemal zato, da bi se ženitne goljufije iz § 170 in zapustitve nosečnice (§ 170 C) ne dekriminiralo. Kazenskopravno varstvo bi po njegovem mnenju po § 170 d. - Kršitve dolžnosti vzgoje in skrbi za osebe do 16. leta starosti, morale uživati tudi osebe stare 16 in 17 let, ki takšno skrb in vzgojo tudi najbolj potrebujejo. Starši pa se vse preradi

otresejo svojih dolžnosti ravno glede te kategorije oseb in jih bodo še bolj opuščali, če bodo vedeli, da jim ne grozi kazen. Nesoglasje je izrazil tudi glede dekriminacije incestnih spolnih odnosov med brati in sestrami v § 173, ki jim je predlog kazenskega zakona vseboval in ki so kasneje vendarle ostali v § 173 v 2. odstavku določeni kot kaznivo dejanje, če je šlo za spolne odnose med polnoletnimi brati in sestrami.

Očitno je prav pod Beckerjevim vplivom prišlo do nekoliko drugačnih sprememb, kakor so bile prvotno predlagane glede poglavja, ki obravnava kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost.

Spoznanje, da mora biti odnos, ki obstaja med učiteljem in učencem, vzgojiteljem ali drugo osebo, ki ji je mladoletnik zaupan, takšen, da ga nosilec avtoritete ne bo zlorabil za spolne napade je bilo sicer prisotno pri sestavljanju predloga 4 Novele, vendar v nekoliko manjšem obsegu. Becker pa je smatral, da je potrebno zagotoviti kazenskopravno varstvo ne le osebam do 16. leta starosti temveč tudi starejšim, če so npr. učenci pri obrtniku, vsaj do 18. leta starosti, dokler so od mojstra odvisni. Pri nekaterih kaznivih dejanjih je bila zato zgornja starostna meja pasivnih subjektov pomaknjena navzgor. (V § 174 in § 180 a). Na podlagi pripomb je bilo končno sprejeto besedilo kazenskega zakona, po katerem je ostalo v 12. poglavju 5 kaznivih dejanj, v 13. poglavju pa je 20 členov, od katerih vsebuje zadnji le pomen izrazov, v enem med njimi je določba o varstvenem nadzorstvu (181 b).

Posamezna kazniva dejanja v 12. poglavju z naslovom Kazniva dejanja zoper rodbinsko stanje, zakonsko zvezo in družino pa

so naslednja:

§ 169: Sprememba rodbinskega stanja (Personenstands-fälschung).

§ 170 b: Kršitev dolžnosti preživljanja (Verletzung der Unterhaltspflicht).

§ 170 d: Kršitev dolžnosti skrbi in dolžnosti vzgoje (Verletzung der Fürsorge - oder Erziehungspflicht).

§ 171: Dvojna zakonska zveza (Doppelehe).

§ 173: Krvoskrunstvo (Beischlaf zwischen Verwandten).

Ta kazniva dejanja so zelo podobna kaznivim dejanjem kakor so vsebovana v X. poglavju KZ SRS in kot smo jih podrobneje obravnavali zgoraj. Določbe kazenskega zakonika ZR Nemčije so le nekoliko preciznejše od KZ SRS.

V § 169 KZ ZRN je jasno povedano, to pa sledi tudi iz naslova tega člena, da gre pri tem kaznivem dejanju, ki ga naš 95. člen KZ SRS imenuje sprememba rodbinskega stanja, za falsificiranje personalnega statusa. To dejanje se lahko stori s podtaknitvijo otroka ali pa s tem, da se lažnivo prikazuje personalni status neke osebe osebi, ki vodi rojstno matično knjigo ali ki ugotavlja personalni status.

V § 170 b KZ ZRN je kot kršitev dolžnosti preživljanja inkriminirano podobno kaznivo dejanje, kot je neplačevanje preživnine po 98. členu KZ SRS. Kaznivo pa je v ZRN izogibanje zakonske dolžnosti preživljanja. To dejanje stori, "kdor se izogiba zakonske dolžnosti preživljanja tako, da so ogrožene življenjske potrebe osebe, ki ima pravico do preživljanja ali bi

bile brez pomoči drugih ogrožene."

Kaznivo dejanje kršitve dolžnosti skrbi in vzgoje po § 170 d je podobno kaznivemu dejanju zanemarjanja mladoletne osebe in surovo ravnanje po 96. členu KZ SRS. To kaznivo dejanje stori po KZ ZRN "kdor svoje dolžnosti skrbi in vzgoje za osebo, staro pod 16 let, hudo krši in s tem svojega varovanca spravi v nevarnost, da bo njegov telesni ali psihični razvoj znatno oškodovan, da bo zašel na pot izvrševanja kaznivih dejanj, ali prostitucije."

Zadošča, zato, da so podani znaki tega kaznivega dejanja, že konkretna nevarnost in ni potrebno, da bi nastala kakšna škodljiva posledica³. V kolikor se z varovancem surovo in grdo ravna ter je vsled tega nastala škoda na varovančevem zdravju, preide to kaznivo dejanje v kaznivo dejanje grdega ravnanja z varovanci po § 223 b KZ ZRN (Misshandlung von Schutzbefohlenen). O teh primerih obširno poroča prof.dr. Elizabeth Trube-Becker z Inštituta za sodno medicino Univerze v Düsseldorfu v članku objavljenem v Kriminalistik, Hamburg števil. 3/1980 s. 111-115 pod naslovom Körperliche Misshandlung von Kindern.

Zadnje kaznivo dejanje iz 12. poglavja KZ ZRN je kaznivo dejanje krvoskrustva po § 173. Po tem določilu je kazniv storilec, ki spolno občuje s svojim potomcem, prav tako pa sorodnik, ki spolno občuje s krvnim sorodnikom v ravni vrsti navzgor, z bratom oziroma sestro.

Potomci in bratje oziroma sestre se ne kaznujejo, če še niso bili ob storitvi dejanja stari 18 let.

Take določbe v KZ ZRN so povsem drugačne, kakor pa jih imamo v 99. členu KZ SRS, kjer so zavarovane pred incestom le mladoletne osebe.

V 13. poglavju KZ ZRN kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost so inkriminirana naslednja kazniva dejanja:

1. § 174 - Spolna zloraba varovancev (Sexueller Missbrauch von Schutzbefohlenen).
2. § 174 a - Spolna zloraba zapornikov, varovancev ali bolnikov v zavodih (S.M. von Gefangenen, behördlich Verwahrten oder Kranken in Anstalten).
3. § 174 b - Spolna zloraba z zlorabo uradnega položaja (S.M. unter Ausnutzung einer Amtsstellung).
4. § 175 - Homoseksualna dejanja (Homosexuelle Handlungen).
5. § 176 - Spolna zloraba otrok (S.M. von Kindern).
6. § 177 - Posilstvo (Vergewaltigung).
7. § 178 - Spolno nasilje (Sexuelle Nötigung).
8. § 179 - Spolna zloraba slabotne osebe (S.M. Widerstandsunfähiger).
9. § 180 - Pospesevanje spolnih dejanj mladoletnikov (Förderung sexueller Handlungen Minderjähriger).
10. § 180 a - Omogočanje prostitucije (Förderung der Prostitution).
11. § 181 - Posredovanje pri prostituciji (Menschenhandel).
12. § 181 a - Zvodništvo (Zuhälterei).

13. § 182 - Zapeljevanje ("Verführung").
14. § 183 - Ekshibicionistična dejanja (Exhibitionistische Handlungen)
15. § 183 a - Vzbujanje javnega pohujšanja (Erregung öffentlichen Ärgernisses).
16. § 184 - Širjenje pornografskih spisov (Verbreitung pornographischer Schriften).
17. § 184 a - Ukvarjanje z nedovoljeno prostitucijo (Ausübung der Verbotenen Prostitution).
18. § 184 a - Prostitucija, ki ogroža mladino (Jugendgefährdende Prostitution).

Seveda pa niso vsa kazniva dejanja iz 13. poglavja KZ ZRN samo takšna, s katerimi se varujejo le mladoletne osebe in otroci pred posegi v njihovo spolno nedotakljivost. Nekatera kazniva dejanja varujejo tudi polnoletne osebe ali samo polnoletne osebe, kot npr. pri kaznivem dejanju posilstvo po § 177, spolno nasilje po § 178 in spolna zloraba slabotne osebe po § 179.

Po določbah § 174 in § 174 a in 174 b so kazniva spolna dejanja, ki jih izvršijo storilci z osebami, ki so od njih odvisne bodisi, da gre za mladoletnike do 16 ali do 18. leta starosti, ki so storilcem zaupani v vzgojo ali varstvo ali pa za mladoletne otroke ali posvojence storilcev. Storilci teh dejanj so lahko v rodbinskem pravnem razmerju z žrtvijo ali pa gre za osebe, ki opravljajo nadzor nad drugimi osebami oziroma imajo takšen uraden položaj, da so žrtve odvisne od njih. Posebej so naštetih zavodi, v katerih lahko pride do takšnih zlorab: v

bolnici, v zaporu, v vzgojnem zavodu ipd. Posebno kaznivo dejanje stori tista oseba, ki sodeluje v kazenskem postopku ali postopku za izrek varnostnega ukrepa in zlorabi položaj za spolna dejanja z osebo zoper katero teče postopek (§ 174 b).

S § 175 je kriminalizirano izvrševanje spolnih dejanj moškega starega nad 18 let z moškim pod 18 letom starosti.

Zakon dopušča možnost, da se storilcu, ki še ni dopolnil 21 leto starosti ali če je protipravnost dejanja neznatna, upoštevaje ravnanje tistega, proti komu je dejanje storjeno, kazneni odpusti.

Otroci do 14. leta starosti so kot pasivni subjekt zavarovani predvsem s kaznivim dejanjem po § 176 - spolna zloraba otrok. Po tem določilu je kazniv vsakdo, ki stori kakšno spolno dejanje ali spolno občuje z otrokom. Kazniv je tudi tisti, ki stori kakšno spolno dejanje pred otrokom ali otroka pripravi do tega, da opravi spolno dejanje pred njim ali tretjo osebo ali vpliva na otroka s prikazovanjem pornografskih slik, predmetov, predvajanjem tonskih posnetkov s pornografsko vsebino ali z ustreznim govorjenjem zato, da bi sebe, otroka ali koga drugega spolno vznemiril.

Zakonodajalec na ta način varuje otroke pred spolno neizkušnostjo in pred preranimi spolnimi izkušnjami. Otroci niso dovolj zreli, da bi lahko dojeli kakšne posledice, tako fizične kot psihične lahko nastanejo, če bi prekmalu vstopili v spolne odnose.

Med kaznivimi dejanji, ki so povsem specifična za razmere v ZR Nemčiji so kazniva dejanja: pospeševanje spolnih dejanj mladoletnikov po § 180, pospeševanje prostitucije po § 180 a, zvodništvo po § 181 a, ekshibicionizem § 183, vzbujanje javnega pohujšanja oziroma jeze § 183 a, ukvarjanje z nedovoljeno prostitucijo § 184 a in prostitucija, ki ogroža mladino § 184 b. Zaradi tega teh kaznivih dejanj podrobneje ne obravnavamo.

Opombe

1. Hans-Heinrich Jescheck: Strafgesetzbuch-Textausgabe
18. Auflage - DTV Stand 1. Juli 1978 - Einführung s. 17
2. Dr. Walter Becker: Schutz von Ehe, Familie und sexueller
Freiheit im neuen Strafrecht - Zentralblatt für Jugend-
recht und Jugendwohlfahrt, šte. 11/1970, s. 269-274
3. Hirjan Singer: Maloletnici u krivičnom pravu, Informator
1978, s. 236

II. STATISTIČNA PODOBA TRPINČENJA OTROK V SR SLOVENIJI - Alenka Šelih

1. Uvod

Tako za jugoslovanske kakor za slovenske razmere velja v zvezi s statističnimi podatki, ki so nam na voljo, ugotovitev, da organi družbenega nadzorstva obravnavajo le majhen del primerov trpinčenja otrok in tudi za nas velja ugotovitev, da gre za prikrit pojav, do katerega seže formalno družbeno nadzorstvo s svojimi organi (policija, pravosodni organi) samo v ekstremnih in ekscesivnih primerih. Ob tem ne želimo reči, ali je taka praksa smiselna in upravičena, temveč se zaenkrat ustavljamo le ob ugotovitvi sami. Podatki kazenske sodne statistike kakor jih pri nas zbiramo so nasploh zelo skopi kar zadeva žrtve. Tako med objavljenimi podatki ni mogoče njati podatkov o starosti ali spolu žrtve. Tudi posebni obrazec organov za notranje zadeve, ki kategorijo žrtve sicer vključuje, zahteva samo podatke o teh dveh temeljnih značilnostih žrtve, kadar je to fizična oseba.

Za potrebe raziskave je bilo zato treba zbrati neobjavljene podatke o kategoriji žrtev. Pri tem smo zajeli otroke do 14. leta ter mladoletnike od 14. do 18. leta starosti. Te podatke smo zbrali za tista kazniva dejanja, pri katerih smo domnevali, da je otrok oz. mladoletnik pogosteje lahko žrtev, upoštevali smo seveda tudi tista kazniva dejanja, pri katerih je žrtev lahko samo otrok oz. mladoletnik. Podatke smo zbrali glede na to, ali je bila vložena ovadba (podatki ONZ), ali je bila vložena obtožnica (podatki JT) in glede na obsodbe (podatki sodišč).

Kot leta opazovanja smo upoštevali obdobje od 1979. leta do 1984. leta. Pri tem smo se zavedali, da bodo podatki za leto 1979 in 1980. nekoliko nižji od naslednjih, med drugim tudi zato, ker je tik pred tem začela veljati nova kazenska zakonodaja, leta 1979. pa je bila izvedena tudi reorganizacija sodišč. Oboje je vplivalo na zmanjšanje obsega dela sodišč.

Kazniva dejanja, za katera smo posebej zbirali podatke o tem, ali so bile žrtve otroci oz. mladoletniki so bila naslednja: detomor, huda in posebno huda telesna poškodba med kaznivimi dejanji zoper življenje in telo. Zaradi majhnih frekvenc nismo upoštevali umora. Med kaznivimi dejanji zoper zakonsko zvezo, družino in mladino smo upoštevali naslednja kazniva dejanja: zunajzakonska skupnost z mladoletno osebo, odvzem mladoletne osebe, zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje, neplačevanje preživnine in krvoskrunstvo. V poglavju o kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost in moralo smo upoštevali naslednja kazniva dejanja: posilstvo, spolno nasilje, spolni napad na osebo, mlajšo od štirinajst let, kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja, zvodništvo. Poleg teh kaznivih dejanj smo zbrali podatke tudi za kaznivo dejanje postrežbe mladoletnikom z alkoholnimi pijačami.

Poleg teh statističnih podatkov, ki smo jih zbrali za področje SR Slovenije, smo poskusili osvetliti pojav trpinčenja otrok tudi z vidika statističnih podatkov zdravstvene službe. Le-ta zbira podatke o primerih nasilnih smrti ter nepojasnjenih poškodbah po starostnih skupinah oškodovancev in na ta način je bilo mogoče dobiti dodaten vpogled v en del pojava, ki ga označujemo kot trpinčenje otrok.

2. Podatki organov za notranje zadeve

Organi za notranje zadeve posebej evidentirajo temeljne podatke o oškodovancu, tako da je mogoče zbrati podatke o otrocih in mladoletnikih, ki so bile žrtve kaznivih dejanj. Za obdobje, ki smo ga v analizi zajeli, je bila podoba taka-le:

Tabela 1: Storilci naštetih kaznivih dejanj zoper otroke in mladoletnike, ki jih je v letih 1979 - 1984 obravnavala UJV

Člen KZ SRS	1979	1980	1981	1982	1983	1984
49	7	5	5	4	5	2
52	4	5	4	2	-	3
53	24	22	22	32	19	26
97	2	1	2	4	4	3
100	61	36	45	52	55	31
101	11	7	13	20	22	10
104	3	5	6	5	5	3
93	3	6	2	1	1	3
94	-	5	1	3	1	2
96	39	49	40	59	57	47
98	8	6	5	4	9	8
99	4	3	3	1	1	1
103	79	58	84	103	125	96
105	-	3	-	-	3	1
125	-	5	4	7	4	3
Skupaj	251	221	244	294	318	243

Številke, ki jih navajamo v tabeli, statistično niso vznemirljive. Vendar ti podatki le kažejo, da je vsako leto prizadetih s kaznivimi dejanji, ki so zelo osebno narave, med 250 in 300 otrok in mladoletnikov. Pri tem gre za taka kazniva dejanja, kjer je oškodovanost očitna ali so jo kot tako zaznali vsaj organi za notranje zadeve.

Pogostejša so med prijavljenimi kazniva dejanja tista, pri katerih tudi sicer vemo, da so otroci oz. mladoletniki pogosteje žrtve. Med kaznivimi dejanji zoper življenje in telo so to hude telesne poškodbe, med kaznivimi dejanji zoper zakonsko zvezo, družino in mladino kaznivo dejanje zanemarjanja in surovega ravnanja, med kaznivimi dejanji zoper spolno nedotakljivost in moralo pa posilstvo (tu so vklju-

Tabela 2: Storilci obravnavanih kaznivih dejanj, kjer so bile žrtve otroci ali mladoletniki - po poglavjih KZ SRS; leta 1979 - 1984; podatki organov za notranje zadeve SRS

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1979	1980	1981	1982	1983	1984
zoper življenje in telo (brez umora)	35	32	31	38	24	31	112	103	100	122	77	100
zoper zakonsko zvezo, družino in mladino	56	70	53	72	73	64	105	132	100	135	137	120
zoper spolno nedotakljivost	154	114	152	187	214	144	101	75	100	123	140	95

čeni tudi poskusi) in kaznivo dejanje spolnega napada na osebo mlajšo od 14 let. Frekvence so v letih, ko smo pojav opazovali, močno nihale, tako da na podlagi podatkov za obravnavana štiri leta ni mogoče trditi, da bi obstajala stalna tendenca naraščanja ali upadanja.

V tabeli 2. smo podatke združili po posameznih poglavjih ter smo za izhodiščno leto (100 %) vzeli 1981. leto, ker smo menili, da je to leto tisto, ki je najbolj poprečno v šestletnem obdobju. Podatki o obravnavanih kaznivih dejanjih, združeni po poglavjih kazenskega zakona, so v zvezi z delovanjem organom za notranje zadeve pokazali, da so kazniva dejanja po poglavjih v letih 1982 in 1983 narasla, nato pa upadla. Ni izključeno, da je razlog temu tudi morebitna sprememba politike pregona pri teh organih, do katerega je prišlo prav v teh letih, medtem ko podatki za leto 1984. kažejo približno raven iz 1981. leta.

V kazenski sodni statistiki je zelo običajno merilo za stopnjo kriminalitete kriminalitetno število, ki prikazuje razmerje med številom kaznivih dejanj v določeni enoti in številom prebivalstva. Za nekatera kazniva dejanja, pri katerih so bile žrtve otroci oziroma mladoletniki smo zbrali podatke o nasprotnem merilu kot je kriminalitetno število - namreč o viktimitetnem številu. Pri kaznivih dejanjih hude telesne poškodbe, zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja, posilstva, spolnega nasilja in spolnega nasilja nad mladoletno osebo, mlajšo od 14 let smo izračunali viktimitetna števila za leto 1982.

Tabela 3: Viktimitetno število pri izbranih kaznivih dejanjih, po območjih uprav za notranje zadeve
SRS za leto 1982

UNZ - KD	Število skupaj KD	Število ml.oseb	Število vseh žrtev na 10000	Število mladoletnih žrtev na 10000 po členih				
				103.	96.	53.		
Skupaj	372	549.572	6,8	1,9	1,0	0,9	0,6	0,4
Celje	56	72.784	7,7	1,8	1,5	1,2	0,7	0,1
Koper	12	24.908	4,8	2,8	-	0,8	0,4	-
Kranj	26	54.463	4,8	2,4	0,6	-	-	0,7
Krško	18	20.149	9,0	4,5	-	1	1	-
Ljubljana mesto	50	84.957	5,9	2,9	0,2	0,7	0,5	0,5
Maribor	109	92.077	11,8	2,0	2,1	1,8	1,4	0,9
M. Sobota	27	37.164	7,3	1,9	0,8	1,3	-	-
Nova Gorica	7	32.788	2,1	-	0,3	0,3	-	0,3
Novo mesto	14	30.440	4,6	-	0,3	1,3	1	-
Postojna	3	13.582	2,2	2,2	-	-	-	-
Slovenj Gradec	19	22.134	8,6	0,9	2,3	0,5	-	0,9
Trbovlje	7	12.066	5,8	-	0,8	0,8	1,7	-

Iz podatkov tabele je mogoče razbrati splošna viktimitetna števila ter viktimitetna števila za mladoletne osebe pri navedenih kaznivih dejanjih. Kot smo lahko pričakovali je stopnja viktimitete pri teh kaznivih dejanjih nižja kot poprečno, vendar pa se razlikuje po posameznih področjih Slovenije. V zvezi s tem je mogoče postaviti dve domnevi - ali da so kazniva dejanja te vrste na tistih območjih, kjer so števila višja, resnično višja, ali pa, da je intenzivnost dela organov za notranje zadeve na različnih območjih različna in da torej te številke odsevajo intenziteto dela teh organov.

3. Podatki javnega tožilstva

Iz okvira dela organov javnega tožilstva so dosegljivi podatki o vloženi obtožnici. Posebej zbrani podatki o starosti žrtev pri kaznivih dejanjih, za katera smo podatke posebej zbirali, kažejo naslednjo sliko:

Tabela 4: Polnoletne osebe, zoper katere so bile v obdobju 1979-1984 vložene obtožnice za naštetá kazniva dejanja zoper otroke in mladino

Člen KZ SRS	1979	1980	1981	1982	1983	1984
49	2	6	1	3	5	8
52	30	28	35	31	31	27
53	181	236	248	265	280	243
97	11	3	1	1	-	-
100	53	73	67	67	77	208
101	3	14	6	11	11	8
104/1	1	1	12	1	-	2
104/2	-	-	1	3	3	1
93	-	4	2	1	-	-
94	9	9	4	14	12	4
96	34	38	41	41	43	41
98	135	108	148	166	154	130
99	-	-	-	-	-	-
103	19	35	23	39	42	27
105	1	1	-	5	5	4
125	1	1	6	2	2	-
Skupaj	520	597	642	688	704	748

Ti podatki niso neposredno primerljivi s podatki organov za notranje zadeve. Oškodovanci se, tako se zdi, poslužujejo možnosti, da vlagajo ovadbe neposredne javnemu tožilstvu, zlasti pri nekaterih kaznivih dejanjih. Eno takih dejanj je neplačevanje preživnine in kazniva dejanja telesne poškodbe. Ta okoliščina lahko obrazloži dejstvo, da je število kaznivih dejanj te vrste v podatkih javnega tožilstva bistveno večje kot med podatki organov za notranje zadeve. Četudi to upoštevamo, pa vendar le preseneča dejstvo, da je število oseb, zoper katere so vložene obtožnice zaradi kaznivih dejanj, pri katerih so žrtve otroci oziroma mladoletniki, v celoti bistveno večje kot število enakih kaznivih dejanj, kakor so jih obravnavali organi za notranje zadeve.

V tabeli 5. prikazujemo sintetično kazniva dejanja, ki jih obravnavamo po poglavjih KZ SRS hkrati z indeksi, pri čemer smo za osnovo vzeli prav tako kot pri podatkih ONZ 1981. leto

Medtem ko pri podatkih ONZ ni obstajal padec v letih 1979 in 1980, podatki za javna tožilstva precej jasno kažejo, da so nanje vplivale okoliščine, ki smo jih navedli. V naslednjih letih pa kažejo podatki, ki jih analiziramo, bodisi rahlo težnjo porasta, ali pa vsaj ostajanja na isti ravni. Močan porast je zaslediti pri kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost in moralo, čeprav je tudi v zvezi s temi podatki treba opozoriti na previdnost, ker ni izključeno, da gre za trend, ki ne bo ostal trajen. Odprto je tudi vprašanje, čemu ga je mogoče pripisati - dejanskemu povečanju teh kaznivih dejanj, večji aktivnosti ONZ in javnega tožilstva pri odkrivanju in pregonu, višji stopnji osveščenosti ljudi ter s tem v zvezi pogostejšemu prijavljanju - če naštejemo le nekatere izmed možnih vzrokov.

Tabela 5: Polnoletne osebe, zoper katere so bile v letih 1979-1984 vložene obtožnice zaradi obravnavanih kaznivih dejanj, kjer so bile žrtve otroci ali mladoletniki; po poglavjih KZ SRS; za SRS

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1979	1980	1981	1982	1983	1984
zoper življenje in telo (brez umora)	213	270	284	299	316	278	75	95	100	105	111	98
zoper zakonsko zvezo, družino in mladino	191	162	196	223	209	175	97	95	100	113	106	89
zoper spolno nedotakljivost	78	125	115	128	135	250	68	108	100	111	117	208

4. Podatki sodne statistike

Podatki o polnoletnih obsojenih osebah zaradi izbranih kaznivih dejanj, pri katerih so bile žrtve otroci oziroma mladoletniki, so dokaj skladni s podatki javnega tožilstva o obtoženih osebah. Njihovo število je seveda manjše glede na to, da kar precej velik delež obtožb ne pripelje do obsodb.

Tabela 6: Polnoletne obsojene osebe v letih 1979-1984 po naštetih kaznivih dejanjih zoper otroke in mladoletnike

Člen KZ	1979	1980	1981	1982	1983	1984
49	2	-	1	2	3	1
52	74	19	23	33	34	31
53	95	141	207	189	185	215
97	3	-	1	1	1	-
100	46	48	45	31	54	38
101	5	-	7	5	5	10
104/1	3	-	-	-	-	-
104/2	2	-	-	-	4	2
93	1	-	-	2	-	-
94	6	-	3	4	11	8
96	37	28	34	46	30	34
98	88	83	90	113	101	110
99	-	-	-	-	-	-
103	18	15	27	27	32	19
105	2	-	4	1	1	-
125	-	-	1	1	1	2
Skupaj	415	364	486	490	499	498

Absolutne številke so v opazovanem obdobju dokaj stalne in se bistveno ne spreminjajo. Zaradi posebnosti, ki smo jih omenili že pri podatkih javnega tožilstva, pa je število obsojenih oseb za obravnavana kazniva dejanja precej večje kot število takih oseb, ki jih obravnavajo organi za notranje zadeve. Ne glede na razlago je ta okoliščina presenetljiva, še posebej, ker lahko upravičeno domnevamo, da so prav organi za notranje zadeve tisti, ki najpogosteje zvedo za kazniva dejanja, pri katerih so oškodovani otroci oziroma mladoletniki, še zlasti, ko intervenirajo v družinah. V zvezi s temi intervencijami pa je res, da se jih delavci v policiji po vsem svetu izogibajo in le neradi posegajo v družinske prepire zaradi posebne narave takih intervencij, posebnih odnosov med udeleženci takih kriznih situacij ter nenazadnje zaradi dvomov o tem, do kolikšne mere so taki posegi upravičeni in tudi smotrni.

Vendar si je ne glede na te pomisleke le treba postaviti vprašanje, ali so taka stališča upravičena, če bi bilo res, da se zaradi pasivnosti v teh primerih povečuje možnost, da so oškodovani otroci oziroma mladoletniki.

Tabela 7: Polnoletne obsojene osebe v letih 1979-1984 zaradi obravnavanih kaznivih dejanj, kjer so bile žrtve otroci ali mladoletniki; po poglavjih KZ SRS, za SRS

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1979	1980	1981	1982	1983	1984
zoper življenje in telo (brez umora)	171	160	230	222	219	246	74	70	100	96	95	107
zoper zakonsko zvezo, družino in mladino	135	111	128	166	143	152	105	87	100	130	112	119
zoper spolno nedotakljivost	76	63	84	65	97	71	90	75	100	77	115	85

V tej tabeli prikazujemo, tako kot prej za organe za notranje zadeve in javna tožilstva podatke o obsojenih osebah po poglavjih KZ SRS. Trendi, kakor izhajajo iz podatkov sodne statistike, so manj stalni kot pri podatkih organov za notranje zadeve - nihanja po posameznih letih so večja in na podlagi teh podatkov ni mogoče ničesar reči o smereh gibanja obravnavanih kaznivih dejanj, storjenih na škodo otrok oziroma mladoletnikov. Najbolj poudarjeno tendenco naraščanja kažejo po teh podatkih kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino. Morda lahko ta pojav vsaj delno pojasnimo s tem, da je dokaj stalno naraščalo kaznivo dejanje neplačevanja preživnine - to pa je verjetno povezano s težjimi ekonomskimi in socialnimi pogoji, v katerih živimo in ki so se začeli kazati zlasti od 1982. leta dalje.

5. Podatki zdravstvene službe o poškodovanih in umrlih otrocih in mladoletniki

Zdravstvena služba vodi o osebah, ki so bile poškodovane ali so umrle zaradi nasilja posebno evidenco, ki je drugačna se vodi po drugačnih merilih, kakor pa jih uporablja sodna statistika. Poškodbe oz. smrti se vodijo pod splošnim merilom "zunanji vzroki poškodb in zastrupitev", znotraj te kategorije pa so podatki uvrščeni v rubriko "umor in naklepno prizadejana poškodba s strani drugih oseb". Srbohrvaško besedilo uporablja pri tem izraz "namerno", kar v vsakdanjem jeziku pomeni ravnanje, ki ni slučajno se pa ne krije v celoti s strokovnim izrazom "naklepno". Znotraj te kategorije zdravstvena statistika razlikuje med "naklepnimi" ravnanji in "nenaklepnimi" ali "slučajnimi". Ne da bi se spuščali v podrobnejšo analizo tega, kaj te kategorije obsegajo, navajamo kot informacijo, ki lahko dopolni podobo o problemu, ki ga obravnavamo, tudi te podatke.

Tabela 8: Poškodovani otroci in mladoletniki, zdravljeni v zdravstvenih ustanovah v SR Sloveniji 1979-1983

Vrsta poškodovanja	1979	1980	1981	1982	1983
pretep	114	103	122	105	103
posilstvo	1	4	1	3	
poškodbe z ostrim predmetom	20	13	23	16	8
poškodbe s topim predmetom	24	14	21	6	12
poškodbe s strani staršev		1	1	3	10
druge poškodbe	10	21	19	10	5
"slučajne" ali "nenaklepne"	4	11	4	4	10
Skupaj	173	167	191	147	148

Iz tabele je moč razbrati, da je precej pogosto poškodba otrok oziroma mladoletnikov taka, ki izvira iz pretepa z drugo osebo, ki pa ni stariš. Poškodbe s strani staršev so navedene posebej in so statistično povsem nepomembne. Presenetljiv je edinole porast v 1983. letu, ki pa - gledano absolutno - še vedno predstavlja zelo majhen del pojava.

Števila umurlih otrok in mladoletnikov zaradi umora ali naklepne oz. nenaklepne poškodbe vodijo v zdravstveni statistiki ločeno. Njihovo število - glede na težo posledice - ni majhno.

Ta števila se gibljejo po letih takole:

	"naklepna"	"nenaklepna" ali "slučajna"	skupaj
1979	5	2	7
1980	7	1	8
1981	11	5	16
1982	3	2	5
1983	10	7	17

Med temi podatki žal ne moremo razbrati tistih, ki se nanašajo vsaj pretežno na trpinčenja otrok, upravičena pa je domneva, da je del teh primerov vezan na ta pojav in po vsej verjetnosti njegova najhujša posledica.

III. EMPIRIČNE UGOTOVITVE O KAZNIVIH DEJANJIH, PRI KATERIH SO ŽRTVE OTROCI IN MLADOLETNIKI NA OBMOČJU TEMELJNEGA SODIŠČA CELJE, ENOTA CELJE - Vladka Petrič-Filipov

Viri podatkov

1. Splošne značilnosti zbranih podatkov

Čas opazovanja

Prvotno so bili podatki zbrani za obdobje od preobrazbe slovenskega pravosodja, to je od 1/7-1977 do 31/12-1980. Ugotovljeno je bilo, da je Temeljno sodišče Celje - Enota Celje v tem obdobju obravnavalo le 23 kazenskih zadev, v katerih so bili žrtve otroci. Zato so bili podatki zbrani še za leto 1981 in zajema seminarska naloga časovno obdobje od 1/7-1977 do 31/12-1981.

Območje

Območje opazovanja je bilo območje Temeljnega sodišča Celje - Enota Celje.

Enota opazovanja

Enota opazovanja so bila kazniva dejanja iz pravnomočno končanih kazenskih zadev iz X. poglavja Kazenskega zakona SRS - to je kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino (čl. 92 do 99 KZ SRS) in iz XI. poglavja KZ SRS, to je

kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost in moralo (čl. 100 do 104 KZ SRS).

Viri podatkov

Viri podatkov so bili pri organih izven pravosodja podatki, ki so jih na podlagi poslanih vprašalnikov posredovale osnovne šole, socialne službe, zdravstvena služba in uprava za notranje zadeve, pri pravosodnih organih pa pravnomočno končane kazenske zadeve.

2. Zaznavnost kaznivih dejanj, kjer so žrtve otroci

2.1 Ugotovitve osnovnih šol

Na opazovanem območju deluje 13 osnovnih šol, ki jih obiskuje okrog 8.000 otrok. Šole so v opazovanem obdobju zasledile le 26 primerov kaznivih dejanj na škodo otrok in to 17 primerov grdega ravnanja, 4 primere zanemarjanja in grdega ravnanja, 3 primere spolnega nasilja in 1 primer telesne poškodbe. Vse šole razen ene vodijo evidenco o številu opaženih kaznivih dejanj na škodo učencev. V primerih, ki so jih zasledili, so tudi ukrepali in so bili klicani starši teh otrok, obveščena socialna služba, v težjih primerih uprava za notranje zadeve.

2.2 Ugotovitve organov socialnega skrbstva

Trije centri za socialno delo, ki delujejo na opazovanem območju, to je Center za socialno delo Celje, Center za social-

no delo Laško in Center za socialno delo Šentjur so zasledili le 34 primerov. Vse primere je zaznal Center za socialno delo Celje, medtem ko ostala dva nista zasledila niti enega primera. Na centru za socialno delo Celje so ugotovili 3 primere grdega ravnanja, 10 primerov zanemarjanja in grdega ravnanja, 3 primere telesne poškodbe, 9 primerov spolnega nasilja, 4 primere odvzema mladoletne osebe in 5 primerov zunajzakonske skupnosti z mladoletno osebo.

Tabela 1: Starost in spol žrtv po podatkih UNZ Celje

2.3 Ugotovitve zdravstvene službe

Za zdravstveno varstvo otrok in mladine je na opazovanem območju poskrbljeno v Otroškem dispanzerju Celje, Šolskem dispanzerju Celje, v zdravstveni ambulanti v Štorah in Vojniku ter Bolnišnici Celje. Vse zdravstvene institucije so v odgovorih navedle, da ne vodijo evidence o kaznivih dejanjih na škodo otrok in niso posredovale nobenih podatkov. Izjema je bila le ambulanta Store, ki je zaznala 6 primerov grdega ravnanja z otroki, vendar je število ugotovila le približno po spominu. Vse zdravstvene službe pa so v primerih, če so zasledile, da gre za poškodbo oziroma sum poškodbe, prizadejane s kaznivim dejanjem, takoj obvestile patronažno službo, Center za socialno delo, šolo ali Upravo za notranje zadeve.

2.4 Ugotovitve organov za notranje zadeve

UNZ Celje je evidentiral 49 primerov, kjer so bili žrtve otroci oziroma mladoletniki. Na prvem mestu so bila kazniva de-
ja-

nja zoper spolno nedotakljivost in moralo, slede jim kazniva dejanja telesnih poškodb in nato kazniva dejanja zanemarjanja in grdega ravnanja z otroki. 36 primerov je bilo spolnega nasilja, 6 primerov zanemarjanja in grdega ravnanja in 7 primerov telesne poškodbe. Žrtve so bile pretežno deklice v starosti 14 do 18 let, podrobneje pa je starost in spol žrtve razvidna iz naslednje tabele.

Tabela 1: Starost in spol žrtev po podatkih UNZ Celje

Spol	starost v letih			Skupaj
	0 - 6	7 - 13	14 - 18	
Moški	3	6	10	19
Ženske	2	14	14	30
Skupaj	5	20	24	49

Najštevilnejša je skupina žrtev v starosti od 14 do 18 let, kar ustreza tudi strukturi kaznivih dejanj. Najmanjša pa je skupina v starosti 0 do 6 let. Pridružiti se velja ugotovitvam ameriških raziskovalcev o tem, da se kazniva dejanja na škodo najmlajših otrok najtežje odkrijejo, ker ti sami ne znajo povedati o tem, ta dejanja ostanejo znotraj družine in so zato pogosto prikrita.

Tabela 2: Kdo je kaznivo dejanje prijavil

Ovaditelj	starost v letih			Skupaj
	0 - 6	7 - 13	14 - 19	
lastna dejavnost UNZ	4	8	5	17
otrok + starši	-	7	13	20
šola, zdr. s. soc. služba	1	5	6	12
Skupaj	5	20	24	49

Največ kaznivih dejanj so prijavili starši in otroci žrtve sami. Teh je bilo 20. Nato sledi lastna dejavnost organov za notranje zadeve, ki je ugotovila 17 primerov kaznivih dejanj, šole, zdravstvena služba in socialna služba pa so ugotovile 12 primerov kaznivih dejanj.

Starši so prijavili predvsem kazniva dejanja grdega ravnanja in zanemarjanja po enem roditelju, ali spolne delikte v krogu družine. Organi za notranje zadeve so odkrili največ kaznivih dejanj, kjer nastopajo kot žrtve otroci v starosti 0 do 13 let. V najvišji starostni skupini pa največ prijav o tem podajo starši ali žrtve same. To je namreč starost, ko je otrok že toliko samostojen, da nam lahko pove o kaznivem dejanju, ve kje mora to povedati in da je sposoben podati tudi izjavo. Vprašanje je, zakaj službe, ki delajo predvsem na področju varstva otrok in družine, odkrijejo le malo število primerov. Ali gre tu za preobremenjenost z drugim delom ali za pomanjkanje čuta ali pa za odkrivanje, vendar nikakršno ukrepanje.

3. Kazniva dejanja

3.1 Zunanje značilnosti kaznivih dejanj

Stevilo in vrste

V opazovanem obdobju je Temeljno sodišče Celje - Enota Celje pravnomočno končalo 2.453 kazenskih zadev, od tega le 51 kazenskih zadev iz X. in XI. poglavja Kazenskega zakona SRS, kjer so bili žrtve otroci in mladoletniki. Žrtev je bilo 59, število storilcev teh kaznivih dejanj je bilo 67, storili pa so 72 kaznivih dejanj.

Tabela 3: Stevilo kaznivih dejanj

čl. KZ SRS	X. pog. KZ SRS				XI. pogl. KZ SRS			
čl. KZ SRS	93	94	96	99	100	101	103	104
št. kaz. dej.	7	2	26	2	10	7	17	1
	37				35			
	72							

V 51 kazenskih zadevah je bilo obravnavano skupno 72 kaznivih dejanj. Največ je bilo kaznivih dejanj zanemarjanja in grdega ravnanja z mladoletno osebo, ki jih je bilo 26, tem sledijo kazniva dejanja spolnega napada na osebo mlajšo od 14 let. Vsa ostala kazniva dejanja so v manjšini.

Tabela 4: Vrste kaznivih dejanj po kazenskih spisih

čl. KZ SRS št. kaz. dej.	X. pogl. KZ SRS				XI. pogl. KZ SRS			
	93	94	96	99	100	101	103	104
	3	2	22	2	5	3	13	1
	29				51			
					22			

Tabela prikazuje vrste kaznivih dejanj po kazenskih spisih. Glede na to je v istem kazenskem spisu lahko več storilcev, ki so storili isto kaznivo dejanje, je število kaznivih dejanj po tej tabeli manjše od števila kaznivih dejanj po prejšnji tabeli, ki je štela dejanja, ki so bila v resnici storjena, medtem ko tabela 4 prikazuje samo število kaznivih dejanj, ki so bila po posameznih spisih ne glede na to, ali je dejanje storil en storilec ali pa več storilcev.

Kraj storitve

Tabela 5: Kraj storitve kaznivih dejanj

Kraj/k.d.	Število			%		
	X. pogl.	XI. pogl.	Skupaj	X. pogl.	XI. pogl.	Skupaj
doma	31	20	51	43	28	71
zunaj doma	6	15	21	8	21	29
Skupaj	37	35	72	57	43	100

Največ kaznivih dejanj je bilo storjenih v domačem okolju žrtve,

le ena tretjina zunaj doma. Pri kaznivih dejanjih iz X. poglavja KZ SRS je to razumljivo, izstopajoče pa je pri kaznivih dejanjih iz XI. poglavja KZ SRS.

Trajanje kriminalne dejavnosti

Ni brez dvoma za žrtev zlasti otroka in mladoletnika, kako dolgo traja kriminalna dejavnost. Dlje časa traja, težje so posledice za otroka. Poleg tega pa je trajanje kriminalne dejavnosti tudi indikator, ki je pomemben za oceno stopnje družbene nevarnosti kaznivega dejanja in storilca, pa tudi podatek, ki priča o občutljivosti ali ravnodušnosti okolja, kjer se je kaznivo dejanje dogodilo, o boljši ali slabši pripravljenosti različnih instanc družbenega nadzorstva, da te pojave odkrijejo, preprečijo in procesuirajo.

Tabela 6: Trajanje kriminalne dejavnosti

Trajanje krim. dejav./k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
1 x	6	24	30	7	34	41
večkrat	-	11	11	-	15	15
0 - 1 leto	19	-	19	27	-	27
več let	3	-	3	4	-	4
ni podatkov	9	-	9	13	-	13
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Samo v 41 % primerov je bila kriminalna dejavnost enkratna, zla-

sti je bilo to pri kaznivih dejanjih spolnega nasilja. V vseh ostalih primerih pa je šlo za dalj časa trajajočo kriminalno dejavnost, kar je imelo za otroka prav gotovo pogubnejši vpliv.

3.2 Preddeliktna razmerja

Preddeliktna razmerja so razmerja med storilcem in žrtvijo pred storjenim kaznivim dejanjem. Lahko so v naslednjih oblikah:

- storilec in žrtev se ne poznata,
- storilec in žrtev se poznata, pa ni socialnega odnosa,
- storilec in žrtev se poznata in imata površne socialne odnose (sosedje),
- storilec in žrtev se poznata in imata prepletene socialne odnose (družinski prijatelji, sorodniki ...).

Vrste

Tabela 7: Vrste preddeliktnih razmerij

Predd.raz- mer/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
ne poznata	-	5	5	-	7	7
poznata, ni soc. odnosov	-	-	-	-	-	-
površni soc. odnosi	8	23	31	11	32	43
prepleteni soc. odnosi	29	7	36	40	10	50
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Najpogostejša so prepletena socialna razmerja in to pri kaznivih dejanjih iz obeh poglavij. To je pri kaznivih dejanjih iz X. poglavja razumljivo. Zaskrbljujoče pa je zlasti pri kaznivih dejanjih iz XI. poglavja, kjer so na prvem mestu površna socialna razmerja, že na drugem pa prepletena socialna razmerja: Če ugotovitve strnemo, lahko zaključimo, da otrokom ne preti nevarnost od tujcev, pred katerimi jih najpogosteje svarimo.

Ali so bila preddeliktna razmerja znana

Poskušali smo ugotoviti, ali so bile razmere znane že pred tem, ko je prišlo do prijave kaznivega dejanja. Steli smo, da so bile znane takrat, ko jih je socialna služba že imela evidentirane in so bili podatki o tem že v kazenskem spisu. To je bilo le v 27 % kaznivih dejanj.

Vprašanje je, na kakšen način je socialna služba prišla do teh podatkov. V kolikor je do njih prišla na podlagi lastne dejavnosti, torej če jih je sama zaznala pri stikih s terenom, je mogoče zaključiti, da je socialna služba sposobna tudi preventivno ukrepati.

Tabela 8: Ali so bila preddeliktna razmerja znana

Predd. raz- merja/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
znana	17	2	19	23	3	26
neznana	17	16	33	24	22	46
ni podatkov	3	17	20	4	24	28
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Prejšnje intervencije

Prejšnje intervencije so vse delo oziroma opravljeni ukrepi pristojnih institucij, ki so pojav kaznivega dejanja, zaznale in so ukrepale že predno je bilo kaznivo dejanje prijavljeno oziroma predno je bil storilec kaznovan. Da so bile prejšnje intervencije opravljene je bilo šteti tedaj, če so bili podatki o tem v kazenskem spisu.

Tabela 9: Prejšnje intervencije

Interven- cije/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
da	9	1	10	12	2	14
ne	24	18	42	34	25	59
ni podatkov	4	16	20	5	22	27
Skupaj	37	35	72	51	49	100

V primerjavi s tabelo 8 je opazno, da so bile razmere pristojnim organom znane v 26 % primerov kaznivih dejanj, prejšnje intervencije pa so bile opravljene le v 14 % primerov kaznivih dejanj. To je zaskrbljujoče zlasti pri kaznivih dejanjih iz X. poglavja, vendar pa ne gre pozabiti, da je tu intervencija običajno zelo obsežna (na primer oddaja otroka v drugo družino, postopek za odvzem roditeljske pravice), česar pa prav gotovo ni mogoče storiti kar čez noč. V primerih, ko ima socialna služba možnost takoj ukrepati, pa so pogosto prav star-

ši storilci kaznivih dejanj tisti, ki ta postopek zavirajo.

4. Storilci

Število

Tabela 10: Število storilcev

Število storilcev/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
en	25	21	46	37	31	68
dva	4	8	12	16	12	18
tri in več	4	5	9	6	18	14
Skupaj	33	34	67	49	51	100

Skupno število storilcev je bilo 67, število storilcev iz X. poglavja je bilo 33, iz XI. poglavja pa 34. Najpogosteje je bil samo en storilec in to v 68 % primerov, 2 storilca sta bila najpogosteje pri kaznivih dejanjih iz X. poglavja, kjer je šlo za oba roditelja in to v 12 % primerov.

Spol

Tabela 11: Spol storilca (po kaznivih dejanjih)

Spol/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
M	24	35	59	33	49	82
Ž	11	-	11	15	-	15
M + Ž	2	-	2	3	-	3
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Storilci kaznivih dejanj so bili v glavnem moški, ženske le v manjšem obsegu. Poudariti velja, da so ti podatki samo za obravnavane storilce, pri čemer so moški pogosteje zaradi hujših oblik storitve kaznivih dejanj prej odkriti in prijavljeni.

Starost

Tabela 12: Starost storilca (po kaznivih dejanjih)

Starost/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
do 20	4	3	7	5	4	9
21 - 30	21	22	43	29	31	60
31 - 40	10	4	14	14	6	20
več kot 41	2	6	8	3	8	11
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Storilci so bili pretežno osebe stare 20 do 30 let, torej v vitalni življenjski dobi. Poleg tega je to starostno obdobje, ko ljudje začno družinsko življenje, prihajajo v najtežje konfliktna situacije, njihovi otroci že dosežejo določeno starost, v kateri postanejo vzgojno zahtevni in svoje eventualne negativne lastnosti že začno kazati navzven.

Izobrazba

Tabela 13: Izobrazba storilca (po kaznivih dejanjih)

Izobrazba/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
osnovna š.	22	14	36	30	20	50
srednja š.	12	20	32	17	28	45
visoka	3	1	4	4	1	5
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Izobrazba storilcev je sorazmerno nizka. Ker polovica ima samo osnovno šolo, ni pa iz kazenskih spisov razvidno, ali gre za končano ali nekončano osnovno šolo, ali šolo s prilagojenim programom. V kolikor bi te podatke lahko primerjali s podatki o družinskem stanju storilca, številom otrok v njegovi družini in ekonomskim stanjem, bi lahko preverili ugotovitve nekaterih raziskovalcev o tem, ali so storilci teh kaznivih dejanj res iz obrobnih slojev prebivalstva.

Družinsko stanje

Tabela 14: Družinsko stanje storilca

Družin.sta- nje/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj
samski	23	11	34	32	15	47
poročen	8	24	32	11	34	45
razvezan	6	-	6	8	-	8
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Večina storilcev je bila samskih. Niti en storilec ni živel v izvenzakonski skupnosti. Zlasti je to, da gre za storilca, ki je samski, zaskrbljujoče pri kaznivih dejanjih iz X. poglavja. Iz tega je mogoče sklepati na nižji ekonomski položaj teh storilcev, kar bi v neki meri šlo v prid trditvam, da ekonomski standard vpliva tudi na vedenje storilcev. Osebe z nižjo izobrazbo, slabšim delovnim mestom, pretežno nezaposlene z velikim številom otrok, se pogosto znajdejo v takem položaju, ko ne znajo več razrešiti niz življenjskih težav in v takem stanju često reagirajo z agresijo, begom v alkohol, nasilnim modelom vedenja, kar je spremljano tudi z zelo nizkim moralnim in etičnim nivojem. Ni čudno, da se v taki socialni situaciji poleg ostalega pojavlja tudi neodgovoren odnos do otrok. Po drugi strani pa je mogoče, da so neodgovorna dejanja nasproti otrokom v višjih socialnih sredinah prikritejša in manj opazna, pa tudi pozornost organov družbenega nadzorstva nanje je vsekakor manjša.

5. Žrtve

5.1 Splošne značilnosti žrtve

Žrtev kaznivega dejanja je tisti, proti kateremu je bilo kaznivo dejanje storjeno, torej vsakdo, ki je oškodovan in ki nekaj trpi. V seminarski nalogi so žrtve otroci v starosti od 0 do 18 let. Ugotovljeno je, da je v kazenskih spisih zelo malo podatkov o žrtvi, dosti manj kot o storilcu.

Raziskave v tujini so pokazale, da so nekatere kategorije otrok mnogo pogosteje žrtve kot druge (na primer hendikepirani otroci, otroci rojeni kljub nezaželeni nosečnosti, bolehnih otroci, izven zakonske zveze rojeni otroci ...). Tega v seminarski nalogi ni bilo mogoče preveriti, ker je temeljila le na podatkih iz kazenskega spisa.

Število žrtev

V 51 kazenskih zadevah je bilo 59 mladoletnih žrtev, to je 37 žrtev kaznivih dejanj iz X. poglavja KZ SRS in 22 žrtev kaznivih dejanj iz XI. poglavja KZ SRS. Dve žrtvi ali več so bile redko, izjemoma pri kaznivih dejanjih iz X. poglavja, zlasti pri kaznivem dejanju zanemarjanja in grdega ravnanja. O tem govore tudi ameriški raziskovalci, ki opozarjajo na "Pepelkin sindrom".

Tabela 15: Število

Število žr- tev/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj
ena	24	22	46	41	37	78
dve	4	-	4	7	-	7
več	9	-	9	15	-	15
Skupaj	37	22	59	63	37	100

Spol

Deklice so bile pogostejše žrtve in to v 66 %, dečki v 24 % primerov, oba spola skupaj le v 10 %. Večji del deklic je zlasti izstopajoč pri kaznivih dejanjih iz XI. poglavja, kar je tudi razumljivo glede na ugotovitve o spolu storilcev teh kaznivih dejanj.

Tabela 16: Spol

Spol žr- tve/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj
M	13	1	14	22	2	24
Ž	18	21	39	30	36	55
M + Ž	6	-	6	10	-	10
Skupaj	37	22	59	62	38	100

Starost

Po starosti smo žrtve razdelili v tri skupine in to stare

- od 0 do 5 let,

- od 6 do 13 let in

- od 14 do 18 let.

Starost žrtve je izračunana v času storitve kaznivega dejanja.

Tabela 17: Starost

Sta- rost/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skü- paj	X.pogl.	XI.pogl.	Skü- paj
do 5 let	11	-	11	19	-	19
6 - 14 let	19	12	31	32	20	52
14 - 18 let	7	10	17	12	17	29
Skupaj	37	22	59	63	37	100

Žrtve so bili najpogosteje otroci v starosti 6 do 14 let, torej v času, ko obiskujejo osnovno šolo. Vprašljivo je, ali je to odraz stvarnega stanja ali pa le intenzivnejšega odkrivanja kaznivih dejanj v tem obdobju starosti.

Pri otrocih predšolske starosti se posledice kaznivih dejanj te vrste težje opazijo, razen v primerih, ko je zaradi težkih fizičnih poškodb potrebna zdravniška pomoč. Otrok v starosti, ko obiskuje osnovno šolo, pa se že znatno več giblje izven družine, ni več tako odvisen od roditeljev, vzbuja pozornost oko-

lice s svojim vedenjem in drugimi znaki kaznivih dejanj, pa tudi sam je sposoben povedati o kaznivem dejanju.

Ugotovitve kažejo selektivnost detekcije kaznivih dejanj glede na starost žrtve. Zato se vsiljuje domneva, da je v resnici več žrtev v starosti do 6 let in da se tu kazniva dejanja najtežje odkrijejo. V kolikor je tako, so otroci v obdobju aktivnega psihofizičnega razvoja najbolj izpostavljeni dejanjem, kar pa ima prav gotovo določen vpliv na njihov razvoj, vedenje, stopnjo socialne integracije in podobno.

Izobrazba

Tabela 18: Izobrazba

Izobrazba/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
-	11	-	11	19	-	19
šola s prilagojenim programom	6	2	8	10	3	13
osnovna šola	12	11	23	20	19	39
srednja šola	2	9	11	4	15	19
ni podatkov	6	-	6	10	-	10
Skupaj	37	22	59	63	37	100

Izobrazba žrtev je pretežno osnovna šola, kar ustreza ugotovitvam o starosti žrtev. Dokaj visok je delež otrok žrtev, ki obiskujejo šolo s prilagojenim programom, kar daje tem kaznivim dejanjem posebno težo.

5.2 Odnos žrtve do kaznivega dejanja

Tabela 19: Kdo je dal povod za kaznivo dejanje (po kazenskih spisih)

Povod/k.d.	Število			%		Skupaj
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	
žrtev	8	1	9	16	2	18
storilec	13	20	33	25	39	64
ni podatkov	8	1	9	16	2	18
Skupaj	29	22	51	57	43	100

Viktimološka spoznanja, ki opozarjajo na vlogo, ki jo ima žrtev pri genezi kaznivega dejanja, so se pri raziskavi pokazala kot pravilna. Kar v 18 % primerov je bila žrtev tista, ki je dala povod za kaznivo dejanje. Zanimivo je, da je prispevek žrtev iz XI. poglavja majhen. To kaže na upravičenost ugotovitev v uvodu omenjenih avtorjev, da so tudi otroci, ki so žrtve zanemarjanja in grdega ravnanja posebneži, ki sami nemalokrat izzovejo tako ravnanje staršev oziroma oseb, ki skrbe zanje.

V 18 % primerov povod kaznivega dejanja ni bil raziskan oziroma to ni bilo razvidno iz izreka niti iz obrazložitve sodbe. Možno je, da je bil povod za kaznivo dejanje sicer raziskan, da pa ni bil omenjen v pisni obrazložitvi sodbe.

Tabela 20: Odnos žrtve

Odnos žrtve/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
fizični odpor	15	12	27	26	20	46
pasivna	6	7	13	10	12	22
sama pripomogla	4	-	4	7	-	7
ni podatkov	12	3	15	20	5	25
Skupaj	37	22	59	63	37	100

Odnos žrtve do kaznivega dejanja je zelo pomemben, saj žrtev ni le pasiven objekt, marveč marsikdaj zelo aktivno deluje in pripomore k temu, da je kaznivo dejanje storjeno. To pa je pomemben element pri ugotavljanju kazenske odgovornosti storilca in kaznovalni politiki.

Prispevku žrtve h kaznivim dejanjem se je v kazenskih postopkih posvečalo malo pozornosti. Kar v 25 % pregledanih kazenskih zadevah žrtve do kaznivega dejanja sploh ni bil ugotovljen.

V ostalih primerih pa je žrtev bila le malokdaj tista, ki je h kaznivemu dejanju pripomogla, največkrat je nudila storilcu fizični odpor. Glede na specifično starost proučevanih žrtev je razumljiva tudi ugotovitev, da je bilo 22 % žrtev pasivnih. To priča o tem, da se otroci v nevarni situaciji mnogokrat ne znajdejo in prej otrpnejo kot odrasli izkušenejši ljudje.

5.3 Sodelovanje žrtve v kazenskem postopku

Tabela 21: Sodelovanje žrtve v kazenskem postopku

Sodelovanje žrtve/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
da	16	21	37	27	36	63
ne	21	1	22	36	1	37
Skupaj	37	22	59	63	37	100

Žrtev je v kazenskem postopku sodelovala v 63 % primerov, kar pomeni glede na specifične lastnosti žrtev (19 % teh je starih pod 6 let - tabela 17) veliko udeležbo. Žrtev je sodelovala v dokaznem postopku, bila je zaslišana kot oškodovanec, kar pa je bilo za žrtev zlasti ob dejstvu, da se je dogajalo to, da je morala o kaznivem dejanju večkrat izpovedati. Tako je o dogodku povedala v predhodnem postopku, v preiskavi, če je ta bila, pa potem še na glavni obravnavi. Težave, ki jih je žrtev imela pri udeležbi v kazenskem postopku, so se kazale tudi v tem, da žrtev vedno ni bila sposobna pričati, redko pa se je pričevanju odrekla, nesposobna pričati pa je bila kar v 22 % primerov.

6.1 Okoliščine kaznivih dejanj

Kazenski postopki tega leta kažejo, da je kaznivih dejanj, ki so bila...
 kaznivih dejanj, kaznivih dejanj, kaznivih dejanj...
 kaznivih dejanj, kaznivih dejanj, kaznivih dejanj...

Tabela 22: Ali je žrtev pričala

Priča- la/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj
da	12	14	26	32	38	70
odrekla	-	3	3	-	8	8
blokirana	4	4	8	11	11	22
Skupaj	16	21	37	43	57	100
ni pričala			22			

Ob zelo nizkem odstotku primerov, v katerih se je žrtev odrekla pričevanju, se pojavlja dvom o tem, ali je bila žrtev na to procesno boniteto opozorjena, oziroma ali ji je bilo to povedano na primeren tudi zanjo razumljiv način. Dvom je upravičen ob relativno visokem odstotku žrtev, ki niso bile sposobne pričati, kajti vsaj del teh bi se pričevanju gotovo raje odrekel, kot pa da so kar onemele. Pretirana formalnost in togost kazenskih postopkov v primerih, ko gre za mladoletne žrtve, prav gotovo ni na mestu.

6. Potek kazenskega postopka

6.1 Odkrivanje kaznivega dejanja

Kazenski postopek teče šele takrat, ko je kaznivo dejanje odkrito oziroma zaznano. Kazniva dejanja na škodo otrok so specifična kazniva dejanja, kjer je odkrivanje marsikdaj otežkočeno zlasti

pri žrtvah v starosti do 6 let, ko le-te same o kaznivem dejanju ne povedo, kaznivo dejanje pa ostane pogosto v krogu družine in neprijavljeno. Večja možnost odkrivanja teh kaznivih dejanj je pri šoloobveznih otrocih in mladini. Ta kazniva dejanja lahko zaznajo v šolah, pa tudi v otroških in šolskih dispanzerjih. Kdo je kaznivo dejanje prijavil, kaže naslednja tabela.

Tabela 23: Prijava kaznivega dejanja

Ovadbak.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
žrtev	-	5	5	-	7	7
člani družine	16	27	43	22	38	60
socialna služba	7	1	8	9	2	11
šola+zdravstvo	7	1	8	10	1	11
postaja milice	2	1	3	3	1	4
občani	5	-	5	7	-	7
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Otroci žrtve si najpogosteje sami ne morejo pomagati. So ali premajhni, ali niso sposobni iskati zaščito pri ustreznih službah ali pa se tega boje. Nekoliko starejše žrtve -mladoletniki pa kaznivih dejanj pogosto ne prijavijo, ker jih je sram. O tem priča izredno nizek odstotek otrok žrtev, ki so same prijavile kaznivo dejanje. Zato je utemeljeno stališče večine kriminologov, da organi kazenskega pregona zvedo le za neznatno število dejansko izvršenih kaznivih dejanj na škodo otrok in

mladine.

Občani, to je sosedje, sostanovalci in druge osebe, ki žive v bližini žrtve, neradi prijavijo kaznivo dejanje, nekateri zato, ker se sami boje nasilnega storilca, zlasti ker jim organi kazenskega postopka ne morejo dati nobene garancije, da jih bodo zaščitili, če bo to potrebno. Drugi v samem kaznivem dejanju na škodo otroka ne vidijo nič slabega in ne obsojajo storilca. V primerih grdega ravnanja in zanemarjanja otroka oziroma mladoletnika mislijo, da nihče nima pravice posegati v tujo družino, enako kot tudi oni ne bi pustili, da se nekdo vmešava v njihovo. Pogosto mislijo, da je otrok vzgojno težaven.

Prav gotovo pa je res, da dolgotrajni in neefikasni kazenski postopki z blagim kompromisnim zaključkom v znatni meri destimulirajo občane, organe socialne službe in ostale, da bi podali kazensko prijavo v tako delikatnih zadevah. Tako mnogi iz najraznovrstnejših razlogov pogosto tudi zaradi lastnega miru in komoditete, pomanjkanja hrabrosti in podobno, postanejo tihi sotorilci v nečloveškem vedenju nasproti mladim.

Tabela 24: Kdaj je bilo kaznivo dejanje prijavljeno

Prijava/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
isti dan	6	25	31	8	35	43
do 3 mes.	10	4	14	14	6	20
nađ 3 mes.	21	6	27	29	8	37
Skupaj	37	35	72	51	49	100

Pri teh vrstah kaznivih dejanj je zlasti pomembno, da je kaznivo dejanje prijavljeno takoj, kajti to je odločilen faktor za to, kako dolgo bo kriminalna dejavnost trajala. Kazniva dejanja, pri katerih gre za daljšo kriminalno dejavnost, pri žrtvi puste najtežje posledice.

V 43 % primerov je bilo kaznivo dejanje prijavljeno isti dan, kot je bilo storjeno. Prednjačijo kazniva dejanja iz XI. poglavja. Na drugi strani pa je zaskrbljujoče, da je samo 6 % kaznivih dejanj manj, to je 37 % prijav bilo podano, ko je od kaznivega dejanja preteklo že več kot 3 mesece.

6.2 Preiskava in neposredna obtožba

Modalitete kazenskega postopka lahko v znatni meri vplivajo na specialno in generalno prevencijo, kar je tudi namen kazenskega postopka in kaznovanja. Zanimivi so podatki o tem, v koliko primerih je bila opravljena preiskava, ali vložena neposredna obtožba.

Tabela 25: Preiskava in neposredna obtožba (podatki se nanašajo na število kazenskih spisov)

k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
preiskava	9	18	27	18	35	53
neposredna obtožba	20	4	24	39	8	47
Skupaj	29	22	51	57	43	100

Preiskava je bila opravljena v 53 % primerov. To je velik odstotek, ki kaže na to, da je bilo kaznivo dejanje raziskano že pred vložitvijo obtožbe in da se je prav pri teh vrstah kaznivih dejanj javni tožilec manjkrat odločil za vložitev neposredne obtožbe.

6.3 Izvedba glavne obravnave in sodelovanje mladoletne žrtve na njej

Mladoletne žrtve so pogosto edina priča kaznivega dejanja. Izpovedovanje o kaznivem dejanju pa pri žrtvi te starosti prav gotovo povzroča občutljivo podoživljanje vsega, kar jo je pri kaznivem dejanju prizadelo. Zato naj bi kazenski postopek čim bolj težil za tem, da se izvede hitro, pa tudi da se žrtev o kaznivem dejanju zasliši le enkrat, oziroma čim manjkrat. Žal zaradi načela neposrednosti kazenskega postopka ni mogoče, da sodišče na glavni obravnavi ne bi neposredno zaslišalo priče, čeprav so le-te podale svoje izjave že pred preiskovalnimi organi.

Tabela 26: Ali je bila žrtev na glavno obravnavo vabljena

Vabljen- na/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
da	15	18	33	30	35	65
ne	14	4	18	27	8	35
Skupaj	29	22	51	57	43	100

Žrtev je bila na glavno obravnavo vabljena v 65 % primerov, kar je glede na specifične lastnosti te žrtve veliko. Udeležila se je obravnave v 63 % (kar je razvidno iz tabele 19), kljub temu da je nastop in izpoved žrtve na glavni obravnavi za žrtev izredno težka.

Tabela 27: Sodelovanje izvedenca - strokovnjaka pri zaslišanju žrtve

Izvedenec/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
da	5	6	11	10	12	22
ne	24	16	40	47	31	78
Skupaj	29	22	51	57	43	100

Izvedenec oziroma strokovnjak je bil pri zaslišanju žrtve prisoten le v 22 % primerov, kar je nizek odstotek. V glavnem je bil to psiholog (16 %), ostali izvedenci (6 %). Zlasti mnenje o verodostojnosti pričevanja je v kazenskem postopku zelo pomembno, kajti iz otroške psihologije so znani pojavi specifičnosti otroških pretiravanj in bujne fantazije, pod vplivom česar otrok nemalokrat pove čisto nekaj drugega, kot se je v resnici zgodilo. Zato je sodelovanje izvedenca, zlasti psihologa, v kazenskem postopku zelo koristno.

Ostali strokovnjaki so bili pri zaslišanju žrtve prisotni le v 6 %, čeprav tudi pomoč teh ni zanemarljiva. Na primer zdravnik splošne prakse bi na podlagi zbrane zdravstvene dokumentacije

lahko ugotovil odstopanja od normalnih fizičnih karakteristik za določeno starost otroka, na podlagi katere bi se lahko diagnosticirale razne nevroze in druge motnje pri otroku.

Strokovno mnenje specialnega pedagoga - defektologa o pojavnih oblikah vzgojne zapuščenosti, motnjah v vedenju otroka, njegovih delovnih in higienskih navadah in drugih pomembnih pokazateljih, bi pokazale na stopnjo otrokove socializacije. Tako objektiviranje dokaznega materiala pa bi omogočilo bolj realno in objektivno oceno izpovedi žrtve.

Zakonik o kazenskem postopku iz leta 1977 je prinesel novost. Člen 320 namreč omogoča izločitev obtoženca iz razpravne dvorane ob zaslišanju mladoletnega oškodovanca. Ta novost se v praksi ni uporabila. V primerih, ko je potrebno zaslišati mlajšo žrtev pa gotovo ne bi bilo odveč, da bi se sodišča te možnosti bolj posluževala.

6.4 Uveljavljanje premoženjskopравnega zahtevka oškodovanca (žrtve)

Tabela 28: Uveljavljanje premoženjskopравnega zahtevka

Premož.za- htevek/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj	X.pogl.	XI.pogl.	Sku- paj
da	-	4	4	-	8	8
ne	29	18	47	57	35	92
Skupaj	29	22	51	57	43	100

Žrtev je v kazenskem postopku le izjemoma zahtevala odškodnino. To je v primerih kaznivih dejanj iz X. poglavja razumljivo, saj se otrok - žrtev te pravice pogosto niti ne zaveda, še manj pa je odškodnino pripravljen zahtevati od tistih, ki skrbe zanj, to je od svojih staršev. Razumljivi pa so odškodninski zahtevki pri kaznivih dejanjih iz XI. poglavja, kjer so storilci ljudje izven kroga družine in kjer bi pravica do odškodnine lahko bila pogosteje uveljavljena.

Žrtvi je bil premoženjskopravni zahtevek priznan v treh primerih od štirih, kar pomeni, da je bila žrtvi odškodnina v glavnem priznana, če jo je ta le prijavila. Vendar je absolutno število žrtev, ki so prijavile premoženjskopravni zahtevek, izjemno nizko.

6.5 Trajanje kazenskega postopka

Tabela 29: Trajanje kazenskega postopka

Trajanje kaz. postopka/k.d.	Število			%		
	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj	X.pogl.	XI.pogl.	Skupaj
do 3 mes.	5	7	12	10	14	24
4-6 mes.	10	11	21	20	21	41
7 mes. do 1 leto	8	2	10	15	4	19
več kot 1 leto	6	2	8	12	4	16
Skupaj	29	22	51	57	43	100

Kazenski postopek je v največ primerih trajal od 3 do 6 mesecev, kar je glede na specifičnost teh kaznivih dejanj razumljivo. V tem času je bilo končanih 41 % zadev, do 3 mesecev je bilo končanih 24 % zadev, nad 3 mesece pa 35 % zadev.

Zaključki

Problem otrok in mladoletnikov kot žrtev kaznivih dejanj, je na področju Temeljnega sodišča Celje - Enota Celje prisoten, vendar pa se žrtve teh lastnosti pojavljajo v kazenskem postopku le redko. V 2.453 pravnomočno končanih kazenskih zadevah je bilo le 51 zadev takih, ki so v njih nastopali otroci - mladoletniki kot žrtve, kar predstavlja le 2 %. Predvsem so žrtve deklice v starosti 6 do 14 let.

Položaj žrtve v kazenskem postopku je neugoden. Žrtev se je v 63 % udeležila glavne obravnave. To pomeni, da je bila vabljena kot priča in da je ves neprijeten dogodek podoživela še enkrat, ne glede na to ali je pričala ali pa se pričevanju odrekla. Zaskrbljujoča je ugotovitev, da kar 22 % žrtev ni bilo sposobnih pričati, da so bile "blokirane", iz česar bi se dalo zaključiti, da je kazenski postopek zanje bil boleč, takšen da niso bile sposobne razumno odločati, saj bi se v takem primeru pričevanju lahko tudi odrekle.

Zasliševanje in postopek z žrtvijo takih lastnosti zahteva primeren strokovnejši pristop. K temu bi lahko veliko pripomoglo sodelovanje izvedencev oziroma strokovnjakov z izkušnjami

iz otroške psihologije, specialne pedagogike in podobno. Le v 22 % je bil pri zaslišanju žrtve prisoten strokovnjak, kar je zelo nizek odstotek. Žrtvi je bila praviloma priznana odškodnina, vendar pa je žrtev le v 4 primerih od 5 primerov odškodninski zahtevek prijavila, torej je število žrtev, ki so s premoženjskopравnim zahtevkom uspele v primerjavi z absolutnim številom žrtev - oškodovancev zanemarljiv.

Hipoteze, ali je tudi na opazovanem področju le malo kaznivih dejanj na škodo otrok odkritih, ni bilo mogoče preveriti. Seminarska naloga je namreč potekala samo na podlagi pregledanih kazenskih zadev in iskanju informacij pri šolah, zdravstvenih ustanovah, socialni službi, organih za notranje zadeve in Temeljnem javnem tožilstvu v Celju. Iz podatkov o trajanju kriminalne dejavnosti (v 39 % je šlo za enkratno dejanje, v ostalih primerih pa za večkratno ali dalj časa trajajočo kriminalno dejavnost), bi lahko sklepali, da so kazniva dejanja te vrste pogosto neodkrita in da je temno polje veliko. Temu v prid bi šle tudi ugotovitve o preddeliktnih razmerjih (55 % preplete-nih socialnih odnosov), kar priča o tem, da so kazniva dejanja storjena v glavnem v krogu družine, oziroma bližnjih sorodnikov, kar prav gotovo vpliva na to, da so prikritejša.

Hipoteza, da šole, zdravstvene ustanove in socialna služba posvečajo problemu otrok - mladoletnikov, ki so žrtve kaznivih dejanj, premalo pozornosti, se je pokazala kot pravilna. Šole so poročale le o 17 primerih, ko so grdo ravnanje oziroma zanemarjanje pri otrocih zaznale, vendar je poudariti, da v vseh opažanih primerih prav gotovo ni šlo že za kaznivo dejanje,

marveč je bilo precej tudi drugih oblik asocialnega vedenja. Glede na število otrok, ki osnovne šole na opazovanem območju obiskujejo, je število 17 zaznavnih primerov prav gotovo premajhno. Socialna služba Celje je zaznala 34 primerov teh kaznivih dejanj, ostali dve socialni službi, to je Šentjur in Laško pa nobenega. Težko je verjetno, da kazniva dejanja te vrste na njunem področju niso prisotna. Zdravstvena služba evidence o kaznivih dejanjih na škodo otrok ne vodi. Zato tudi ni sporočila nobenih podatkov z izjemo ambulante v Štorah, ki je zasledila 6 primerov. Vsekakor je zdravstvena služba tista, ki s svojo strokovno usposobljenostjo lahko zelo zgodaj odkrije kazniva dejanja na škodo otrok in mladostnikov, vendar pa temu problemu posveča premalo pozornosti.

Hipoteza, da žrtev - otrok in mladoletnik v kazenskem postopku ni dovolj zaščiten, se je pokazala kot pravilna. Nekaj o tem je že navedeno v zaključkih. Opozorila bi le še na to, da člen 320 Zakona o kazenskem postopku ni bil nikoli uporabljen, bi pa to, da pri zaslišanju mladoletne žrtve obtoženec ni prisoten, bilo žrtvi vsekakor v korist in bi se sodišča tega lahko v več primerih posluževala.

Hipoteza, da so kazenski postopki dolgi, je delno pravilna. Ugotovljeno je namreč, da je bilo do 3 mesecev končanih 24 % zadev, od 3 do 6 mesecev pa 41 % zadev, kar pomeni, da je bilo do 6 mesecev končanih 65 % zadev. Kazenske postopke, ki trajajo do 6 mesecev, je mogoče šteti kot hitre. Vendar pa glede na specialne lastnosti teh žrtev, zlasti glede na problematiko kaznivega dejanja po čl. 96 KZ SRS, tudi trajanje kazenskega

postopka do 6 mesecev predstavlja dolgo dobo, če upoštevamo, da je otrok - žrtev ves ta čas še vedno ogrožen.

Menim, da bi se problemu žrtev na sploh moral pridružiti tudi problem žrtve otroka - mladoletnika. Ta je še posebej pereč glede na njihovo specifično lastnost - starost. Sodišča in vsi, ki sodelujejo v kazenskem postopku, bi to morali upoštevati. V kolikor Zakon o kazenskem postopku dopušča, bi bilo potrebno to kategorijo žrtev bolj zaščititi. V okviru sojenja teh kazenskih zadev bi veljalo razmišljati o tem, da bi jih sodili sodniki oziroma senati za mladoletnike. Imajo določene izkušnje in strokovno usposobljenost že za delo z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, poleg tega pa so tudi postopki za mladoletnike hitri, kamor bi morali uvrstiti tudi kazenske zadeve, v katerih nastopajo kot žrtve otroci in mladoletniki. S tem bi bila tem žrtvam nudena večja zaščita v kazenskem postopku. Pred kazenskim postopkom pa velja opozoriti na dolžnost vseh izvenkazenskih institucij, ki delujejo na področju varstva otrok in mladine in se z njimi vsakodnevno srečujejo, na več pozornosti in posluha pri odkrivanju tako asocialnih kakor tudi kaznivih dejanj na škodo omenjenih žrtev.

IV. EMPIRIČNO ZBRANI PODATKI O POJAVU TRPINČENEGA OTROKA
NA OBMOČJU OBČIN LJUBLJANA-MOSTE-POLJE IN LJUBLJANA -
ŠIŠKA - Zoran Pavlović

1. Območje zbiranja, viri podatkov, način zbiranja

Pričujoča raziskava želi pričeti nadomeščati primanjkljaj raziskovalne pozornosti pojavu trpinčenega otroka v našem okolju. To poskuša uresničiti v prejšnjih poglavjih, tako pa je treba razumeti tudi to poglavje, o empirično zbranih podatkih, le kot pričetek raziskovalnega dela, ki zahteva in opravičuje svoje (diferencirano in obrušeno) nadaljevanje.

Podatki, ki jih bomo razgrnili, namreč sami na sebi nimajo velike metrične vrednosti - iz razlogov, ki nam bodo postali v nadaljevanju razvidni, nismo zmožni oceniti, kolikšen in kakšen delež pojava, ki ga raziskujemo, ti podatki reprezentirajo. Vsekakor pa številke dokazujejo, da je pojav vse prej kot zanemarljiv. Prav tako pa so težave, ki so jih imeli tisti, ki so vprašalnike izpolnjevali, uspešno problematizirale sam pojem "trpinčenega otroka": zlasti težko je bilo določiti kriterije, po katerih bi nekega otroka vpisali v to skupino - tako po intenziteti vedenja, ki ga že lahko poimenujemo za trpinčenje - kot tudi po vrsti vedenja, saj so nekateri opisi trpinčenja presenetljivo pestri, in pričajo tudi o tem, da smo danes pripravljeni proglasiti za trpinčenje tudi tako vedenje, ki bi še pred nekaj kratkimi desetletji veljalo v najslabšem primeru za "neprimerni vzgojni ukrep". Tako izkušnja

zbiranja empiričnih podatkov po eni strani zahteva in tudi omogoča bolj diferencirano dožemanje pojava trpinčenja otrok, po drugi strani pa nam dokazuje, da pojava ne bo mogoče do konca natančno opredeliti. Otrok je namreč fizično in družbeno nemočno bitje, ki je neprestano na udaru prepovedi, zapovedi, psihičnih in fizičnih manipulacij in vsakovrstnih vedenj mame, očeta, učiteljev in drugih pomembnih in močnih oseb, kakor tudi starejših bratov, sester, močnejših sošolcev itd. Gotovo so nekateri otroci še dosti na slabšem kot večina, a vendarle ne more biti hudo napačna ugotovitev, da je otroštvo eno izmed zlorabljenih obdobj življenja in le raven naše občutljivosti odloča o tem, kje bomo postavili ločnico med še sprejemljivim vedenjem in trpinčenjem otroka.

Želeli smo videti, kako različne ustanove evidentirajo raziskovani pojav, kako si zastavljajo kriterije in kako se odzivajo nanj. Pri tem smo izbrali tiste ustanove v obeh omenjenih občinah, za katere smo domnevali, da so najpogosteje v položaju, ko trpinčenje postane vidno. Podatke smo iskali pri zdravstvu, na postajah milice, v osnovnih šolah in na centrih za socialno delo. Zdravstvene službe so menile, da zaradi deontoloških ozir pri raziskavi ne morejo sodelovati, ostale ustanove pa so se požrtvovalno odzvale. Žal prepozno smo dobili sugestijo, naj vključimo tudi vzgojno-varstvene zavode (vrtce), ker da kasneje (v šoli) otroci že nagibajo k prikriivanju nasilja, ki je bilo nad njimi storjeno. Pač pa smo dolžni zahvalo tudi Svetovalnemu centru za otroke, mladostnike

in starše, ki nam je tudi posredoval nekaj primerov iz svoje bogate kazuistike.

Spraševali smo po primerih trpinčenja (slabega ravnanja z otroki), ki so jih ustanove evidentirale v zadnjih dveh letih (1983 in 1984) in so jim bili še sveži v "spominu". Ustanovam smo ponudili vprašalnike, ki so bili prilagojeni posebnostim ustanove (vzorci vprašalnikov so raziskavi priloženi), v splošnem pa so vsi zahtevali za vsak posamičen evidentiran primer vpis naslednjih podatkov:

- Priimek in ime otroka oziroma mladoletnika (edinole s pomočjo tega podatka smo lahko preverjali, ali evidentirajo iste otroke v različnih ustanovah v občini, kar je hkrati bila edina uporaba tega podatka);
- spol;
- starost;
- domnevni povzročitelj slabega ravnanja;
- trajanje slabega ravnanja;
- kdo je ustanovi primer prijavil;
- komu je ustanova primer javila;
- vrsta pomoči, ki je bila nudena;
- ukrepi zoper domnevnega povzročitelja.

Med zbiranjem podatkov s pomočjo vprašalnika so se pokazale nekatere njegove pomanjkljivosti, o katerih bomo spregovorili v diskusiji k temu poglavju.

V nadaljevanju pa bomo tabelarno prikazali zbrane rezultate in jih kratko komentirali.

2. Zaznavanja šol

Tab. III/1: Slabo ravnanje z otroki in mladostniki - ŠOLE

	Lj.- Moste-Polje			Lj. - Šiška		
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske
skupaj	73	42	31	66	36	30
STAROST v letih						
do 2	1	1	-	-	-	-
nad 2 do 7	9	5	4	4	2	2
nad 7 do 15	60	36	24	56	29	27
nad 15	3	-	3	6	5	1
OPIS SLABEGA RAVNANJA						
fizično nasilje	50	30	20	47	26	21
psihično nasilje	28	15	13	51	26	25
zanemarjanje	31	19	12	23	12	11
DOMNEVNI POVZROČITELJ						
oče (očim)	54	32	22	39	21	18
mati	39	23	16	38	21	17
drugi (sorodnik, materin partner, znanec, nezna- nec)	7	3	4	10	8	2
TRAJANJE SLABEGA RAVNANJA						
enkrat (manj kot 1 mes.)	8	4	4	5	4	1
1 mes. do 3 mes.	1	-	1	2	1	1
3 mes. do 1 leto	7	5	2	10	8	2
več kot 1 leto	49	28	21	39	19	20
neznano	8	5	3	10	4	6

(nadaljevanje)

	Lj.- Moste-Polje			Lj. - Šiška		
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske
OD KOGA JE ŠOLA ZVEDELA ZA PRIMER						
učitelj, profesor	28	19	9	17	9	8
šolski psiholog	7	3	4	16	10	6
šolska socialna služba	9	6	3	11	7	4
otrok, mladostnik sam	28	15	13	28	15	13
krajevna skupnost	4	1	3	5	3	2
patronažna služba	17	10	7	8	3	5
drugačni odgovori	10	6	4	13	7	6
neznano	7	5	2	-	-	-
KAJ JE ŠOLA STORILA						
nudila pomoč	44	27	17	52	31	21
prijava soc. službi	30	19	11	27	11	16
prijava ONZ	11	5	6	4	2	2
prijava zdrav. službi	12	9	3	11	3	8
drugo	5	2	3	3	2	1
nič	3	-	3	-	-	-
neznano	2	-	2	1	1	-

V posameznih podtabelah je seštevek večji od števila vseh primerov (73 v ob. Moste-Polje oziroma 66 v Šiški), ker se posamezni razredi pogosto pojavljajo v kombinaciji z drugimi. Tako se npr. fizično nasilje pogosto povezuje s psihičnim, to spet z zanemarjanjem ipd. Zaradi preglednosti nismo razgrnili

vseh možnih kombinacij, pač pa samo pogostost pojavljanja posameznega razreda variable.

Razumljivo je, da so šole posredovale predvsem primere otrok med sedmim in petnajstim letom, saj gre za osnovne šole in osnovnošolsko populacijo. Med mlajšimi otroki gre predvsem za brate in sestre šoloobveznih, saj so slabemu ravnanju pogosto izpostavljene cele družine, večkrat s tudi štirimi ali petimi otroki.

Glede na spol otroka šole prepoznajo slabo ravnanje za spoznanje pogostejše pri dečkih, vendar razlikā ni posebno velika in je zlasti v primeru šišenskih šol sploh zanemarljiva. Videti je, da so dečki pogostejše podvrženi fizičnemu nasilju kot deklice, od strani obeh pravih oziroma krušnih staršev.

Pravzaprav si je težko predstavljati fizično nasilje, ki bi ne vključevalo tudi psihičnega, vendar pa smo v analitičnem namenu ti dve kvaliteti ločili glede na to, kje je težišče slabega ravnanja. Če so respondenti opisali slabo ravnanje izključno kot "pretepanje", smo to opredelili kot fizično nasilje, če gre za pretepanje in vzemimo hude grožnje, smo to šteli k fizičnemu in psihičnemu nasilju ipd. Kot vidimo, se v mnogih primerih pridružujejo še primeri zanemarjanja. "Čistih primerov" fizičnega nasilja je zabeleženih 25 v občini Moste-Polje oziroma 6 v Šiški, 6 oziroma 5 primerov fizičnega nasilja in 13 oziroma 6 primerov zanemarjanja, ostalo so "kombinacije". V tem številu se v vsaki občini pojavi po en primer spolne zlorabe.

Povzročitelj slabega ravnanja so v veliki večini primerov kar člani najožje družine, starši. Krušnih staršev nismo predstavili kot posebno kategorijo iz dveh razlogov: v vprašalniku tudi ni bil predviden poseben odgovor "očim", ki so ga potem respondenti na lastno pobudo dopisali, vendar ne moremo biti sigurni, da so dejansko vpisali "očima" vsakič, kadar je ta bil povzročitelj. Tako pa se krušna starša sicer pojavita, a razmeroma redko: očim v 3 oziroma 2 primerih v vsaki občini, mačeha pa sploh ne. Treba je ugotoviti, da vendarle največkrat pretepaajo, ustrahujejo in zanemarjajo otroke kar lastni pravi starši. V majhnem številu primerov pa gre za situacijo, ko po rojstvu lastnega otroka postane ženin otrok očimu odveč, ko je materinemu partnerju otrok v napoto, ko soseda pretepa sosedovega otroka, ker je s sosedom skregana ipd. Večino nasilja pa zagrešijo starši sami, največkrat alkoholizirani.

Šola spreminja otroke več let. Kot vidimo iz podtabele o trajanju slabega ravnanja, šola tekom let ugotavlja, da so nekateri njeni učenci podvrženi nasilju, ki ni enkratna epizoda, pač pa dolgotrajno stanje. Le v posameznih primerih, ko je prišlo do razveze, zdravljenja alkoholizma, odvzema otroka družini ipd., lahko govorimo o takem stanju kot "preteklem", v drugih primerih pa se še nadaljuje.

Šola oziroma šolska svetovalna služba, ki je vprašalnike izpolnjevala, je največkrat za slabo ravnanje izvedela od otroka samega, potem pa od učitelja, ki je posledice opazal v razredu. V največjem številu primerov pa gre za informacije iz različ-

nih virov in ne le enega, kar kaže na to, da so svetovalne službe zabeležile primer v fazi, ki je nujno klicala po intervenciji in so reagirali različni subjekti.

Le v redkih primerih šola ni storila ničesar po odkritju takega ravnanja. Največkrat je poskušala pomagati sama, poleg tega pa je o primerih poročala ustreznim socialnim, zdravstvenim službam in upravam za notranje zadeve.

3. Zaznavanja organov notranjih zadev

Tab. III/2: Slabo ravnanje z otroki in mladostniki - ONZ

	Lj. - Moste-Polje			Lj. - Šiška			ne- znano
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske	
skupaj	62	20	42	75	27	29	19
STAROST v letih							
do 2	7	3	4	4	2	-	2
nad 2 do 7	15	3	12	15	9	6	-
nad 7 do 15	28	13	15	16	6	10	-
nad 15	12	1	11	10	5	5	-
neznano	-	-	-	30	5	8	17
OPIS SLABEGA RAVNANJA							
fizično nasilje	38	10	28	46	15	22	9
psihično nasilje	27	9	18	42	10	16	16
zanemarjanje	12	5	7	8	6	1	1
ni navedbe	-	-	-	7	4	3	-

od tega spolno nasilje	1	-	1	11	3	8	-

(nadaljevanje)

	Lj. - Moste-Polje			Lj. - Šiška			ne- znano
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske	
DOMNEVNI STORILCI							
oče (očim)	52	15	37	50	17	16	17
mati	11	5	6	9	7	-	2
znanec	5	2	3	15	4	11	-
neznane	1	-	1	4	2	2	-
TRAJANJE SLABEGA RAVNANJA							
enkrat	16	5	11	32	14	12	6
večkrat	6	4	2	14	5	8	1
več kot 1 leto	8	2	6	6	4	2	-
neznano	32	9	23	23	4	7	12
KDO JE PRIMER PRIJAVIL							
starši ali so- rodniki	28	8	20	12	4	7	1
otrok ali mla- doletnik sam	2	-	2	3	1	2	-
sosed	16	9	7	33	9	11	13
šola	-	-	-	1	1	-	-
drugi	6	1	5	12	6	4	2
neznano	12	2	10	14	6	5	3
KOMU JE POSTAJA MILICE PRIMER JAVILA							
CSD	24	8	16	35	14	11	10
UNZ	58	18	14	39	10	17	12
zdravstveni službi	2	-	2	-	-	-	-
neznano	1	-	1	23	8	10	5

(nadaljevanje)

	Lj. - Moste-Polje			Lj. - Šiška			ne- znano
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske	
VRSTA POMOČI, KI JE BILA NUDENA							
pomoč zdravstvene službe	2	-	2	4	-	4	-
pomoč socialne službe	2	-	2	3	2	1	-
drugo	-	-	-	6	4	2	-
nič	-	-	-	13	7	4	2
neznano	58	20	38	50	14	19	17

UKREP ZOPER DOMNEVNEGA POVZROČITELJA

vložena kazenska ovadba	1	-	1	23	6	13	4
vložen predlog za uvedbo postopka o prekršku	41	11	30	30	8	10	12
poročilo CSD in drugo	1	-	1	5	5	-	-
neznano	19	9	10	11	5	4	2
nič	-	-	-	6	3	2	1

Po podatkih iz te skupine je obseg pojava, kakor so ga zabeležili na postajah LM v Mostah in v Šiški, podoben obsegu, ki so ga zabeležili v šolah v obeh občinah.

Vendar pa je treba ugotoviti, da gre pravzaprav za različni populaciji.

Po starosti so v tej evidenci otroci in mladostniki bolj enakomerno razporejeni, čeravno jih je še vedno največ med sedmim in

petnajstim letom. (V Mostah po petnajstem letu naglo upade število fantov, s katerimi se slabo ravna, kar bi lahko pripisali večji fizični moči fanta, vendar pa v Šiški ne pride do takega upada).

Glede na spol ugotavljamo, da so evidentirali razmeroma več primerov nasilja nad dekletimi kot šole. To bržkone pomeni, da so za tako nasilje tisti, ki so ga postaji milice prijavljali (se pravi sosede, drugi roditelj in sorodniki), bolj občutljivi in ga težje tolerirajo.

To še lažje razumemo, ko vidimo, da gre redkeje za zanemarjanje kot pa v primeru v šolah evidentiranih trpinčenih otrok, pač pa (kot vidimo tudi iz podatka o trajanju slabega ravnanja) za nasilne ekscese, ki so jih največkrat izvajali nad družino alkoholizirani očetje. Več je tudi spolnega nasilja.

Medtem ko torej zaznavanja šol postavljajo v ospredje tiste otroke, ki živijo dlje časa v neugodnih razmerah, zaznavajo torej predvsem neko stanje, pa organi notranjih zadev evidentirajo in reagirajo predvsem na ekscesne dogodke, kjer težijo k regulaciji konflikta in ustreznemu sankcioniranju kršiteljev. Tako pride večina povzročiteljev v kazenski postopek ali k sodniku za prekrške, za žrtev pa je slabo poskrbljeno: le v slabi polovici primerov PM sporoči primer ustreznemu centru za socialno delo, ki bi preučil razmere, v katerih otrok živi in ki so do ekscesa privedle. Prav tako zapis o obravnavanju takega primera na PM ne ve skorajda nič o tem, kakšna pomoč je bila nudena žrtvi in kdo, če sploh, jo je nudil.

4. Zaznavanja centrov za socialno delo

Tab. III/3: Slabo ravnanje z otroki in mladostniki - CSD

	Lj.- Moste-Polje			Lj. - Šiška		
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske
skupaj	123	70	53	46	20	26
STAROST v letih						
do 2	10	5	5	4	2	2
nad 2 do 7	23	14	9	19	9	10
nad 7 do 15	61	34	27	19	8	11
nad 15	29	17	12	3	1	2
neznano	-	-	-	1	-	1
OPIS SLABEGA RAVNANJA						
fizično nasilje	87	50	37	20	7	13
psihično nasilje	46	28	18	29	10	19
zanemarjanje	66	39	27	31	14	17
DOMNEVNI POVZROČITELJ						
oče (očim)	103	56	47	25	9	16
mati (mačeha)	35	21	14	30	15	15
drugi (sorodnik, znanec, materin partner)	5	-	5	3	-	3
TRAJANJE SLABEGA RAVNANJA						
enkrat (do 3 mesece)	2	1	1	2	1	1
od 3 do 6 mes.	4	3	1	7	4	3
od 6 mes. do 1 leta	14	11	3	4	2	2
več kot 1 leto	103	55	58	33	13	20

(nadaljevanje)

	Lj. - Moste-Polje			Lj. - Šiška		
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske
KDO JE PRIJAVIL PRIMER						
starši ali sorodniki	84	47	37	15	7	8
otrok oziroma mlad. sam	9	4	5	2	-	2
sosed	10	6	4	6	5	1
šola	16	11	5	4	1	3
zdravstvena služba	9	4	5	6	4	2
drugi	5	4	1	15	4	11
KOMU JE CSD PRIMER PRIJAVIL						
organom notranjih zadev	52	26	26	5	4	1
zdravstveni službi	54	32	22	21	6	15
šoli	36	16	20	13	3	10
delovni organizaciji	3	2	1	1	-	1
ni bil prijavljen	26	20	6	8	6	2
neznano	3	2	1	6	3	3
VRSTA POMOČI, KI JE BILA NUDENA						
pomoč zdravstvene službe	59	35	24	11	2	9
pomoč socialne službe	62	38	24	23	8	15
pomoč šolske službe	82	42	40	16	6	10
druga pomoč	5	4	1	2	2	-

od zgornjega števila poleg zgornjega štev.						
oddan v drugo družino	9	6	3	13	6	77

(nadaljevanje)

	Lj. - Moste-Polje			Lj. - Šiška		
	vsi	moški	ženske	vsi	moški	ženske
oddan v zavod ali zdravstveno ustanovo	5	-	5	3	1	2
oddan drugemu staršu	-	-	-	5	4	1

UKREP ZOPER DOMNEVNEGA POVZROČITELJA

pomoč pri urejanju družinskih razmer	111	63	48	31	11	20
predlog za uvedbo postopka o odvzemu roditeljske pravice	-	-	-	1	-	1
vložena kazenska ovadba	45	24	21	5	-	5
drugačen ukrep	6	4	2	8	6	2
nič	-	-	-	1	1	-
neznano	-	-	-	10	7	3

Medtem ko so šole in postaje LM evidentirale v obeh občinah podoben obseg pojava, ki ga raziskujemo, pa se ustrezna centra za socialno delo v svojih ocenah močno razlikujeta: razmerje je skoraj 1:3 "v korist" CSD Lj. - Moste-Polje. Težko je reči, ali gre za "boljši spomin" ene ustanove, ali za različno postavljene kriterije, še najmanj verjetno je, da je dejansko taka razlika v stvarnem obsegu obravnavane problematike.

Tudi glede spola imamo zdaj dokončno zamegljeno sliko: če v šo-

lah ugotavljajo večje število trpinčenih fantov, organi notranjih zadev več deklic, se oba centra razlikujeta tudi v tej oceni.

Pogostejša uporaba kategorije "zanemarjanja" in prevladujoče število primerov, pri katerem gre za več kot eno leto trajajoče slabo ravnanje z otrokom (v čemer pa sta si centra podobna) kažejo na to, da centri (podobno kot šole) pod pojmom trpinčenega otroka razumejo predvsem otroka, ki dlje časa živi v neustreznih razmerah, gre jim za spremembo razmer, stanja, ne pa za morebitni ekscesni dogodek.

To pa ne pomeni, da so šole in centra evidentirali isto populacijo: poimenski pregled nam je pokazal, da so v raziskovanem obdobju (1983 in 1984) šole in centra samo v osmih primerih evidentirali iste otroke, tri v občini Lj. - Moste-Polje in pet v Šiški. Prav toliko je tudi otrok, ki so bili zajeti v obravnavo na ONZ in CSD.

Če torej želimo dobiti minimalno oceno števila trpinčenih otrok v občini, lahko mirno seštejemo številke, ki smo jih dobili od vseh treh različnih ustanov.

Tudi po oceni centrov najpogosteje trpinčijo otroke njihovi starši, v posameznih primerih krušni starši, mnogo redkeje drugi; različne oblike nasilja se pojavljajo v pestrih kombinacijah, v ospredju pa je problematika nepopolnih družin, alkoholizma in revščine. Primere najpogosteje javljajo svojci otroka oziroma drugi roditelj, redkeje mladostnik sam, v

podobnih deležih pa sosedje (ki, kot smo videli, v ekscesnih primerih pogosteje pokličejo postajo milice), šola in zdravstvena služba.

Po navedbah se centri široko angažirajo pri mobilizaciji različnih subjektov, ki naj sodelujejo v sanaciji razmer. Prav tako spremljajo, kakšna pomoč je bila otrokom nudena, v večini primerov je ponujena tudi pomoč pri urejanju družinskih razmer, v manjšem številu primerov otrok ni ostal v družini, zanimivo pa je, da je kljub razmeroma velikemu številu vloženih kazenskih ovadb samo v enem primeru podan predlog za uvedbo postopka o odvzemu roditeljske pravice.

Avtor tega poglavja se je imel priložnost pogovarjati o odvzemu roditeljske pravice in dajanju otroka v posvojitev z delavci CSD občine Ljubljana - Šiška. Treba je zapisati, da so zelo nezadovoljni s pravno reguliranostjo postopka za odvzem roditeljske pravice. Menijo, da zakonodaja preveč ščiti starše, medtem ko jo manj zanimajo koristi otroka. Že center sproži postopek le v primeru, ko res oceni, da je to edina in nujna rešitev, sodišče pa izvrši dodatno selekcijo. Do odvzema prihaja izključno v primerih fizičnega nasilja nad otrokom, psihično je mnogo težje dokazljivo, sosedje običajno ne želijo pričati, socialni delavci pa nastopajo samo kot priče, morali pa bi imeti status izvedenca. Pogosto se počutijo, kot da bi bili sami na zatožni klopi. Postopki so običajno mnogo predolgi ("za dva otroka smo predlagali ukrep; preden je bil postopek končan, so se rodili še trije"), nedo-

delana zakonodaja omogoča staršem, da uspešno bojkotirajo postopek ("neke matere ne morejo priklicati na sodišče že od leta 1982, v civilnem postopku pa ni možen prisilni privod"); pogosto neuspešen iztek postopka ("tudi za najbolj izrazite je izid dvomljiv") dodatno demotivira centre za socialno delo, ki se tako vse redkeje odločajo za predlog uvedbe postopka za odvzem roditeljske pravice.

5. Zaznavanja Svetovalnega centra

S Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše smo dobili le 14 izpolnjenih vprašalnikov, kar je za tabeliranje premalo. Gre pa za dovolj pestre, strnjene in zanimive opise slabih ravnanj, da smo se jih odločili nekaj (skrajšano) navesti kot ilustracijo na koncu našega prikaza zbranega empiričnega gradiva.

- deklica, 12 let

Neurejeni družinski odnosi v zgodnji mladosti otroka, sedaj živi sama z mamo, od katere mnogokrat pobegne, temu sledi grobo materino ravnanje in fizična kazen.

Pomoč: Delo z materjo, povezava s šolo, deklica napotena v zavod Smlednik.

- deček, 10 let

Nesprejetost otroka v dopoljnjeni družini, onemogočeni legalni stiki s pravo materjo, nenehne grožnje in fizična kaznovanja, izrazita privilegiranaost v dopoljnjeni družini roje-

nega otroka. SC je primer javil šoli.

- deček, 6 let

Deček je imel zaradi bolezni posebno dieto, ki mu jo je mati stalno reducirala z izgovorom, da mu predpisana dieta povzroča driske. Otrok je bil sestradan in je začel krasti hrano, neustrezno njegovi dieti. Mati (duševna bolnica) ni bila dovzetna za nasvete zdravnika.

Pomoč: Napoten v Zdravilišče Šentvid pri Stični z namenom izločitve iz družine.

- deček, 12 let

Očim - alkoholik se fizično znaša predvsem nad pastorkom. Pri otroku so pogosto vidne manjše poškodbe (preklana ustnica ipd.).

Pomoč: Svetovanje materi, napotena v CSD v zvezi z ločitvijo. Povezava s šolo v zvezi z učno pomočjo.

- deklica, 9 let

Pretepanje, odtegovanje hrane in pijače, predvsem pa psihično nasilje: grožnje z zavodom, stalno naganjanje od doma, neskončna zasliševanja za malenkosti itd.

Pomoč: Poskus svetovanja staršev - opustili prihajanje. Informiranje staršev o njihovem neustreznem ravnanju. Obvestitev šole, da bi opazovali deklico.

- deček, 9 let

Naklonjenost staršev je pretežno odvisna od otrokove uspešnosti v šoli. Pričakovanja staršev niso v skladu z realnimi

možnostmi otroka. Otrok je izpostavljen izrazitemu psihičnemu (razna izsiljevanja in zanemarjanja) in fizičnemu nasilju (pretepanja).

Pomoč: Vključitev staršev in otroka v družinsko obravnavo, individualna pomoč otroku - tudi vključitev v terapevtski tabor.

- deček, 8 let

oče: pretepa ga s pasom

mačeha: poliva z vrelo vodo - opekline

mati: odšla v Ameriko. Otrok je bil pri sorodnikih v Črni Gori, sedaj je pri očetu. Zdravnik je ugotovil brazgotine po telesu in glavi od starih poškodb in podplutbe.

Pomoč: Timski sestanek s šolo, povezava z zdravnico, urgencia za sprejem na otroško kliniko in kolonijo, postopek za razvrstitev in oddaja v internat.

- deček, 12 let

Ker se je vozil s kolesom po šolskem igrišču, je dobil od ravnatelja za kazen 100 x napisati:

"S kolesom in s kolesom z motorjem se ni dovoljeno voziti po šolskem igrišču."

Pomoč: Ker je bil v časovni stiski, je polovico kazni napisal v SC, kar mu je pomenilo olajšanje. Ravnatelju telefonirali (zato, da bi mu dali vedeti, da smo s kaznijo seznanjeni) in opravičili otroka, da je napisal le pol kazni - ker je bil v SC.

6. Ocena pojava in njegove problematičnosti - povzetek
rezultatov in diskusija

a. Ustavimo se najprej pri dejavnikih, ki zmanjšujejo kvaliteto našega empiričnega gradiva. Kaže jih iskati v pomanjkljivostih vprašalnika in v različnih odzivih respondentov.

Z vprašalnikom smo spraševali po "slabem ravnanju", ki smo ga končno, v pomanjkanju ustreznjšega izraza v slovenščini, prekrstili v "trpinčenje", ki je bržkone nekoliko "močnejši" izraz. "Slabo ravnanje" smo pri vrhu vprašalnika opredelili kot "vsako fizično ali psihično metodo nasilja nad otrokom oziroma mladoletnikom, zanemarjanje, navajanje na beračenje, spolno zlorabljanje, poškodovanje ipd.". Taka opredelitev gotovo ni bila zadostna oziroma lahko je spravila v obup skrbnega respondenta v ustanovah, na katere smo se obrnili, saj bi lahko našli kaj pri skoraj vsakem otroku, s katerim imajo te ustanove opraviti, in gre za stotniže otrok. Učinek je bil tak, da so ustanove postavile kriterij razmeroma visoko in nam predstavile galerijo grozljivk, v razponu od "dojenček je materi padel pri kopanju na tla, mati je šele zjutraj ugotovila, da je otrok mrtev", preko vseh mogočih pretepanj, zaklepanj noter, zaklepanj ven, groženj, do zanemarjanj, stradanj itd. To je vrh ledene gore, ki ga ni mogoče prikriti v šoli, ki ga sosed prijavi milici, ki zahteva sanacijo stanja s pomočjo strokovne službe in ki zahtevajo pravično kazen. Kar nekoliko zabavno zvenijo redki opisi z "blažjim" kriterijem, kot so "oče ne dovoljuje otrokom normalnega osebnostnega

razvoja, ne dovoljuje jim izletov, izhodov, skratka druženje s sovrstniki", že omenjeni primer ravnatelja, ki je odredil učencu 100 x napisati "S kolesom ...", ali ko sredi dolge serije "mož v alkoholiziranem stanju pretepa ženo in otroke" naletimo na "alkoholizirana žena pretepa moža in otroke". Pa v resnici seveda ni nič smešnega v tem.

Respondenti so torej postavili stroge kriterije za vpis otroka v naš seznam. Pri tem so vzemimo na CSD Lj. - Šiška imeli občutek, da jih vprašalnik (poleg tega, da so si želeli jasnejših kriterijev) omejuje predvsem na fizično nasilje ali morda še na aktivno psihično trpinčenje, medtem ko so v razgovoru navajali še pogosta trpljenja zaradi razdrtih družin, prepovedovanja stikov z drugim roditeljem, psihičnih pritiskov ob razveznih postopkih, ko starši izrabljajo otroke za svoje koristi, različna opuščanja skrbi, primere subtilnega psihološkega trpinčenja v navzven urejenih družinah itd.

Vprašalnik vsebuje še nekaj manjših pomanjkljivosti, kot je odsotnost nadomestnih staršev kot možnih domnevnih povzročiteljev, neločevanje med starši in drugimi sorodniki, če navedemo samo najbolj očitne.

Potem so tu respondenti. V primeru ONZ so bili pregledani vsi spisi, ki vsebujejo poročila CSD o tovrstnih primerih, poročila vodij varnostnih okolišev, predloge sodniku za prekrške in poročila dežurnega. Kot smo že prej omenili, se ONZ predvsem odzivajo na prijavljene ekscese in ne spremljajo dalj časa trajajočih stanj, kot je to v moči drugih ustanov. Je pa nji-

hov kriterij verjetno najbolj stabilen in seznam bolj ali manj popoln. Šole in centra pa so morali delati bolj po spominu. Te ustanove ne vodijo posebne evidence z nazivom "trpinčeni" ali "zlorabljeni" otrok - nekateri so to ob tej raziskavi občutili kot svojo pomanjkljivost. Delavci šolskih svetovalnih služb so morali izbirati med otroci, ki so jih obravnavali v raziskovalnem obdobju in obenem oblikovati smotrne kriterije, po katerih jih bodo izločali. Delavci na centrih pa so se morali povrh tega še usklajevati - ta problematika postaja vidna ob obravnavanju različnih zadev, ki sodijo v delokrog različnih delavcev, kot je dodeljevanje pomoči, razveze ipd. Tu je verjetnost uravnovešenega kriterija mnogo manjša - videli smo, da se dejansko v oceni obsega problematike najbolj med seboj razlikujeta centra. Posebno težavno je najbrž bilo odločanje za delavce Svetovalnega centra, ki bi gotovo lahko popisali mnogo vprašalnikov, in so jih najbrž prav zato toliko manj. Vendar pa so ti dejansko opisani plastično, primeri so zelo različni in "popestreni" z raznovrstno, ne le alkoholno psihiopatologijo.

Smiselno analizo in predstavitev različnih oblik slabega ravnanja z otroki nam je onemogočalo dejstvo, da so bili ti opisi v vprašalnikih sila različni in neenotni, od kratkega "fizično nasilje" do pravih malih študij primera. Morali smo se prilagoditi "navzdol" in naše opisne kategorije zreducirati na fizično, psihično nasilje in zanemarjanje. Upamo, da so primeri Svetovalnega centra in druge navedbe v poglavju omogočile bralcu predstavo, kaj to pravzaprav pomeni.

b. Čeprav smo izvedeli manj kot bi lahko, smo vsekakor izvedeli več, kakor bi si želeli. Mi ne moremo oceniti, kolikšen del zadevne populacije zajemajo podatki, ki smo jih dobili, toda 450 hudo slabih ravnanj, pretežno dolgotrajnih, nasproti otrokom in mladostnikom, v samo dveh letih in samo dveh ljubljanskih občinah, ni majhna številka. Pri tem pa nismo dobili podatkov od zdravstvenih služb in nismo zajeli vrtcev. To številko je treba še nekajkrat pomnožiti, saj vsakemu nesrečnemu otroku pripadajo še eden ali dva nesrečna mučitelja - nič dobrega si ne moremo misliti o usodi človeka, ki mu življenje mineva v pretepanju lastne žene in otrok. Nič nismo zvedeli o povzročiteljih trpljenja otrok, o njihovi lastni (ne)moči, položaju v družbi in življenju nasploh, a prav gotovo jim nimamo kaj zavidati. Tudi mučitelje nekaj ali nekdo muči in tepe. A otrok je običajno zadnji člen v verigi, ki nima več koga udariti in ki ne more udariti nazaj. Najbrž smo zato na njegovi strani in pričakujemo od ustanov, da zastopajo ravno njegovo korist čim bolj neomahljivo.

c. Obenem pa moramo ugotoviti, da "simpatije do šibkejšega" prikrivajo neko drugo občečloveško ali "naravno družbeno" dejstvo. Nobenih solidarnostnih institucij ne bi bilo treba, če bi solidarnost bila samoumevna sestavina človeškega občevanja. Tako pa institucionalizirana solidarnost v veliki meri služi odstranjevanju žrtev in s tem prikrivanju velikega, zagrizenega in tihega boja, ki teče neprestano in je drugi pol solidarnosti. Populacije nemočnih in marginalnih niso samo brezpravne - tudi agresijo vlečejo nase. Eno izmed "naravnih

družbenih" dejstev je tok agresije od močnejših k šibkejšim.

Tisti, ki tepejo otroke, so med najšibkejšimi. Mogočni običajno zelo ljubijo otroke in male živali.

Zato je kar po malem nevarno izločevati vprašanje zlorabe otrok iz vprašanja zlorabe šibkih nasploh - ob drobljenju utegnemo izgubiti iz vida pravilo: kjer obstojajo šibki, ki jih je mogoče zatirati, se jih dejansko zatira. Pravila igre med kulturnimi ljudmi pa zahtevajo, da se to opravlja v tišini in naskrivaj.

1. What Can the School Do about Child Abuse? *Victimology*, Washington 2/1977/2, s. 316-322.
2. Brown, S.: Social Class, Child Maltreatment, and Delinquent Behavior. *Criminology*, Beverly Hills 22/1984/2, s. 259-278.
3. Canepa, G.: Les tendances actuelles de la protection pénale de l'enfance. *Revue internationale de droit pénal*, Pau 50/1979/3-4, s. 583-596.
4. Celesti, R.: Les enfants battus-problèmes médico-légaux et déontologiques. *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Genève 38/1985/1, s. 67-76.
5. Child Abuse and Maltreatment. *Victimology*, Washington 6/1981/1-4, s. 215-273.
6. Child Abuse and Neglect. A Literature and Selected Bibliography. Edited by M. Eakin and M. Krevitz. Washington, U.S. Department of Justice, National Institute of Justice 1980.
7. Domestic Violence. *Victimology*, Washington 8/1983/1-2, s. 82-136.
8. Domestic Violence: Incidence, Dynamics and the Law. *Victimology*, Washington 5/1980/2-4, s. 201-286.
9. Eckelar, J. W., Katz, S. H.: Violence-An Interpersonal and Interdisciplinary Study. Toronto, Butterworths 1977.
10. L'enfant battu ou gravement négligé. aspects juridiques et médico-sociaux. Bruxelles, 11.-12. mars 1985. *Revue de droit pénal et de criminologie*, Bruxelles 64/1984/1, s. 111-113.

L I T E R A T U R A

1. Association internationale des magistrats de la jeunesse.
10 ème Congrès annuel. Le juge et les pressions de l'environnement. Montréal 1978. 309 s.
2. Baier, E.: La protection de l'enfant en droit international.
Revue internationale de droit pénal, Pau 50/1979/3-4, s. 535-555.
3. Bailey, B.: Child Abuse: Causes, Effect and Prevention. *Victimology*, Washington 2/1977/2, s. 337-342.
4. Bauer, G.: Die Kindesmisshandlung. Lübeck, Schmidt-Römhild 1969. 180 s.
5. Broadhurst, D. D.: What Can the School Do about Child Abuse ?
Victimology, Washington 7/1977/2, s. 316-322.
6. Brown, S.: Social Class, Child Maltreatment, and Delinquent Behavior.
Criminology, Beverly Hills 22/1984/2, s. 259-278.
7. Canepa, G.: Les tendances actuelles de la protection pénale de l'enfance. *Revue internationale de droit pénal*, Pau 50/1979/3-4, s. 583-596.
8. Celesti, R.: Les enfants battus - problèmes médico-légaux et déontologiques. *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Genève 38/1985/1, s. 67-76.
9. Child Abuse and Maltreatment. *Victimology*, Washington 6/1981/1-4, s. 215-273.
10. Child Abuse and Neglect. A Literature and Selected Bibliography.
Edited by M. Eskin and M. Kravitz. Washington, U.S. Department of Justice, National Institute of Justice 1980.
11. Domestic Violence. *Victimology*, Washington 8/1983/1-2, s. 82-136.
12. Domestic Violence: Incidence, Dynamics and the Law. *Victimology*, Washington 5/1980/2-4, s. 201-286.
13. Eekelar, J. M., Katz, S. N.: Violence - An International and Interdisciplinary Study. Toronto, Butterworths 1977.
14. L'enfant battu ou gravement négligé. Aspects juridiques et médico-sociaux. Bruxelles, 11.-12. mars 1983. *Revue de droit pénal et de criminologie*, Bruxelles 64/1984/1, s. 111-113.

15. Les enfants victimes de mauvais traitements. Colloque de 6 et 7 mars à Charleroi. Bruxelles, Centre d'études de la délinquance juvenile 1971. 142 s.
16. Family Violence: An International and Interdisciplinary Study. Edited by J. Eekelaar, S. Katz. Toronto, Butterworths 1978. 572 s.
17. Fattah, E. A.: The Child as Victim. Victimological Aspects of Child Abuse. *Revue internationale de droit pénal*, Pau 50/1979/3-4, s. 597-623.
18. Ferrier, P.: L'enfant victime de sévices ou de négligence. *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Genève 30/1977/4, s. 379-384.
19. Flammang, C.: The Police and the Underprotected Child. Springfield, Thomas 1970. 310 s.
20. Fontana, V., Besharov, D. J.: The Maltreated Child. Springfield, Thomas 1979. 170 s.
21. Freeman, M. D. A.: Violence in the Home. Westmead, Saxon House 1979. 257 s.
22. Friedl, J.: Analiza kaznivih dejanj iz 10. poglavja KZ SRS pri katerih so žrtve otroci in mladoletniki. *Pravosodni bilten*, Ljubljana 3/1982/6, s. 51-73.
23. Frleta, M. idr.: Zlostavljano dijete kao socijalno medicinski problem. *Arhiv za zaštitu majke i dijeteta* 17/1973/2-3, s. 103-111.
24. Gerhard, P.: Nicht über Kindesmisshandlung. *Unsere Jugend*, Berlin 22/1969/4, s. 175-177.
25. Gewalt gegen Kinder: Kindesmisshandlungen und ihre Ursachen. R. Wolf Hrsg. Reinbek bei Hamburg, Rowolt Taschenbuch Verlag 1975. 380 s.
26. Gibbens, T. C. N.: Violence to Children. *The Howard Journal of Penology and Crime Prevention*, London 13/1972/3, s. 212-220.
27. Gil, D.: Child Abuse: Levels of Manifestation, Causal Dimensions, and Primary Prevention. *Victimology*, Washington 2/1977/2, s. 186-194.
28. Gillespie, D. et al.: Observed Causes of Child Abuse. *Victimology*, Washington 2/1977/2, s. 342-349.
29. Green, A. H.: Societal Neglect of Child Abusing Parents. *Victimology*, Washington 2/1977/2, s. 285-293.

30. Hirjan, F., Singer, M.: Krivična djela protiv dostojanstva ličnosti i morala te protiv braka, porodice i omladine u Krivičnom zakonu Socijalističke republike Hrvatske. Naša zakonitost, Zagreb 32/1978/3, s. 46-63.
31. Justice, B.: The Abusing Family. New York, Human Sciences Press 1976. 288 s.
32. Kaiser, G.: Child Abuse in West Germany. Victimology, Washington 2/1977/2, s. 294-306.
33. Kesič, B.: Nasilje nad djecom i omladinom. V: Život i zdravlje. Poruke onima koji dolaze. Zagreb, Stvarnost 1983, s. 357-363.
34. Kornhauser, P.: Trpinčen otrok. 6. Derčevi dnevi. Medicinski razgledi, Ljubljana 18/1979, posebna izdaja, s. 159-170.
35. Laingui, A.: Histoire de la protection pénale des enfants. Revue internationale de droit pénal, Pau 50/1979/3-4, s. 521-533.
36. Lenoir-Degoumois, V.: The Manifestation of Ill-Treatment of Children: Historical Background. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, London 27/1983/1, s. 55-60.
37. Lourie, I. S.: The Phenomenon of the Abused Adolescents: A Clinical Study. Victimology, Washington 2/1977/2, s. 268-276.
38. Lovšin, J.: Sodnomedicinska vprašanja ob trpinčenih otrocih. 6. Derčevi dnevi. Medicinski razgledi, Ljubljana 18/1979, posebna izdaja, s. 183-186.
39. Maden, M., Wrench, D.: Significant Findings in Child Abuse Research. Victimology, Washington 2/1977/2, s. 196-224.
40. The Maltreatment of Children. Ed. Smith, S. M. Lancaster, MTP Press 1978. 452 s.
41. Mawby, R. I.: The Victimization of Juveniles. A Comparative Study of Three Areas of Publicly Owned Housing in Sheffield. Journal of Research in Crime and Delinquency, Hackensack 16/1979/1, s. 98-113.
42. McDermott, J. M. et al.: The Victimization of Children and Youths. Victimology, Washington 7/1982/1-4, s. 162-177.
43. Meucci, G.: La violenza sul bambino. Esperienza di rieducazione, Roma 29/1982/4, s. 174-191.
44. Mikuš-Kos, A.: Maltretiranje otrok. V: Od predšolskega otroka do šolarja: Prispevki k razumevanju zgodnjega razvoja in problemov ter prikazi nekaterih možnosti pomoči. Ur. A. Mikuš-Kos in K. Makarovič. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za zdravstveno varstvo 1983, s. 198-208.

45. Mikuš-Kos, A.: Psihosocialne značilnosti trpinčenega otroka in njegove družine. 6. Derčevi dnevi. Medicinski razgledi, Ljubljana 18/1979, posebna izdaja, s. 171-176.
46. Mikuš-Kos, A.: Trpinčenje otrok - sociološki in medicinski raziskovalni pristop. Tipkopis.
47. Pečar, J.: Migranti kot storilci in žrtve kaznivih dejanj. Teorija in praksa, Ljubljana 18/1981/1, s. 111-124.
48. Pečar, J.: Otroci - žrtve družinskega nasilja (in zanemarjanja). Anthropos, Ljubljana 1984 št. 3-6, s. 302-319.
49. Pečar, J.: Viktimologija družine. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 35/1984/2, s. 135-150.
50. Peltoniemi, T.: Current Research on Family Violence in Finland and Sweden. Victimology, Washington 7/1982/1-4, s. 252-255.
51. Protection des enfants en danger - victimes de sévices ou délaissement. Revue pénitentiaire et de droit pénal, Paris 104/1983/4, s. 429-437.
52. La protection pénale de l'enfance. Travaux du séminaire international organisé par l'Association internationale de droit pénal. Siracusa, 25.-30. septembre 1979. Revue internationale de droit pénal, Pau 50/1979/3-4, s. 515-849.
53. Raffali, H.C.: The Battered Child. Crime and Delinquency, New York 16/1970/2, s. 139-150.
54. Revell, G.: La protection sociale et judiciaire de l'enfance et de l'adolescence en Angleterre. Revue pénitentiaire et de droit pénal, Paris 96/1972/1, s. 99-114.
55. Schreiber, H.L.: Ätiologie der Kindesmisshandlung. Recht der Jugend und Bildungswesens, Berlin 18/1970/7, s. 201-211.
56. Singer, M.: Kaznivo dejanje zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 31/1980/4, s. 274-283.
57. Singer, M.: Kriminalitet na škodu maloljetnika. Zagreb, Školska knjiga 1985, 207 s.
58. Singer, M.: Zlostavljanje i zapuštanje maloljetnika (Član 101 KZH). Priručnik, Zagreb 28/1980/4, s. 349-360.
59. Singer, M.: Zlostavljanje i zapuštanje dece. V: Kretanje, karakteristike i aktuelni problemi maloljetničke delinkvencije u SR Hrvatskoj. Zagreb, Republička samoupravna interesna zajednica za socijalnu zaštitu SR Hrvatske 1980. 423 s.

60. Slodnjak, V.: Trpinčen otrok. V: Nekateri pogostejši rezvojni in psihosocialni problemi otrok in možnost pomoči. Ur. A. Mikuš-Kos in V. Slodnjak. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za zdravstveno varstvo 1982, s. 126-138.
61. Smith, C. et al.: A Preliminary National Assessment of Child Abuse and Neglect and the Juvenile Justice System. Washington, LEAA 1980. 154 s.
62. Special Issue: Child Abuse and Neglect. Edited by E. Viano. *Victimology*, Washington 2/1977/2, s. 175-180.
63. Stojaković, V.: Zlostavljanje dece. Beograd 1984.
64. Stojaković, V.: Zlostavljanje dece i njihova zaštita. *Socijalna politika i socijalni rad*, Beograd 12/1976/3-4, s. 47-72.
65. Stolk, M. van: Child Abuse and Canadian Law. *Crime et/and Justice*, Ottawa 5/1978/4, s. 275-293.
66. A Study in Child Abuse Reporting. Wausau, The National Association of Social Work 1969. 16 s.
67. Šeparović, Z.: Krivičnopravna zaštita djece i maloljetnika. *Naša zakonitost*, Zagreb 37/1983/7-10, s. 135-157.
68. Tahourain, B.: Family Violence. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, London 27/1983/1, s. 79-83.
69. Trpinčen otrok. 6. Derčevi pediatrični dnevi, Ljubljana 20.-22. junija 1979. *Medicinski razgledi*, Ljubljana 18/1979, posebna izdaja, s. 159-186.
70. Trube-Becher, E.: Körperliche Misshandlung von Kindern. *Kriminalistik*, Hamburg 34/1980/3, s. 111-115.
71. Trube-Becher, E.: Seelische Misshandlung von Kindern. *Kriminalistik*, Hamburg 35/1981/9, s. 347-349.
72. Veillard-Cybulska, H.: Protection légale des enfants en milieu perturbé. *Revue internationale de l'enfant*, Genève 1975 št. 26, s. 48-61 in št. 27, s. 29-39.
73. Vesterdal, J.: Etiological Factors and Long Term Consequences of Child Abuse. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, London 27/1983/1, s. 21-54.
74. Zupančič, E.: Socialne značilnosti družine trpinčenega otroka. 6. Derčevi dnevi. *Medicinski razgledi*, Ljubljana 18/1979, posebna izdaja, s. 177-182.

76. Gelles, R.J.: Violence toward Children in the United States. American Journal of Orthopsychiatry 48/1978, s. 580-592.
77. Green, A.H.: Child Maltreatment: Recent Studies and Future Directions. Journal of the American Academy of Child Psychiatry 23/1984/6, s. 675-678.
78. Cooper, C.H.: Child Abuse and Neglect-Medical Aspects. V: The Maltreatment of Children. Edited by S.M. Smith. Lancaster, MTP Press 1978, s. 9-69.
79. Kempe, C. et al.: The Battered Child Syndrome. JAMA 181/1962, s. 17-24.
80. Newberger, E.H. et al.: Child Abuse: The Current Theory. Base and Future Research Needs. Journal of the American Academy of Child Psychiatry 22/1983/3, s. 262-268.

PRIL 68

Tri "vinjeta"

STANKO, star'caen let

Dečka so že iz vrta napotili v obravnavo, ker je bil zelo nezuren in težko vodljiv.

Že takrat so spazili, da je bil tudi pretepen in da je oče zelo grob do njega.

Ko se je vrnul, in ga je šola napotila v Štetovalni center zaradi izredno nezdravega, skoraj nezadržljivega vedenja. Že v prvem pogovoru z mamo so je pokazali,

da oče otroka zelo hudo pretepa in še na druge načine prav nadležno kaznuje,

z silovito ga privazuje na stol, ga da klečat in mu pripre prste v predal,

tepal pa ga je z držalom za omelo tako močno, da se je to zlomilo. V zadnjem

letu je bil običajni povod za pretepanje, ker ni prišel iz šole pravočasno. Vse to pa se je pogosto

P R I L O G E

dejalalo. Mati je povedala, da je skušala zaščititi otroka, da ga oče ne bi ubil.

Kasneje pa se je izkazalo, da ga je tudi mati pretepla.

Do mlajše sestrice starša morda nista bila tako groba, saj je bila "čisto drugačna, pridna". Deček je prvorojenec. Od prvega do četrtega leta je živel pri nekih sorodnikih, ker sta imela starša le zasolino bivalliče v baraki, poleg tega pa nista dobila svoj prostora v vrtcu.

Zadnja tri leta ima družin svoje stanovanje. Oče je zaposlen, mati pa varuje doma svojega in še druge otroke. Kasneje smo izvedeli, da sta bila starša ta čas že ločena, vendar je oče še živel v tem stanovanju vsaj nekaj pogosto prihaja.

Deček je sicer bistar otrok, vendar izrazito hiperaktivčen in še posebej čustveno meten ter zato zelo težko vodljiv in obvladljiv. Oče je bil sam v otroštvu trideset let.

Tri "vinjete"

STANKO, staršosem let

Dečka so že iz vrtca napotili v obravnavo, ker je bil zelo nemiren in težko vodljiv.

Že takrat so opazili, da je bil hudo pretepen in da je oče zelo grob do njega.

Ko se je všolal, in ga je šola napotila v Svetovalni center zaradi izredno nemirnega, skoraj nevodljivega vedenja. Že v prvem pogovoru z mamo se je pokazalo, da oče otroka zelo hudo pretepa in še na druge načine prav sadistično kaznuje, s s elotejpom ga privezuje na stol, ga da klečat in mu pripre prste v predal, tepel pa ga je z držalom za omelo tako močno, da se je to zlomilo. V zadnjem letu je bil običajni povod za kaznovanje obvestilo šole o neprimernem vedenju ali učni neuspešnosti ali če ni prišel iz šole pravočasno. Vse to pa se je pogosto dogajalo. Mati je povedala, da je skušala zaščititi otroka, da ga oče ne bi ubil. Kasneje pa se je izkazalo, da ga je tudi mati pretepala.

Do mlajše sestrice starša menda nista bila tako groba, saj je bila "čisto drugačna, pridna". Deček je prvorojenec. Od prvega do četrtega leta je živel pri nekih sorodnikih, ker sta imela starša le zasilno bivališče v baraki, poleg tega pa nista dobila zanj prostora v vrtcu.

Zadnja tri leta ima družina svoje stanovanje. Oče je zaposlen, mati pa varuje doma svojega in še druge otroke. Kasneje smo izvedeli, da sta bila starša ta čas že ločena, vendar je oče še živel v tem stanovanju oziroma dokaj pogosto prihajal. Deček je sicer bister otrok, vendar izrazito hiperkinetičen in že precej čustveno moten ter zato zelo težko vodljiv in obvladljiv. Oče je bil sam v otroštvu trpinčen,

še ni oglasila.

še danes precej impulziven, verjetno osebnostno moten. Mati je ob obiskih dajala vtis, da je pripravljena sodelovati in da je otroku naklonjena, je pa marsikaj prikrila. Prihajala pa je le na posebna vabila in navadno ni opravila, kar smo ji svetovali.

V tem času je zaradi izrazite hiperkinetičnosti prejemal zdravilo Ritalin in bil v šoli nekoliko vodljivejši. Trpinčenje pa se je nadaljevalo, zato smo o primeru obvestili center za socialno delo, dečka pa napotili na opazovanje na Pedopsihiatrični oddelek.

Tretji dan hospitalizacije je pobegnil z oddelka za otroško psihiatrijo. To nam je sporočila mati. Na Pedopsihiatričnem oddelku so menili, da ni potreben še en poskus hospitalizacije. Zato smo se z mamo in centrom za socialno delo dogovorili za namestitev v vzgojni zavod v Preddvoru. Ker je prejemal zdravilo, smo se za nadaljnjo obravnavo dogovorili z mentalnohigijensko ambulanto v Kranju. Deček je v Preddvoru začel obiskovati 3. razred in bil učno uspešen. V zavodu so nam povedali, da je bil ves čas vedenjsko zelo težaven.

Po končanem 6. razredu ga je mati vzela k sebi. Razrednik 7. razreda je povedal, da učno ni tako problematičen kot vedenjsko. Kmalu se je na nas obrnila šolska svetovalna služba in prosila za obravnavo. Nismo poznali razlogov, zakaj so se na centru za socialno delo odločili, da se fant vrne domov. Šoli smo svetovali naj se za obravnavo dogovori s socialnim delavcem na centru za socialno delo, ki vodi terapevtske skupine vedenjsko motenih otrok. Čez pol leta, letos novembra nas je poklicala patronažna sestra, ker jo je matei prosila za pomoč pri vzgoji otroka, oziroma, da bi rada ponovno obiskala naš center. Mati se zaenkrat še ni oglasila.

DEKLICA JANJA, stara osem let

V šoli so opazili, da je deklica večkrat hudo pretepena, včasih je tudi po dva dni ni bilo v šolo, verjetno zato, ker so bile pocludbe od udarcev preveč. očitne. Bila pa je tudi precej podhranjena in šolski zdravnik je priporočil prehrano v šoli. Že v prvem in nato še v drugem razredu je čez noč večkrat izostala od doma.

Tudi v zelo hladnem vremenu je prenočevala v raznih šupah blizu doma. Starša je verjetno niti nista dosti iskala, šla sta spat in če je zjutraj ni bilo, sta poklicala milico. Pogosto sta jo zaklepala v sobo za ves dan. Mati ji ni dovolila imeti nobene igrače.

Deklica je nezákonska, rojena v materinem 14. letu. Do petega leta sta zanjo skrbela stara starša, mati je bila z njima sprta in se je potikala okrog. Končala je le štiri razrede osnovne šole. Mati se v svojem dvajsetem letu poročila, si poiskala skrajno zasilen prostor za bivanje ter nasilno odvzela deklico svojim staršem. Od deklice je takoj zahtevala brezpogojno ubogljivost in veliko zrelost, vzela ji je vse igrače, ni znala biti nežna, ni znala prepoznati in zadovoljevati osnovne otrokove potrebe. Deklica se ji je seveda upirala in jo spravljala v tak bes, da bi jo najraje, kot je sama povedala, zadavila.

Deklica je v šbli priljubljena, dobra učenka. Čeprav očitno išče naklonjenost, je zelo nezaupljiva in včasih se povsem nepričakovano zapre in umakne. Bolj kot očimu se boji matere in si želi stran od nje, nazaj k starim staršem.

V naši ustanovi smo poskusili s svetovanjem materi, ki pa je obravnavo prekinila, čim je deklica nehala begati. Ponovno se je oglasila čez nekaj mesecev, na nasvet milice, ker je deklica spet pobegnila. Takrat je bila v kontaktu še manj dostopna, večkrat opita, deklica pa si je želela kamorkoli stran od matere. Menili smo,

da je nujna odstranitev deklice iz družine, za ta ukrep smo zaprosili pristojni center za socialno delo.

Mati se je obravnavi na centru za socialno delo upirala. Obljubila pa je, da bo dala deklico nazaj starim staršem. Ker je to storila, nismo ukrepali naprej.

Opvestili smo šolo, na katero se je prešolala, da naj posveča deklici pozornost.

Takrat je obiskovala 3. razred.

Ves čas smo bili v stiku s šolsko svetovalno službo. Deklica se je v novo skupnost lepo vključila, s solidnim dobrim uspehom zaključila šolanje na osnovni šoli

in se s pomočjo šolske svetovalne službe vključila v usmerjeno izobraževanje.

V šoli niso opažali nobenih posebnosti, bila je prijazna in vodljiva, morda le malo bolj zase. V tem času se je mati ločila in priselila k svojim staršem

in deklici. Prenehala je piti.

PETER star osem let

Šola je prijavila dečka za obravnavo zaradi šolskega neuspeha in vedenjske problematičnosti (pri pouku nemiren, vstaja, se pogosto stepe, med odmori prav divaj), v šolo prihaja večkrat neprespan in hudo pretepen.

Deček živi v neurejeni družini, oče in mati sta zaposlena kot priučena delavca. Zadnji dve leti živi družina skupaj v solidarnostnem stanovanju, prej pa so bili otroci večkrat za krajši čas v reji, Peter je bil oddan za dve leti v rejo kmalu po rojstvu.

Oče je bil že zaradi alkoholizma zdravljen, vendar brezuspešno. Pogosto je pijan in takrat zelo nasilen do žene in vseh otrok. Kadar je trezen pa je mehak človek.

Primer že dalj časa obravnava Center za socialno delo. Mati bi se ločila, vendar nima možnosti dobiti stanovanja. V družini pogosto intervenira milica, otroci imajo stalno pri sebi dinarske kovance, da lahko v nujni pokličejo milico.

5. Današnji povzročitelj: (možnih je več odgovorov)

- oče 1
- mati 2
- drug sorodnik 4
- učitelj, vzgojitelj 3
- otrok 16
- neznano 32
- neznano 0

Sola: _____

Stev. učencev/dij. _____

Leto: 1983, 1984

V P R A S A L N I K

ZA OTROKE OZIROMA ML. DOLETNIKE, S KATERIMI SE SLABO RAVNA

S slabim ravnanjem razumemo vsako fizično ali psihično nasilje nad otrokom oz. mladostnikom, zanemarjanje, nava-
janje na beračenje, spolno zlorabljanje, poškodovanje ipd.
Domnevni povzročitelj je lahko polnoletna oseba (oče, mati,
drug sorodnik, vzgojitelj ali druga oseba, ki ji je otrok
oz. mladostnik zaupan, znanec ali neznanec) ali mladostnik.

1. Priimek in ime otroka oz. mladostnika _____

2. Spol: M-1, Ž-2 _____

3. Starost v času izvršitve (dopolnjena leta) _____

4. Opis slabega ravnanja: _____

5. Domnevni povzročitelj: (možnih je več odgovorov)

- oče	1
- mati	2
- drug sorodnik	4
- učitelj, vzgojitelj	8
- znanec	16
- neznanec	32
- neznano	0

6. Trajanje slabega ravnanja:

- enkrat 1
- manj kot 1 mesec 2
- več kot 1 mesec do 3 mes. 3
- več kot 3 mes. do 6 mes. 4
- več kot 6 mes. do 1 leta 5
- več kot 1 leto 6
- neznano 0

7. Kako je šola izvedela za primer (možnih je več odgovorov)

- od učitelja/ profesorja 1
- od šolskega psihologa 2
- od šol.soc.službe 4
- od otroka/mladost.samega 8
- krajevne skupnosti 16
- patronažne službe 32
- od kod drugod (kod?) 0

8. Kaj je šola storila:

- nudila pomoč (kakšno) 1
-
-
- prijavil prim.soc.sl. 2
- org.za notr.zadeve 3
- zdravstveni službi 4
- drugo (kaj) 5
-
-
- nič 6
- neznano 0

9. Izpolnjeval - funkcij: _____

- enkrat 1
- manj kot 1 mesec 2
- več kot 1 mesec do 3 mesecev 3
- več kot 3 mesece do 6 mesecev 4
- več kot 6 mesecev do 1 leta 5
- več kot 1 leto 6
- neznano 0

V P R A Š A L N I K

ZA OTROKE OZIROMA MLADOLESTNIKE, S KATERIMI SE SLABO RAVNA

S slabim ravnanjem razumemo vsako fizično ali psihično nasilje nad otrokom oziroma mladostnikom, zanemarjanje, navajanje na beračenje, spolno zlorabljanje, poškodovanje i pd. Domnevni povzročitelj je lahko polnoletna oseba (oče, mati, drug sorodnik, vzgojitelj ali druga oseba, ki ji je otrok oziroma mladostnik zaupan, znanec ali neznanec) ali mladoletnik.

1. Priimek in ime otroka oz. mladoletnika _____

2. Spol : M-1, Ž-2

3. Starost v času izvršitve (dopolnjena leta) _____

4. Opis slabega ravnanja: _____

5. Domnevni povzročitelj :

- oče 1
- mati 2
- drug sorodnik 3
- učitelj, vzgojitelj 4
- znanec 5
- neznanec 6
- neznano 0

6. Trajanje slabega ravnanja:

- enkrat 1
- manj kot 1 mesec 2
- več kot 1 mesec do 3 mesece 3
- več kot 3 mesece do 6 mesecev 4
- več kot 6 mesecev do 1 leta 5
- več kot 1 leto 6
- neznano 0

7. Kdo je primer prijavil:

- starši ali sorodniki 1
- otrok oz. mladoletnik sam 2
- sosed 3
- šola 4
- zdravstvena služba 5
- drugi 6
- neznano 0

8. Komu je CSD primer prijavil:

- ONZ 1
- zdravstveni službi 2
- šoli 3
- ni bil prijavljen 4
- neznano 0

9. Vrsta pomoči, ki je bila nudena:

a) otrok oz. mladoletnik je ostal v družini

- pomoč zdravstvene službe 1
- pomoč socialne službe 2
- pomoč šolske službe 3
- drugo 4
- nič 5
- neznano 0

b) otrok oz. mladoletnik je bil izključen iz družine

- oddan v drugo družino 1
- oddan v zavod ali zdravstveno ustanovo 2
- oddan drugemu staršu 3
- drug ukrep 4
- nič 5
- neznano 0

10. Ukrep zoper domnevnega povzročitelja:

- pomoč pri urejanju družinskih razmer 1
- predlog za uvedbo postopka o odvzemu
roditeljske pravice 2
- vložena ovadba 3
- drugo (kaj) 4
- nič 5
- neznano 0

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

1-15548